

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KIRGIZİSTAN'DA YATIRIMLARI TEŞVİK EDİCİ VERGİ POLİTİKASININ ETKİNLİĞİ

Kadyrbek Shadykanov
2501080947

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Şahin Akkaya

İstanbul, 2011

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz MALİYE Anabilim Dalında 2501080947 numaralı KADYRBEK SHADYKANOV'UN hazırladığı "KIRGIZİSTAN'DA YATIRIMLARI TEŞVİK EDİCİ VERGİ POLİTİKASININ ETKİNLİĞİ" konulu YÜKSEK LİSANS/ ~~DOKTORA TEZİ~~ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 15/11/2011 SALI günü Saat:10:30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin*Kabulü*.....'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
PROF.DR.S.ATEŞ OKTAR	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
PROF.DR.ŞAHİN AKKAYA	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
PROF.DR.ZAKAİ ÖZDEMİR	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
DOÇ.DR.NAGİHAN OKTAYER	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
DOÇ.DR.PINAR AKKOYUNLU	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>

ÖZ

Ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerine ulaşmada özel sektörün katkısını sağlamak, müteşebbislerin yatırım, ihracat ve benzeri ekonomik faaliyetlerde bulunma arzularını güçlendirmek amaçlarıyla devletin kullandığı araçlara teşvik denilmektedir.

Teşvik edici vergi politikası, genel olarak, gelişmekte olan ülkelerde özel sektör yatırımlarını teşvik ederek ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme ve ekonomik istikrarı sağlama gibi makroekonomik amaçların yanı sıra; bölgesel dengesizlikleri giderme, istihdamı artırma yönüyle ekonomik ve sosyal amaçlar taşımaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı Kırgızistan'daki uygulanan yatırımları teşvik edici vergi politikasının ne olduğu; uygulanan vergi teşvik politikası amaçlarının gerçekleştirilip gerçekleştirilemediği, gerçekleştiremiyor ise, bunun sebeplerinin ne olabileceği araştırılarak bir bütün olarak vergi teşvik sisteminin etkinliğini ortaya koymaktır.

Tezde Kırgızistan'daki yatırım teşviklerinin gelişimi ve özellikleri belirtilerek, günümüzde uygulanan yatırımları teşvik edici vergisel düzenlemelerin açıklanması ve bunların etkinlik derecesinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

ABSTRACT

Incentives mean the instruments used by the state to encourage the entrepreneurs to involve economic activities such as investments and export, and thus to get the contribution of private sector towards economic and social development of a country.

Tax incentive policies, in general, have macroeconomic aims such as encouraging the private sector investments and thus to realize an economic development in developing countries. In addition, it serves to solve the interregional inequalities and increase the employment possibilities.

The main goal of this work is the show efficient use of tax policy encourages investment of the Kyrgyz Republic. Also is to show how the investment policy does work, if does not work what is the cause.

In thesis indicated characteristics and development of investment incentives, also described tax regulations to encourage investments and assessed the degree of their activity.

ÖNSÖZ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, iktisadi kalkınma ve sanayileşmelerinin hızlandırılmasına yönelik vergi politikalarına yoğun bir şekilde başvurmuşlardır. Günümüzde de adil ve dengeli kalkınma özleyişini sağlamada vergi politikası aktif bir araç olarak kullanılmaktadır. Vergi politikası, kalkınma hedefini gerçekleştirmek için ekonomik hayatı yönlendirici ve teşvik edici, gerektiğinde ise müdahalecidir. Temel makro ekonomik hedeflere ulaşmak için vergi teşvikleri çok önemlidir. Bu nedenle tüm devletler bu ekonomik enstrümanları kullanmak ister. Özellikle iktisadi kalkınma ve sanayileşme açısından yatırımları teşvik edici vergi politikası çok önemlidir.

Serbest piyasa ekonomisinin benimsendiği ülkelerde, iktisadi kalkınmayı desteklemek amacıyla uygulanan vergi politikalarının başında yatırımları teşvik edici politikalar gelmektedir. Kırgızistan Cumhuriyeti de gelişmiş ülkelerde olduğu gibi sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle, yatırımları geliştirmek amacıyla vergi teşvik politikalarına başvurmaktadır. Bu teşvik önlemlerini çeşitli vergi indirim, istisna ve muafiyetlerinden oluşmaktadır.

Tez çalışması süresince beni yönlendiren ve her konuda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof.Dr. Şahin Akkaya'ya teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ/ABSTRACT	I
ÖNSÖZ.....	II
TABLolar	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. TEŞVİK KAVRAMI, TEORİK TEMELLER VE VERGİ TEŞVİK POLİTİKASI.....	4
1.1 Küreselleşme ve Uluslararası Vergi Rekabeti.....	4
1.1.1 Küreselleşmenin Vergi Gelirleri ve Vergi Yapıları Üzerindeki Etkileri	4
1.1.2 Vergi Rekabeti	7
1.1.2.1 Vergi Rekabeti Tanımı.....	7
1.1.2.2 Haksız (Zararlı) Vergi Rekabeti.....	10
1.2. Teşvik Kavramı.....	11
1.3 Yatırımı Teşvik Edici Vergi Teşviklerinin Tanımı ve Teorik Temelleri	14
1.3.1 Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri.....	15
1.3.2 Vergi Teşvik Politikasının Tanımı ve Amaçları	16
1.3.2.1 Vergi Teşviklerin Tanımı ve Önemi	16
1.3.2.2 Vergi Teşvik Politikasının Amaçları.....	18
1.3.2.2.1 Tasarrufları Artırma Amacı.....	19
1.3.2.2.2 Yatırım Hacmini Artırma Amacı	21
1.4 Vergi Teşvik Türleri	23
1.4.1 Yatırım İndirimi ve Yatırım Kredisi	24
1.4.2 Hızlandırılmış Amortisman.....	26
1.4.3 Vergi Tatili	29
1.4.4 İstisna Ve Muafiyetler.....	30
1.4.5 Düşük Oranlı Gelir ve Kurumlar Vergisi.....	32
1.4.6 Serbest Bölgeler	33
1.4.7 Gümrük Kapsamındaki Vergisel Teşvikler.....	36
1.4.8 Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Kapsamındaki Vergisel Teşvikler.....	38
1.4.9 Katma Değer Vergisi Alanındaki Vergisel Teşvikler	39
1.5 Vergi Teşviklerinin Etkinliği.....	39

BÖLÜM 2. KIRGIZİSTAN’DA UYGULANAN ULUSAL YATIRIM VE VERGİ TEŞVİK POLİTİKASI.....	44
2.1 Kırgızistan Vergi Sisteminin Gelişimi ve Yapısı	44
2.1.1 Kırgızistan Vergi Sisteminin Gelişimi	44
2.1.2 Kırgızistan Vergi Sistemindeki Vergilerin Türleri	47
2.2 Kırgızistan’da Yabancı Sermaye Yatırımlarının Durumu ve Uygulanan Ulusal Yatırım Politikası	49
2.2.1 Kırgızistan’ın Yatırım Politikasının Kurumsal Amaçları	51
2.2.2 Yatırımları Düzenleyici Hukuki Mevzuat.....	52
2.2.3 Yatırım Politikası Uygulamalarında Sorumlu ve İlgili Kuruluşlar	55
2.2.4 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Düzenlemeler ve Uygulanan Teşvikler	56
2.3 Kırgızistan’da Uygulanan Vergi Kolaylık Ve Teşvikleri	63
2.3.1 Vergi Kolaylıkları	63
2.3.1.1 Patentle Vergileme	64
2.3.1.2 Tek Oranlı Vergi Sistemi Uygulanması	64
2.3.2 Vergi Teşvikleri	65
2.3.2.1 Yatırımlara Yönelik Vergi Teşvikleri	66
2.3.2.1.1 Yatırım Aşamasındaki Uygulanan Vergisel Teşvikler	68
2.3.2.1.2 İşletme Aşamasında Uygulanan Vergi Teşvikleri.....	72
2.3.2.2 Kırgızistan’da Serbest Ekonomik Bölgeler.....	75
2.3.2.2.1 Kırgızistan’daki Serbest Ekonomi Bölgesi Uygulamaları	76
2.3.2.2.2 Kırgızistan’da Serbest Ekonomik Bölgelerin Tanımı, Amaçları ve Türleri.....	78
BÖLÜM 3. KIRGIZİSTAN VERGİ TEŞVİK SİSTEMİNDEKİ YATIRIMLARI TEŞVİK EDİCİ VERGİ POLİTİKASININ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	81
3.1 Kırgızistan’da Yapılan Yatırımların Yapısı.....	82
3.1.1 Sabit Sermaye Yatırımların Yapısı	85
3.1.2 Yabancı Yatırımların Yapısı	91
3.2 Kırgızistan Vergi Gelirlerinin Yapısı ve Teşvikler Açısından Değerlendirme	97
3.3 Kırgızistan’daki Vergi Teşvik Tedbirlerinin Etkisini Azaltan Unsurlar .	107
3.3.1 Vergi Sistemine İlişkin Sorunlar	107
3.3.2 Vergi Yükünün Düşük Olması.....	112
3.3.3 Altyapı yetersizliği	114
3.3.4 Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları	114
3.3.5 Ülkenin Siyasi Durumu.....	116
SONUÇ.....	119

BİBLİYOGRAFYA/KAYNAKÇA.....	126
------------------------------------	------------

TABLÖLAR

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Kaynağına Göre Vergilerin Sınıflandırılması.....	48
Tablo 2: Aktarıldıkları Bütçeye Göre Vergilerin Sınıflandırılması.....	48
Tablo 3: Amortisman Oranları.....	73
Tablo 4: Kırgızistan'daki Yatırımların Yapısı (milyon som).....	83
Tablo 5: Kırgızistan'daki Yatırımların Yapısı (%)......	83
Tablo 6: Finansman Kaynakları Açısından Yatırımların Yapısı (milyon som).....	84
Tablo 7: OECD Ülkelerinde Sabit Sermaye Yatırımların GSYİH' YA oranı.....	85
Tablo 8: Kırgızistan'da Sabit Sermaye Yatırımların GSYİH' YA oranı.....	87
Tablo 9: Mülkiyet Özelliğine Göre Sabit Sermaye Yatırımlarının Yapısı (%).....	87
Tablo 10: Ekonomik Faaliyetlere Göre Sabit Sermaye Yatırımları (milyon som).....	88
Tablo 11: Ekonomik Faaliyetlere Göre Sabit Sermaye Yatırımları (%).....	89
Tablo 12: Finansman Kaynakları Açısından Sabit Sermaye Yatırımların Yapısı(%).....	90
Tablo 13: Yabancı Yatırımların Yapısı (milyon dolar).....	92
Tablo 14: Yabancı Yatırımların Yapısı (%).....	92
Tablo 15: Ülkelere Göre Yabancı Yatırımların Yapısı (%).....	93
Tablo 16: Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Yatırımların Yapısı (%).....	94
Tablo 17: Ekonomik Faaliyetlere Göre Doğrudan Yabancı Yatırımların Yapısı (%).....	96
Tablo 18: 2006 Yılı Öncesi Kırgızistan Vergi Gelirlerinin Yapısı (milyon som).....	99
Tablo 19: 2006 yılı Öncesi Kırgızistan Vergi Gelirlerinin Yapısı (%).....	100
Tablo 20: 2006 Yılı Sonrası Kırgızistan Vergi Gelirlerinin Yapısı (milyon som).....	101
Tablo 21: 2006 Yılı Sonrası Kırgızistan Vergi Gelirlerinin Yapısı (%).....	102

Tablo 22: Kırgızistan'da Vergi Yüğü (%)..... 113

Tablo 23: OECD Ülkelerinde Vergi Yüğü (%)..... 113

ŞEKİLLER

Şekil-1: Vergi İndiriminin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri..... 22

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	: Adı Geçen Eser
A.e	: Aynı Eser
Ar-Ge	: Araştırma Geliştirme
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
K.C.	: Kırgızistan Cumhuriyeti
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİTİAD	: Kırgız Türk İşadamları Derneği
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy (Ölçekli) İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

YASED : Uluslararası Yatırımcılar Derneği

WTO : Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Yirminci yüzyılda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, iktisadi kalkınma ve sanayileşmelerinin hızlandırılmasına yönelik vergi politikalarına yoğun bir şekilde başvurmuşlardır. Günümüzde de adil ve dengeli kalkınma özleyişini sağlamada vergi politikası aktif bir araç olarak kullanılmaktadır. Vergi politikası, kalkınma hedefini gerçekleştirmek için ekonomik hayatı yönlendirici ve teşvik edici, gerektiğinde ise müdahalecidir.

Serbest piyasa ekonomisinin benimsendiği ülkelerde, iktisadi kalkınmayı desteklemek amacıyla uygulanan vergi politikalarının başında yatırımları teşvik edici politikalar gelmektedir. Son zamanlarda gelişmiş ülkeler dahi, yatırımları geliştirmek amacıyla vergi teşvik politikalarına artan oranda başvurmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle, çeşitli vergi teşvikleri ile yatırımları artırma arzusu daha da belirgindir.

İktisadi anlamda teşvik tedbirleri denince, yatırımların maliyetini düşüren veya kârlılığını arttıran uygulamalar anlaşılmaktadır. Devletin bu uygulamalardaki amacı özel sektörü plan hedeflerine yöneltmek, mali yapıları yetersiz kalan işletmeleri yatırım yapmaya teşvik etmek ve yatırımların kârlılığını artırmaya yönelik tedbirler almaktır.

Ekonomiler için en önemli etki olumlu büyümelerdir. Büyümek isteyen ekonomiler için devletin uygulayacağı vazgeçilmez politika araçlarından biri de teşviklerdir. Devletin uygulayacağı teşvik araçları, vergi uygulamalarında yapılacak yeni düzenlemeler şeklinde kendini göstermektedir. Kamu kesiminin finansmanını sağlamada en önemli gelirlerden biri olan vergiler maliye politikasının bir aracı olarak temel makro hedeflere ulaşabilmenin bir aracı olduğu gibi yine bu makro ekonomik hedefleri gerçekleştirmenin bir başka yolu olan vergi teşvik politikasının bir aracı olarak literatürde yerini almıştır.

Vergi idaresi açısından bakıldığında vergi teşvikleri, kısa dönemde vazgeçilen gelirlerden ibarettir. Çünkü vergi teşviklerinin ekonomik, sosyal, idari ve siyasi amaçları gerçekleştirmek üzere hemen hemen her vergi kanununda düzenlenmiş ve temel makro ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Vergi teşvikleri

için bir başka amaçta gelişmesi istenen ekonomik birimlere ayrıcalık tanınması, sektörel bazda istenilen seviyeye çıkarılması arzulanmaktadır.

Ekonomik ve sosyal problemlerin çözümü amacıyla kullanılan kamusal müdahale araçlarından biri olan teşvikler diğer adıyla devlet yardımları, özellikle sosyal devlet anlayışının gelişmesi ile birlikte çok önemli bir konuma gelmiştir. Bu anlamda teşvik uygulamaları, ekonomik istikrar ve büyüme gibi ekonomik amaçlar yanında bölgesel dengesizlikler, göç v.b. bazı sosyal amaçlar da gütmektedir. Temelde piyasa mekanizmasına müdahale niteliğinde olan ve kaynaklar belli kesime yönlendirildiğinden (belli sektör, yöre ve firma grubu) haksız rekabet yaratan bu kamu politikasını haklı hale getiren neden sosyal amaçlar ve sağlanan dışsal faydalardır.

Vergi teşvikleri genelde ekonomik, mali ve siyasi, sosyal ve idari amaçlara yönelik verilmektedir. Teşviklerin verilmesine neden ekonomik amaçları biz sırasıyla şu şekilde sıralayabiliriz. Tasarrufları ve yatırım hacmini arttırmak, yatırımları belirli alanlara ve bölgelere yöneltmek, vergilerin ekonomik kararlar üzerine yarattığı olumsuz etkileri gidermek, ekonomik istikrarı sağlamak ve enflasyonist etkileri gidermek, istihdamı teşvik etmek, ihracat, döviz kazandırıcı işlemleri ve Uluslararası rekabet gücünü artırmak, yeni kurulan sanayileri korumak ve dışsallıklardır.

Teşviklerin ekonomik gelişme aracı olarak kullanılması hem teoride hem de pratikte tartışma konusu yapılmaktadır. Teşvik önlemlerinin ekonomiyi doğal gidişinden saptıracağı, girişimcileri doğal olarak yüksek kâr getiren alanlara yönelteceği ve girişimcilerin serbest piyasa düzenine göre hareket etmelerini engelleyeceği gibi görüşler, özellikle akademik alanda, teşviklere karşı güçlü muhalefete neden olmaktadır. Bunca muhalefete rağmen bir çok ülke tarafından etkin bir şekilde uygulanması ve bazı ülkelerin bu politikalardan son derece başarılı sonuçlar elde etmesi, diğer ülkelerin de bu tür politikalara önem vermesinde etkin olmaktadır. Kırgızistan'da da bu amaçla çeşitli teşvik tedbirleri uygulanmaktadır.

Konuyu incelemek amacıyla ele alınan tezde, Kırgızistan'daki yatırımları teşvik edici vergi politikası incelenmiştir. Tez, giriş ve sonuç bölümü dışında üç bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde teşvikler teorik olarak açıklanmıştır. Bu

amaçla teşviklerin teorik temelleri, teşvik kavramı, vergi teşvik politikası, vergi teşviklerin türleri ve etkinliği açıklanmıştır.

İkinci bölümde Kırgızistan'da uygulanan ulusal yatırım politikası ve vergi teşvik ve kolaylıkları açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise yatırımları teşvik edici vergi politikasının vergi teşvik sistemindeki etkinliği değerlendirilmiştir.

Bölüm 1. TEŞVİK KAVRAMI, TEORİK TEMELLER VE VERGİ TEŞVİK POLİTİKASI

Bu bölümde önce küreselleşmenin vergi gelirleri ve yapıları üzerindeki etkileri, daha sonra genel olarak teşvik kavramı, onun teorik temelleri ve vergi teşvik politikası açıklanacaktır.

1.1 Küreselleşme ve Uluslararası Vergi Rekabeti

Küreselleşme sürecinin başlaması ve onun giderek hızlanmasıyla birlikte ülkelerin vergi alanlarında da birçok değişikliğin ortaya çıktığı görünmektedir. Örneğin, gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmek için vergileme alanında rekabete gitmektedirler. Çok uluslu şirketler ise bu ülkeler arasındaki vergi rekabetinden faydalanmak için farklı uygulamalara gitmektedirler. Bundan dolayı farklı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Vergi harmonizasyonun sağlanamadığı bir durumda vergi alanındaki bu rekabet de yatırımların yönünü etkilemektedir. Ayrıca vergi uyumlaşmasının sağlanamadığı durumda, çifte vergileme sorunları ortaya çıkmaktadır. Vergi rekabeti, serbest bölgeler, vergi cennetleri gibi uygulamaları da ortaya çıkarmıştır. Buna karşı çok uluslu şirketler transfer fiyatlaması gibi yöntemlere ödeyecekleri vergiyi azaltma yoluna gitmektedirler.

1.1.1 Küreselleşmenin Vergi Gelirleri ve Vergi Yapıları Üzerindeki Etkileri

Dünya, günümüzde hızlı bir değişim süreci içerisinde bulunmakta ve bu değişim sürecinin öncülüğünü de küreselleşme olgusu yapmaktadır. Küreselleşme ile beraber ekonomi ve ticarete liberalleşme eğilimleri hızlanmakta ve gelişmekte olan ülkeler bu süreçten daha fazla pay almak için adeta yarış içine girmektedirler¹.

Küreselleşme ile son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak, dünyada ülkeler arasındaki mal ve para hareketlerinde önemli gelişmeler kaydedilmiş ve sermaye, sınırları belli olmayan bir pazarda hareket eder hale gelmiştir. Her

¹ Duran Bülbül, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı sermaye Yatırımlarının Seyri”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 140, Ağustos 2004, s. 123.

alanda yaşanan bu hızlı gelişmelere bağlı olarak gelişmekte olan ülkeler, dünyada yatırım amacıyla dolaşım halinde bulunmakta olan sermaye potansiyelini kendi ülkelerine çekebilmek için başta vergilendirme olmak üzere pek çok alanda yeni düzenlemelere girişmekte ve bu konumdaki avantajlardan yararlanmak için çaba sarf etmektedirler. Örneğin ülkeler, uluslararası alanda ekonomik üstünlük sağlamak, sermaye ve yatırımları çekebilmek amacıyla vergi mükellefiyetinde, verginin konusunda, oranlarında, indirim, istisna, muafiyet ve indirim konu olabilecek giderlerde yabancı yatırımcılara cazip gelecek düzenlemelere gitmektedirler. İşte bu düzenlemeler vergilendirme alanında rekabetin somut yansımaları olmaktadır².

Küreselleşme ve Vergi Gelirleri: Ülkeler arasındaki mal ve faktör hareketlerinin giderek serbestleştirilmesi sürecinden ülkelerin vergi sistemlerinde yer alan vergilerden elde ettikleri hasılatın da etkilendiğini görmekteyiz. Doğal olarak, tekil ülkelerin vergi hasılatında ne yönde bir değişikliğin meydana geldiği ya da geleceği; net sermaye ihracatçısı veya ithalatçısı olup olmadıklarına, gelir vergilerinde vergilendirme yetkisi konusundaki ilkelerden hangisine göre gelirin vergilendirildiği gibi unsurlara da bağlı olacaktır. Bundan dolayı, bazı ülkelerin vergi gelirleri artarken, bazılarının gelirlerinde azalma gerçekleşebilecektir. Bu belirtilen türden etkileri dışarıda bıraktığımızda, küreselleşme sürecinin genel olarak toplam vergi gelirlerini azaltıcı yönde etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sözünü ettiğimiz bu gelişimin ardında yatan çeşitli faktörler bulunmaktadır.

Günümüzde hızlanan küreselleşme sürecinin etkisiyle ortaya çıkan iletişim teknolojilerinin gelişiminin vergi gelirleri üzerindeki etkisi sözü edilen faktörlerden birisini oluşturmaktadır. Yeni iletişim araçlarının gelişimi haberleşmeyi kolaylaştırdığı gibi, bu araçlara yapılan ticaret hacmini de önemli ölçüde artırmaktadır. İnternet sayesinde müzik, oyun, görüntü, yazılı metin ve bilgisayar yazılımı gibi sayısallaştırılmış ürünler ile hizmetlerin ticareti elektronik ortamda yapılabilmektedir. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla ülkeler arasında yapılan elektronik ticaretin hacminin daha da artacağını tahmin etmek güç değildir. Elektronik ticaret hacmindeki artış da bu tür işlemler esnasında alınacak dolaylı

² Ersan Öz, Sevinç Yaraşır, “Global Bir Kavram: Vergi Rekabeti”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 52. Seri, 2009, s. 5, (Çevrimiçi)
<http://www.iudergi.com/tr/index.php/iktisatmaliye/article/viewFile/177/284>, 15 Ocak 2010

vergiler ile elektronik ticaret işlemlerinden elde edilen gelirlerden alınması gereken gelir ve kurumlar vergisi gibi temel vergilerin sağlayacağı hasılatı etkilemektedir. Ancak, elektronik ticaret işlemlerinin kendine has özelliklere sahip olması bu tür işlemlerin vergilendirilmesini önemli ölçüde güçleştirmektedir. Doğal olarak, elektronik ticarete karşı karşıya kalınan ve esasen gelirin vergilendirilmesi konusuna ilişkin olarak ortaya çıkan uluslararası vergilendirme sorunları da elektronik ticaretin vergilendirilmesinden elde edilecek hasılatı azaltıcı yönde etki yaratmaktadır.

Günümüzde çok uluslu şirketler bir malın nihai ürün haline gelinceye kadar geçirdiği aşamaları, ülkelerin üretim maliyetleri ve vergilerini de göz önüne alarak değişik ülkelere dağıtmak yoluyla kârlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Bu aşamaların hangisinin, hangi ülkede gerçekleştirileceğinin öncelikle üretim maliyetlerine bağlı olduğu düşünülse de, ülkelerin uyguladıkları vergi oranlarındaki farklılıklar da dikkate alınan bir başka faktör olarak da karşımıza çıkmaktadır³.

Küreselleşme ve Vergi Yapısı: Ülkelerin vergi yapıları birçok faktöre bağlı olarak belirlenmektedir. Nispeten kapalı ekonomilerde vergi yapılarının esasen ülke içi faktörlere bağlı olarak şekillendiği; buna karşın, ekonomilerin dışa açıklığına bağlı olarak dışsal faktörlerin öneminin arttığı görülmektedir.

Toplam dış ticaretin gayrisafi milli hasılaya oranlanmasıyla bir ekonominin dışa açıklığı konusunda bilgi sahibi olabiliriz. Ekonominin dışa açıklığı da ülkelerin vergi yapısını doğrudan doğruya etkilediği gibi, dolaylı olarak da etkilemektedir. Doğal olarak, bir ülkenin ithalatı ve ihracatının artışı bunlarla ilgili vergi ve diğer mali yükümlükleri arttırıcı etki yapacaktır. Diğer yandan, dış ticaret iktisadi yapıyı değiştirerek de vergi yapısını belirlemede önemli bir etkiye sahip olacaktır. Ancak, küreselleşmenin giderek hız kazandığı; mal hizmet ve faktör hareketlerinin (özellikle sermaye hareketlerinin) geçmiş ile kıyaslanamayacak bir şekilde serbestleştiği bir ortamda, ekonominin dışa açıklık derecesinin vergi yapıları üzerindeki doğrudan etkisinin giderek önemini yitirdiğini, buna karşın dolaylı etkisinin güçlendiğini belirtmek gerekir.

³ Şahin Akkaya, **Küreselleşme Sürecinde Vergi Yapıları Ve Vergi Rekabeti**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 21–22.

Dışsal faktörler dendiğinde ekonominin dışa açıklığının yanı sıra küreselleşme olgusunun diğer faktörleri de akla gelmektedir. Doğal olarak, günümüzde vergi sistemlerinin ve buna bağlı olarak da vergi yapılarının artık ağırlıklı olarak ülke içi faktörlere bağlılığından söz edilememekte, teknolojik gelişmeler de dahil olmak üzere küresel etkenler önem taşımaktadır. Daha önce vergi gelirleri ile ilişkili olarak sözü edilen faktörler doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak vergi yapılarını da etkilemektedir⁴.

1.1.2 Vergi Rekabeti

Küreselleşme sürecinde doğrudan yabancı sermaye hareketleri artmaktadır ve ülkelerin de bu yatırımları kendilerine çekmek için bir rekabet içine girmektedirler. Bundan dolayı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının diğer belirleyicilerinin yanında vergi politikaları ve teşvikleri de çok önemli bir hale gelmiştir. Ülkelerin, sermayenin yönünü kendi lehine değiştirmek için uyguladıkları bu vergi politikaları vergi rekabeti konusunu gündeme getirmiştir. Vergi rekabeti kavramı son yıllarda özellikle uluslararası alanda üzerinde sıkça durulan önemli bir konudur.

1.1.2.1 Vergi Rekabeti Tanımı

Vergi rekabeti, geniş anlamda, vergilendirme yetkisine sahip idari birimlerin (yerel yönetimler, eyaletler, devletler) vergi politikalarının diğer idari birimler üzerinde meydana getirdiği etkiler olarak tanımlanabilir. Vergi rekabeti, firma ve ulusal düzeyde rekabet gücünü artırmak isteyen idari birimlerin vergilendirme yetkisine sahip olduğu alanlarda rakip idari birimlere kıyasla mükelleflerin vergi yüklerini azaltmak veya düşük tutmak suretiyle potansiyel olarak mobilitesi yüksek olan üretim faktörleri (özellikle kalifiye işgücü ve sermaye) için kendi idari birimlerini cazip hale getirme çabasıdır⁵.

Böylece vergi rekabeti sonucu olarak, söz konusu vergilendirme yetkisine sahip ülkeler (veya alt birimler), bir taraftan yatırım vb. faaliyetleri kendi alanlarına

⁴ Şahin Akkaya, **a.g.e.**, s. 27-28.

⁵ Coşkun Can Aktan, İstiklal Y. Vural, "Vergi Rekabeti", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, s. 2, (Çevrimiçi) <http://iubf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi22/ccaktan.pdf>, 28 Şubat 2011.

çekerek katma değerlerini arttırırken diğer taraftan yükümlülük doğuran olay olarak bir ülkede (veya alt birimde) oluşacak vergi matrahlarını uyguladıkları vergi politikaları sonucu kendi ülkelerine (veya alt birimlerine) kaydırabilirler. Belirtilen vergi rekabeti normal koşullarda oluşabileceği gibi haksız vergi rekabeti şeklinde de olabilir⁶.

Vergi rekabeti farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Kimi yazarlara göre, kârlar üzerinden alınan dolaysız vergilerin azaltılması yoluyla yurtiçinde yerleşik firmaların rekabet güçlerinin artırılmasını amaçlayan bir vergi rekabeti “iyi”; diğer koşullarda yabancı sermayeyi çekemeyen bir ülkenin bunu vergi oranlarını düşürmek suretiyle gerçekleştirmesi halinde ise “kötü” ya da zarar verici bir vergi rekabeti söz konusudur. Vergi rekabeti, farklı ülkeler veya devletler arasında uluslararası ölçekte gerçekleşiyorsa “yatay vergi rekabeti”, farklı düzeylerdeki idari birimler (örneğin, federal-federe devletler) arasında meydana geliyorsa “dikey vergi rekabeti” mevcuttur⁷.

İktisat literatüründe vergi rekabeti konusu teorik bazda 1956 yılında Charles Tiebout tarafından geliştirilmiştir. Söz konusu vergi rekabeti teorisi çerçevesinde Tiebout, yerel idareler tarafından sunulan kamu malları ve bunların finansmanı açısından idareler arası rekabeti modeline temel almıştır. Buna göre; bir yerel idare yerleşenleri kaybetmemek için onların tercihlerine (kamu malları talebine) uygun hizmetler sunmak ve vergi düzeyini de buna göre düzenlemek durumundadır. Aksi durumda, yerleşenler, gerek kamu hizmetleri gerekse vergilendirme açısından kendi tercihlerine uygun diğer idare alanlarına geçerek (orada yerleşerek) kendileri açısından rasyonaliteyi ve etkinliği gerçekleştireceklerdir. Tiebout analizinde, söz konusu idareler arasındaki vergi rekabeti, piyasa ekonomisindeki mallar arası rekabetle örtüşmektedir. Buna göre piyasa ekonomisinde rekabet, üretim etkinliğini ve tüketici hoşnutluğunu gerçekleştirebilmeyi amaçlar iken, vergi rekabeti de politika belirleyenlere yönetim etkinliği ve seçmen taleplerine uygun davranma olanağı sağlayacaktır. Tiebout modeli esas itibarıyla yerel idareler üzerine (ve bunların bağımsız vergilendirme yetkisi olduğu koşuluna) odaklanmakla birlikte, vergi

⁶ Yenal Öncel, Türkan Öncel, “Uluslararası Vergi Rekabeti”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Seri: 43–44, İstanbul, 2004, s. 5.

⁷ Coşkun Can Aktan, İstiklal Y. Vural, **a.g.e.**, s. 2.

rekabetinin ulusal alan içinde emek ve sermayenin hareketliğini de analize aldığından (yerel yönetimler arasındaki vergi rekabeti nedeniyle ortaya çıkan hareketlilik ulusal ölçekte sonuçlar ortaya koyduğundan), konu merkezi idare boyutlarında da değerlendirilmektedir⁸.

Tiebout çalışmasından sonra vergi rekabeti üzerine çok sayıda teorik modeller kuruldu. Bu modeller başlangıçta, bir ülke içindeki bağımsız vergilendirme yetkisine sahip eyalet veya yerel idareler esas alırken, daha sonraları ülkeler arası vergi boyutuna taşınmıştır. Bu bağlamda dikey ve yatay vergi rekabeti kavramları üzerinde durmak gerekecektir. Yatay vergi rekabeti, aynı düzeydeki iki ya da daha çok hükümetin vergi rekabetidir. Örnek olarak, iki yerel ya da iki ulusal hükümetin hareketli vergi kaynağını vergilendirmeleri ve bunlardan bir tanesinin aldığı verginin diğerinin vergi gelirlerine etkide bulunması verilebilir. Dikey vergi rekabeti ise farklı düzeylerdeki iki hükümetin (yönetimin) vergi rekabetidir. Dikey vergi rekabetine örnek olarak da federal hükümet ve eyaletlerin aynı vergi kaynağını vergilendirmesi sonucunda bir bölgede uygulanan verginin diğerindeki vergi miktarını etkilemesi verilebilir. Özetle yatay vergi rekabeti farklı devletler arasında, dikey vergi rekabeti daha çok federal hükümetler ve eyaletler arasında gerçekleşen vergi rekabetleridir. Aslında vergi rekabetinin temelinde vergilendirilen faktörün ödemedi kaçmak için yer değiştirmesi yatmaktadır. Vergilendirilecek faktörlerin vergi rekabetinden yararlanmaması durumunda, bu faktörlerin vergi yüklerinde artışlar ortaya çıkacaktır⁹.

Vergi rekabeti tanımlarından yola çıkılarak, vergi rekabetinin üç unsuru olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Bunlardan birincisi, vergi rekabetinin birey ve işletmelerin uluslararası rekabet gücünü artırarak yabancı yatırımları ülkeye çekmeye yönelik uygulamalar olması, ikincisi vergi rekabetinin uluslararası rekabeti de içermesi olmaktadır. Ülkeler, uluslararası rekabet sonucunda diğer ülkelerin vergi sistemlerinden etkilenecek avatajlı ya da dezavantajlı duruma geçebilmektedirler. Yani artık ülkeler küreselleşme sürecinde vergi sistemlerini diğer ülkelerin sistemleri ile uyumlulaştırmakta ya da yakınlaştırmaktadırlar. Aksi halde yükümlüler

⁸ Şahin Akkaya, **a.g.e.**, s. 6.

⁹ Ersan Öz, Sevinç Yaraşır, **a.g.e.**, s 7.

kendilerine en fazla avantaj sağlayan ülkelere gideceklerdir. Üçüncüsü ise vergi rekabeti dolayısıyla elde edilecek vergi avantajlarının çeşitli vergisel teşviklerle gerçekleşmesidir¹⁰.

Vergi teşviklerinin kullanılması ekonomik aktivitenin özellikle de istihdamın artırılması ve dolayısıyla da bunun sonucunda vergi gelirlerinin artırılması için kullanılır. Daha düşük bir vergi oranı, vergi tabanı yeterince genişletilmişse vergi gelirlerini yükseltebilir. Bundan dolayı bugün birçok ülke vergisel teşvikleri (vergi oranlarındaki değişiklikleri) uygulayarak sermayeyi çekmek için bu yola gitmektedirler ve bunun sonucunda da uluslararası bir vergi rekabeti doğmaktadır.

Her ülke, kendi egemenlik sınırları içerisinde kendi vergilendirme yetkisine sahiptir. Ancak hükümetlerin kendi ülkelerine daha fazla sermaye çekebilmek için yaptıkları bazı vergisel düzenleme ve teşvikler, diğer bazı ülkelerin aleyhine işlemeye başlamış ve zararlı hale gelmiştir.

Vergi rekabeti konusu, uygulanmış şekline göre, kurallara uygun (iyi) vergi rekabeti ve haksız (zararlı) vergi rekabeti olmak üzere iki bakımdan değerlendirilmektedir. Özellikle haksız vergi rekabetinin ortaya çıkardığı sorunlar nedeniyle, AB ve OECD başta olmak üzere çeşitli uluslararası kurum, kuruluş ve organizasyonlar, normal ve haksız vergi rekabeti arasındaki ayrımı belirleyecek çeşitli ölçekler geliştirilmişlerdir.

1.1.2.2 Haksız (Zararlı) Vergi Rekabeti

Yerel idareler arasındaki vergi rekabetinin seçmenlerin tercihini yansıttığı ölçüde refahı artırabilmesi, ülkeler arasında girişilen uluslararası vergi rekabetinin de benzer etkisinin olabileceğini akla getirmektedir. Örneğin ülkelerin vatandaşları bir ülkeden diğerine göç edemese bile, verdikleri olaylara ülkelerin vergi ve harcama düzeylerini etkileyebilmektedir. Bundan dolayı, farklı ülkelerde, vatandaşlarının çoğunluğunun arzularına bağlı olarak, farklı harcama düzeyleri oluşacağı için, dünya sanki farklı harcama düzeylerine sahip idarelere bölünmüş gibi tasavvur edilebilir. Yine, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmeye yönelik olması dolayısıyla,

¹⁰ Filiz Giray, “Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, 9, 2005, s. 95.

uluslararası vergi rekabeti esasen kaynak ülke ilkesine göre alınan kurumlar vergisiyle ilişkilidir. Bu vergiyi, yatırımcıların bakış açısıyla, yerel idareler tarafından alınan “faydalanma temeli mali yükümlülükler” gibi görüp, bir çokuluslu şirketin yatırım yapabilmesi için katlanılan maliyetlerin karşılığında yapılan bir ödeme olarak değerlendirebiliriz. Bu yüzden, düşük düzeyde kamu harcamalarının yapıldığı ülkede yatırıma girişen yatırımcı, daha yüksek kamu harcamasının yapılması halinde elde edebileceği kâra göre daha düşük kâr edecek ya da daha fazla maliyete katlanacaktır. Böylece, vergileri değil, kamu harcamalarını da göz önüne alacağından, vergi rekabetinin olumsuz etkilerini azaltıcı sonuçla karşı karşıya kalınacaktır. Bu şekilde ortaya çıkan vergi rekabeti zararlı vergi rekabeti olarak nitelendirmek gerekir¹¹.

Vergisel teşvikler sonucunda sermaye ve emek, doğrudan veya portföy yatırımları, sanayi ve ticaret, faaliyet alanı olarak uluslararası boyutta belirli bir hareketlik kazanmaktadır. Diğer bir deyimle vergisel önlemler üretim, ticaret, sermaye ve yatırımlar üzerinde saptırıcı etki (rekabet etki) yaratmaktadır. Ayrıca söz konusu vergisel düzenleme ve uygulamalar, vergi matrahının ülkeler arasında kaymasına neden olarak, bir kısım ülkelerin aleyhine olacak şekilde diğer bazı ülkelere vergi hasılatı bakımından haksız kaynak oluşturabilmektedir. Bundan dolayı, Avrupa Birliği ve OECD yapmış oldukları anlaşmalarda zararlı rekabete ilişkin düzenlemeler yapılmış ve bu konuda ölçekler geliştirilmiştir¹².

1.2. Teşvik Kavramı

Ekonomik literatürde teşvik kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi ve/veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanabilir.¹³

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma stratejileri, gelişmiş ülkelerin ekonomik ve sosyal politikaları, teşvik sisteminin belirleyicisidir. Eğer bir ülke rekabete açık ve ihracata dönük bir sanayileşme politikası benimsemişse, teşvik araçlarının da buna

¹¹ Şahin Akkaya, a.g.e., s. 54-55.

¹² TOBB, *Vergilemede Global Eğilimler, AB ve Türk Vergi Sistemi*, Mayıs, 2001, s. 30.

¹³ Ahmet İncekara, *Türkiye’de Teşvik Sistemi*, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul 1995, s. 9.

göre dizayn edilmesi gerekir. Buna karşılık dışarıya kapalı bir kalkınma modelini tercih etmiş bir ülkenin, koruma önlemlerini ön plana çıkarmış bir politika izlemesi gerekir.

Teşvik ve koruma önlemleri, sadece bazı ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla gelişmesini amaçlayan veya ülke ekonomisini başka ekonomilere göre koruyan veya teşvik eden araçlardan ibaret değildir. Ülke ekonomik politikasının gereği olarak bölgesel teşvikler, sektörel tercihler, çevre ile ilgili öncelikler ve çok sayıda sosyal amaçlı tercihler, farklı teşvik ve koruma önlemini gerektirebilir.

Teşvikler de tıpkı vergiler gibi, bir iktisat politikası ve sosyal politika aracıdır. Eğer bir ekonomide vergi varsa teşvik de olabilir.

Teşvikler sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan has bir olgu değildir. Çünkü teşviklerin amacı sadece ekonomik kalkınma değil, sosyal ve toplumsal kalkınmadır ve bu doğrultuda her ekonomide teşvikler ortaya çıkmak zorundadır ve çıkmaktadır da. Dünyanın en gelişmiş ekonomilerinde dahi açık veya gizli teşvik tedbirleri mevcuttur.

Dünya uygulamalarına bakıldığında, artık teşviklerin oldukça sınırlandığı görülmektedir. Böyle olmakla birlikte, özellikle bölgesel düzeyde ve küçük işletmelerde, gelişmeden nasiplenmemiş kurum, bölge, ekonomik ünitelerin desteklenmesi tüm ekonomilerde devam etmektedir.¹⁴

Dünya uygulamalarına bakıldığında teşvik tedbirleri genel olarak aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:¹⁵

- Doğrudan teşvikler: Mali yardım, araştırma-geliştirme yardımı, **vergi istisna ve muafiyetleri**, kredi garantileri ve sigortaları
- Kamu ihale ve alımları biçiminde tanınan teşvikler.
- Ulusal standart uygulaması (bu uygulama özellikle yeni sanayileşmekte olan ülkelerin ihrac mallarına uygulanmaktadır, yeni

¹⁴ Halil Sarıaslan, **Genel Teşvik Politikasının Değerlendirilmesi ve Yeni Stratejilerin Belirlenmesi Paneli**, Hazine Müsteşarlığı – TOBB, 1. Bölüm, Ankara, 1999, s. 42.

¹⁵ TÜSİAD, **Sanayileşmede Teşvik Sistemleri**, TÜSİAD Yayını, İstanbul, 1990, s. 6.

sanayileşmekte olan ülkeler ise henüz mukabil önlem konusunda çekimser davranmaktadır)

- Doğrudan ithal kısıtlamaları (yasaklar, kotalar, kontenjan listeleri, damping iddiaları, vs.)
- Gümrük tarifeleri ile koruma

Teşvikler içinde önemli bir yer tutan vergi teşviklerinden yaygın olarak uygulanan bazıları aşağıdaki gibidir:

- **Kurumlar vergisi muafiyeti**
- **Kurumlar vergisi indirimi**
- **Yerel vergi muafiyeti**
- **Birinci yılda %100 amortisman ayırma imkanı**
- **Mesleki vergi bağışıklığı**, belirli bölgelerde turizm, sağlık gibi tespit edilmiş faaliyetlere vergi bağışıklığı
- **KDV oran indirimleri**

Buna göre sosyal ve ekonomik kalkınma amaçlarına ulaşmada özel sektörün katkısını sağlamak, girişimcilerin yatırım, ihracat ve benzeri ekonomik faaliyetlerde bulunmasını arttırmak için kullanılan araçlara teşvik denilmektedir. Teşvik kavramı kapsamı ve çeşit itibariyle geniş bir konu olmakla birlikte aynı amaca yönelik olarak bazen koruma bazen vergi muafiyeti ve istisnası bazen de devlet yardımı şeklinde olabilmektedir.

Teşvik politikalarının amaçları ile uygulanma biçimleri bakımından gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında önemli farklılıklar mevcuttur. Gerçekten yatırım teşvikleri gelişmiş ülkelerde, bölgesel kalkınma farklarının kaldırılması dışında ölçek ekonomilerine sahip sektörlerde piyasaya girişlerini desteklemek, bazı faaliyetlerde verimliliği artırmak, sosyal faydası yüksek sektörlerde yatırımları artırmak ile Ar-Ge ve diğer teknolojik yatırım ve araştırmaların desteklenerek teknolojik gelişmenin devamlılığını sağlamaya yönebildiği halde gelişmekte olan ülkelerde daha çok sermaye birikiminin desteklenerek hem bölge bazında hem de milli ekonomi bazında kalkınmanın sağlanması, sanayileşme ve istihdam yaratılması,

ihracatın artırılarak dünya piyasalarında rekabet avantajı sağlanması ile kaynakların rasyonel dağılımı gibi amaçlara yönelmektedir¹⁶.

Teşvik ve koruma araçları çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Teşvik ve koruma araçlarını, amaçları itibariyle aşağıdaki üç grup şeklinde sınıflandırmak mümkündür:

1. Ekonomik amaçlı araçlar: Ekonomik amaçlı teşvikler, ülkelerin, ekonomik öncelikleri ve kalkınma stratejileri dikkate alınarak uyguladıkları araçlardır. Bu araçların en iyi örnek olarak yatırım indirimi gösterilebilir. Bölgesel kalkınmışlık farklılıklarının giderilmesine, yatırımların göreceli olarak az gittiği bölgelerde yatırım ve istihdamın artırılmasını amaçlayan teşvikler ekonomik amaçlı araçlar (teşvikler) iyi bir örnektir.
2. Sosyal amaçlı araçlar: Bu araçlar, vergi mükelleflerin özel durumlarını ve bazı toplumsal öncelikleri dikkate alarak bunlara verginin fiskal fonksiyonuna göre öncelik veren araçlardır. Sosyal amaçlı araçlara sakatlık indirimi ve kültür ve sanatın teşvikine yönelik düzenlemeler örnek olarak gösterilebilir.
3. Teknik ve idari amaçlı araçlar: Bu araçlar vergileme tekniği açısından gerekli görülen teşvik ve korumalarla vergi idaresinin uygulamaları açısından gerekli görülen araçlardır. Bu araçlara en iyi örnek, mükerrer vergilemenin önlenmesi amacını taşıyan iştirak kazançları istisnası ve vergi idaresinin iş yükünü azaltan küçük kira gelirlerinin gelir vergisinden istisna olmasını öngören düzenleme gösterilebilir¹⁷.

1.3 Yatırımı Teşvik Edici Vergi Teşviklerinin Tanımı ve Teorik Temelleri

Bu bölümde genel olarak yatırım teşvik politikaları içerisindeki vergi teşviklerinin tanımı ve teorik temelleri anlatılacaktır.

¹⁶ Ayşegül Mutlu, "Bölgesel Kalkınma ve Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Bazda Değerlendirilmesi, **Yaklaşım Dergisi**, Mart 2003, Sayı: 123, s. 22.

¹⁷ Recep Bıyık, Aydın Kırathı, **Vergi Teşvikleri ve Korumaları**, Acar Matbaacılık A.Ş. ,İstanbul, 2000, s. 9-10.

1.3.1 Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

Vergi bir kısım parasal satın alma gücünün özel kesimden kamu kesimine aktarım aracıdır. Bu nedenle de piyasa ekonomisinin hem üretim hem de tüketim tarafında yer alan üretici ve tüketici kesimlerin, iktisadi hayatın her aşamasında, tüketim, yatırım ve tasarruf kararlarını etkileyici güçtedir. Gerçekten vergileme gelir düzeyi düşük fakat tüketim eğilimi yüksek tabakaların üstüne yığıldıkça tüketim kısıcı etkisi, gelir düzeyi ve dolayısıyla yatırım potansiyeli yüksek veya tasarruf eğilimi olan tabakaların üstüne yığıldıkça da yatırım/tasarruf kısıcı etkisi ön plana çıkar ve ikinci halde vergilemenin büyüme ve sermaye birikimi üzerindeki etkisi daha fazladır¹⁸. Kullanılan vergi çeşidi ne olursa olsun vergilemede daima böyle bir kaynak nakli bahis konusudur. Böyle olunca, vergileme tabiatı gereği özel kesim yönünden sınırlayıcı olur. Vergilerin bu sınırlayıcı etkisi, bir ölçüde birbirleri ile ilgili üç ayrı şekilde görülmektedir:¹⁹

1. Ellerinden bir kısım satın alma gücünün vergileme yolu ile çekilmesi sonucu kullanılabilir daha az gelire sahip olduklarına göre kişiler için ya tüketimlerini, ya tasarruflarını, ya da en muhtemel hal olarak her ikisini birden azaltmak zorunluluğu doğacaktır. Bir başka deyişle vergileme özel kesimin yatırıma ayırabileceği fonları yani yatırım potansiyelini azaltacaktır.
2. Vergilemenin bu ilk akla gelen etkisi yanında doğuracağı bir başka sonuç tüketimdeki – ve muhtemelen yatırımdaki - azalmanın yol açacağı pazar daralması nedeniyle yatırımların ilerde getireceği gelirlerle ilgili beklentileri değiştirmesi, yani yatırımların vergi öncesi kârlılık umudunu azaltması olmaktadır.
3. Vergileme ayrıca yatırımların vergi sonrası kârlılığını da değiştirerek müteşebbislerin yatırım kararlarını etkileyecektir.

Yatırım kararlarını girişimcilerin ilerde elde edilebilecek gelire ilişkin beklentileri belirliyorsa, teşebbüs vergilerinin, özellikle kâr üzerinden alınan

¹⁸ Ziyaettin Bildirici, **Çeşitli Ülkelerde ve Ülkemizde Yatırımları Özendirici Vergi Teşvikleri**, T.C. Anadolu Üni. Yayınları No: 329, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No: 70, Eskişehir 1989, s 7.

¹⁹ Özhan Uluatam, **Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi ve Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971, s. 23–25.

vergilerin yatırım faaliyetini daraltıcı yönde etkiledikleri kabul edilmektedir. Teşebbüs vergilerindeki önemlice bir artış özellikle riski büyük yatırımları engeller. Ayrıca, yüksek oranlı artan oranlı bir gelir ve kurumlar vergisi, yatırımların dağılımını, riski ve dolayısıyla hasılası büyük yatırımlar aleyhine etkiler ve bunun sonucunda risk alma arzusu azalır. Böylece, yani prodüktif faktör bileşimlerinin uygulanmasını gerçekleştirecek olan yatırımlar tehlikeye girmiş olur.

Bununla beraber, vergilerin yatırımları ve risk alma eğilimini negatif yönde etkileyici bu tür teorik etkileri, gerçek hayatta kısmen veya tamamen ortadan kalkmaktadır. Çünkü, girişimcilerin yatırım kararlarını almasında rol oynayan yeğane motif kâr elde etmek değildir, bunun yanı sıra, iktisadi güç ve kişinin prestij elde etme arzusu, çeşitli sosyolojik, sosyal ve psikolojik unsurların da büyük etkisi vardır. Hiç şüphesiz, bu unsurların yatırım kararları üzerinde ne ölçüde etki yaptığını teorik olarak saptamak olanağı yoktur.²⁰

Yatırımlara yönelik vergi teşviklerin başlıca amaçları şu şekilde sıralanabilir²¹:

- Bölgesel dengesizlikler ve geri kalmış yörelerin kalkındırılması,
- Küreselleşme ve uluslararası rekabet gerçeği karşısında sanayinin rekabet gücünün korunması ve güçlendirilmesi,
- Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasıdır.

1.3.2 Vergi Teşvik Politikasının Tanımı ve Amaçları

Bu bölümde vergi teşviklerinin tanımı ve taşıdıkları önem, ilgili kavramlarla karşılaştırılması, vergi teşviklerinin amaçları ve türleri anlatılacaktır.

1.3.2.1 Vergi Teşviklerin Tanımı ve Önemi

Ekonominin belirli sektör veya faaliyet türlerindeki vergi yükünü azaltan, erteleyen veya ortadan kaldıran vergi teşvikleri kabaca “belirli makro ekonomik hedeflere ulaşabilmek için, vergi kanunlarında değişiklik yapmak suretiyle bazı

²⁰ Salih Turhan, **Vergi Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 337–338.

²¹ Hidayet Mat, **Yatırım ve İstihdamı Arttırmak Amacıyla Devletin Arsa, Arazi ve Diğer Teşvik Uygulamaları**, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 25.

ekonomik unsurlara ya da faaliyetlere vergisel kolaylıklar ve ayrıcalıklar sağlamak” şeklinde tanımlanabilir²².

Genel olarak tüm teşviklerde olduğu gibi vergi teşviklerinin de bir takım temel özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikleri yedi ana başlıkta incelemek mümkündür.²³

- 1) Teşvikler, devlet tarafından verilir.
- 2) Teşvikler, genellikle özel kesime verilmekle birlikte kamu teşebbüslerine de verilmektedir.
- 3) Teşvikler, devlete bir maliyet yükler.
- 4) Teşvikler, devlet açısından gelir kaybı veya fon azalmasına neden olurken, girişimciler açısından bir “yararı” ifade eder.
- 5) Teşvikler, yatırımın mahiyetini, bölgesini, sektörünü, büyüklüğünü ve zamanlamasını etkilemek amacıyla dönük olarak kullanılır.
- 6) Teşvikler, dolaylı veya dolaysız verilebilir.
- 7) Teşvikler, açık veya gizli olabilir.²⁴

Serbest piyasa ekonomisine dahil tüm ekonomilerde devlet ekonomiyi belirli hedeflere yöneltmek üzere müdahalede bulunmaktadır. Bu müdahale araçlarından biri de vergi teşvikleridir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar gelişmiş ülkelerde de vergisel teşviklerin önemli bir işlevi bulunmaktadır. Vergiler, girişimcilerin kârları ve tasarrufları üzerinde olumsuz etkiler yaratarak, kaynakların ekonomik kalkınmanın dışında kullanılmasına neden olabilirler. Vergilerin bu etkileri vergi teşvik önlemleri ile giderilebilir. Böylece piyasada oluşan kaynak dağılımının, ekonomik ve sosyal hedefler doğrultusunda değiştirilmesi mümkün olabilir.

²² Serakan Benk, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergisel Teşvikler” Ekonomi ve Toplumu, C:6, Sayı:1, (Çevrimiçi) <http://www.isguc.org/?p=article&id=195&cilt=6&sayi=1&yil=2004>, 15 Ocak 2010

²³ Filiz Giray, **Vergi Teşvik Sistemi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2008 Şubat, s. 24–25.

²⁴ Mustafa Duran, **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, Hazine Müsteşarlığı Araştırma-İnceleme Dizisi, No:33, Ankara, 2003, s. 7.

Vergi teşviklerinin tarihini vergilerle birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Tarihsel gelişim içinde özellikle sanayi devriminden sonra ülkeler tarafından daha yaygın ve sistematik olarak kullanılmaya başlamıştır.

İngiliz, Fransız ve Alman merkantilistler teşvik edici vergi politikalarına ağırlık verilmesi gerektiği görüşünde birleşmişlerdir. İktisadi doktrinde de vergi teşviklerinin gerekliliğiyle ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Justi, ticaret ve sanayi alanına yeni katılmış olan sermaye ve girişimciler lehine birtakım istisnaların gerekliliğini ileri sürmüştür. J. Stuart Mill birtakım istisnalar ile vergi tasarrufunu savunmuştur. Mac Culoch ise, “ tüketimin ağır bir şekilde vergilendirilmesiyle gelirin tasarrufa yöneltmesi teşvik edilip tasarruf da vergi dışı tutulmalıdır” demiştir.²⁵

Bütün ülkeler ekonomik, sosyal, kültürel, mali ve idari nedenlerle çeşitli vergi teşviklerine başvurmaktadırlar. Ancak vergi teşvik önlemlerinin uygulanma ağırlıkları, ülkelerin içinde bulunduğu koşullara bağlı olduğundan gelişmiş ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Yine bu teşviklerin nitelik ve niceliği, ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarına göre değişik olabilmektedir.

1.3.2.2 Vergi Teşvik Politikasının Amaçları

Vergi teşvikleri, değişik amaçlar için kullanılmaktadır. Bu amaçların basında yatırımları teşvik etmek ve dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını yurtiçine çekmek gelmektedir. Ancak bu iki genel amacın dışındaki gerekçelerle de vergi teşvikleri kullanılmaktadır. Bu gerekçelerin basında ise işsizliğin azaltılması, belirli ekonomik sektörlerin veya faaliyet türlerinin teşviki ve bölgelerarası gelir ve kalkınma farklılıklarının azaltılması gelmektedir²⁶.

Genel olarak ekonomik amaçlar tasarrufları artırmak, yatırım hacmini arttırmak, yatırımları belirli alanlara ve bölgelere yöneltmek, vergilerin ekonomik kararlar üzerinde yarattığı olumsuz etkileri gidermek, ekonomik istikrarı sağlamak ve enflasyonist etkileri azaltmak, istihdamı teşvik etmek ve ihracat, döviz kazandırıcı

²⁵ Filiz Giray, **a.g.e.**, s. 26.

²⁶ Ahmet Tekin, “Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 16, Aralık 2006, s. 302., (Çevrimiçi) <http://sbe.dpu.edu.tr/16/301-316.pdf>, 10 Şubat 2010.

işlemleri ve uluslararası rekabet gücünü arttırmak şeklinde belirli başlıklar altında toplanabilir. Ancak vergi teşvik politikasının iki temel amacı vardır²⁷.

- Yatırma yönlendirilebilecek tasarruf hacmini artırma amacı
- Yatırımları artırma amacı

Bunun dışında kabul edilebilecek tüm amaçların gerçekleşmesi bu iki amacın gerçekleşmesine bağlıdır. Gerçekten istihdamın artırılması, enflasyonun önlenmesi, ihracatı ve diğer döviz kazandırıcı faaliyetlerin artırılması, yabancı sermayenin çekilebilmesi gibi amaçlar temel olarak yatırımların artırılabilmesine bağlıdır.

1.3.2.2.1 Tasarrufları Artırma Amacı

Günümüzde ülkelerden bazıları ekonomik gelişmelerini tamamlamış bazıları ise henüz tamamlamamıştır. Vergi teşviklerinin ekonomik amacı, gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Gelişmiş bir ülke için ekonomik hedefler arasında iktisadi dengesizliklerden sakınma ve ekonomik istikrarı sağlamak öncelikli bir amaç olmasına karşın, gelişmekte olan bir ülkede yatırımı ve global tasarruf oranını maksimize etmek hedefi ön plana geçmektedir.

Açıktır ki yatırımları devlet ne kadar teşvik etse etsin tasarruf mevcut olmadıkça teşvikin anlamı yoktur. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ele alındığında ortaya çıkan gerçek, daha hızlı kalkınma süreci için daha çok yapmanın gerektiği ve daha çok yatırım yapmak için de daha çok tasarruf yapmanın gerektiğidir²⁸.

Az gelişmiş ülkelerde eksik istihdam, üretim faktörlerinin arz esnekliğinin düşük olması, ekonomik yapıdaki tıkanmalardan (emeğin verimliliğinin düşük olması, sermayenin kıt olması, emeğin düşük mobiliteye sahip olması) ileri gelmektedir. Bu nedenle bu ülkeler için tam istihdam sorununun çözümü üretim faktörlerinin uzun dönemde kullanımlarının artırılmasına dayanmaktadır.

Az gelişmiş ülkeler için yüksek oranlı bir kalkınma hızına ulaşmak öncelikli bir hedef olarak görülmektedir. Ancak bu hedefi gerçekleştirmek için gerekli olan

²⁷ Filiz Giray, **a.g.e.**, s. 35

²⁸ Özhan Uluatam, Makro İktisat, Baran Ofset bsk., Ankara, Savaş Yayınları, Eylül 1998, s 397-398.

tasarruf ve sermayenin azlığı sorunu vardır. Bu ülkelerde kişi başına düşen milli gelir, gelişmiş ülkeler göre oldukça düşüktür. Buna bağlı olarak hayat standardı düşük olan bu ülkelerde bireylerin tasarruf yetersizliğinin bir diğer nedeni de, düşük gelirliler dışında özellikle yüksek gelir gruplarında tüketim eğiliminin yüksek olmasıdır. Tasarrufların yetersizliği ise, bu ülkelerde sermaye birikim hızı üzerinde olumsuz etki yaparak yeterli miktarda yatırım yapılmasını engellemektedir. Çünkü özel tasarruflar sermaye birikiminin temel kaynağıdır. Bu ekonomik yapıya sahip az gelişmiş olan ülkeler için teşvikler özellikle vergisel teşvikler ekonomik açıdan şu fonksiyonlara sahiptir:²⁹

1. Vergilerin tasarruflar üzerindeki olumsuz etkileri iki yönde olmaktadır:
 - a. Vergi etkisi ile kullanılabilir gelir azalır. Kullanılabilir gelirdeki azalma ise, marjinal tasarruf eğilimindeki bir düşme yaratır. Bu durum sonuçta yatırım ve plasmanların verimliliğini azaltarak tasarruf isteğini kırar ve bireyi tüketime yöneltir.
 - b. Vergiler tasarrufların net verim oranını azaltarak, tasarrufları olumsuz bir şekilde etkilerler. Böylece vergi, bireylerin bugünkü tüketim yerine gelecektekini tercih etme oranını azaltır. Yani ikame etkisi daha önemli olur.
2. Bu ülkelerde, tasarruf gücü yüksek gelir gruplarının vergilendirilmesi gönüllü tasarruf ve yatırım isteğini azaltacaktır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde gelir vergisi kapasitesinin tam olarak kullanılmaması politikası izlenmektedir. Bu politikanın uygulanmasında kullanılan araçlardan biri ve en önemlisini vergi teşvikleri oluşturmaktadır.
3. Gelir üzerinden alınan vergiler, birikmiş aktiflerin gelirlerini vergilendirerek de tasarruf isteğini azaltabilir. Böylece etki, sadece tasarrufun kendisine değil verimine de yönelir ki, bu tasarrufların çifte vergilendirilmesi sorununu doğurur.

Vergisel teşviklerle, tasarruflar üzerindeki bu olumsuz etkiler giderilmeye çalışılır. Böylece sermaye birikimi sağlanabilir.

²⁹ Filiz Giray, a.g.e., s. 37.

1.3.2.2.2 Yatırım Hacmini Artırma Amacı

Belirli bir kalkınma hızına ulaşmayı amaç edinen bu ülkelerde sermaye hasıla katsayısı veri kabul edilirse, belirli bir yatırım hacminin gerçekleşmesi kalkınmanın ön koşulunu oluşturmaktadır. Yatırım hacminin artırılabilmesi genel olarak yatırım maliyetinin düşürülmesi, yatırımdan beklenen kâr oranının artırılması ve yatırımların finansmanını sağlayacak fonların oluşmasının sağlamasıyla mümkündür.

Kısaca vergi tedbirleri yatırımın maliyetini düşürebildiği ve/veya yatırımın vergi sonrası gelirini artırdığı zaman teşvik edici olur.

Yatırımları etkileyen çeşitli faktörler olmakla birlikte vergiler, bunlar arasında önemli bir belirleyicidir. Bazı araştırmalarda, işgücünün niteliği ve mevcudiyeti gibi vergi dışı faktörler, yatırım yeri seçiminde vergi oranlarındaki değişiklikten daha yüksek etkiye sahip olmalarına rağmen, vergi oranlarındaki değişikliğin küçük bölgeler için daha önemli olduğu görülmektedir. Yatırım kararları, yatırım sonrası elde edilecek kâra bağlıdır. Çünkü girişimcilerin yatırım kararlarında en önemli itici güç kâr faktörüdür. Yatırım karlılığı ise, yatırım maliyeti ile vergi sonrası getireceği gelire bağlıdır. Vergilerin yatırımlar üzerindeki etkisi üç şekilde olabilmektedir³⁰:

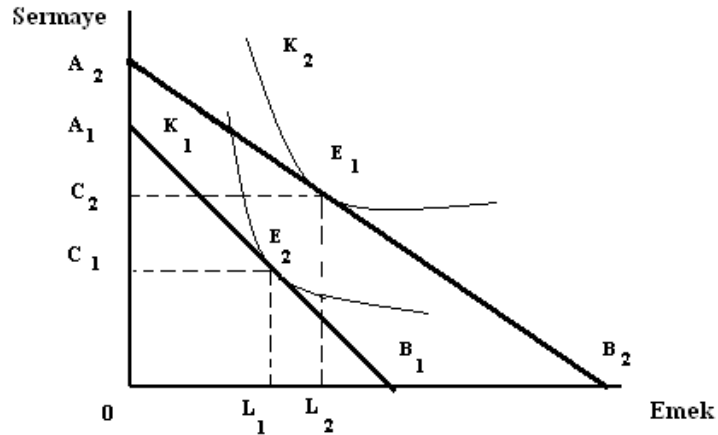
1. Vergiler yatırım kararlarının temel belirleyicisidirler. Özellikle gelir üzerinden alınan vergiler, kullanılabilir geliri azaltarak yatırıma ayrılacak fonları azaltırlar.
2. Vergiler yatırım sonrası Kârlılığını düşürürler.
3. Vergilerin yatırımlar üzerindeki bir diğer etkisi yatırım malları üzerindeki vergi yükü bakımındandır. Yatırım malları katma değer vergisi, gümrük vergisi gibi çeşitli vergilere tabi olabilirler. Sonuçta bu vergiler yatırım malları maliyetini yükselterek yatırım kararlarını etkileyecektir.

Vergi teşvikleri, vergilerin yukarıda sayılan yatırımlar üzerindeki olumsuzluklarını gidermede kullanılan bir araç konumundadırlar. Vergi teşvikleri özellikle gelişmekte olan ülkelerde üretimden ziyade yatırım yöneltmiştir. Bunun başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir:

³⁰ Filiz Giray, a.g.e., s. 39.

- Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınma için gerekli sermaye faktörlerinin diğer üretim faktörlerine oranla daha düşüktür. Bu ülkelerin vergi sistemi verimli yatırımların yararına, kaynakların serbest bırakılması amacıyla tasarlanmıştır. Bu serbestlik tüketim harcamalarında bir azalma ya da tasarruflarda bir artışla gerçekleşmektedir.³¹
- Yetersiz tasarruflar, bu ülkeleri çoğu zaman yabancı yatırımlara bağımlı kılmaktadır. Yani yabancı yatırımları ülkeye çekmek, bu ülkeler için çok daha önemli olmaktadır.

Vergi Teşviklerinin yatırımlar üzerindeki etkisini şekil-1 yardımıyla gösterilmektedir.

Şekil-1: Vergi İndiriminin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

Kaynak: Filiz Giray, Vergi Teşvik Sistemi, Bursa, 2008, s 41

Vergi indirimi sonucunda firmanın eş-maliyet doğrusu (AB)'den (A1B2)'e kaymıştır. Firma vergi indirimi sonucunda artan marjinal gelirleriyle (BB1) kadar fazla emek, (AA1) kadar daha fazla sermaye (yatırım için gerekli) satın alabilecektir. Her iki faktöründe daha fazla kullanılması, daha yüksek bir üretim düzeyini ifade ettiğinden eş-ürün eğrisi sağa doğru kayacaktır (K1'den K2'ye). Vergisel

³¹ Filiz Giray, Emine KOBAN, Adnan Gerçek, Avrupa Birliği ve Türkiye'de Yatırımlara ve İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi, BOSYÖD, Bursa, 1998, s. 11.

teşviklerden yararlanma sonucu oluşan tasarruflar ve yatırım düzeyindeki artışlar sayesinde, istihdam ve üretim miktarı artırılarak büyüme hızı yükselebilecektir.

1.4 Vergi Teşvik Türleri

Çeşitli vergi teşvik türleri bulunmaktadır. Genel olarak vergi teşviklerini dolaylı ve dolaysız olarak iki bölümde incelemek mümkündür. Dolaylı vergi teşvikleri, tarifeler ve/veya teşviklere hak kazanan işletmelerce satın alınan girdiler üzerinden alınan satış vergilerinden tam veya kısmi muafiyet (KDV uygulamasında sıfır oran uygulaması) tanınmasını içermektedir. Bu teşvikler, genellikle, ihracata yönelik sektörler veya ihracata yönelik olmamakla birlikte seçilen diğer sektörler sağlanmaktadır.³² İhracat yönelik teşvikler ve serbest bölge uygulamaları dolaylı vergi teşviklerindedir. Dolaysız vergi teşvikleri ise Kurumlar vergisi çerçevesinde iktisadi birimlere tanınan vergi teşvikleridir. Düşük kurumlar vergisi oranı, vergi tatilleri, yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman uygulamaları dolaysız vergi teşvikleri içerisinde yer alan birkaç vergi teşvik türüdür.

Vergi teşvikleri temel olarak iki grup şeklinde de sınıflandırılabilir:

1. Yatırıma yönelik teşvikler.
2. İhracata ve üretime yönelik teşvikler.

Bir diğer sınıflandırmada vergi teşvikleri dört gruba ayrılır:

1. Kazanç/gelire dayalı teşvikler: Vergi tatili, indirimler ve standart gelir ve kurumlar vergisi oranlarında indirimlerden oluşmaktadır.
2. Sermaye/yatırımlara dayalı teşvikler: Hızlandırılmış amortisman, yatırım indirimi ve yatırım kredisi.
3. İşgücüne satışlara, katma değere ve diğer bazı harcamalara dayalı teşvikler: İndirimler (sosyal güvenlik katkıları gibi), giderler (iş, işgücü, reklam gibi alanlardaki harcamalar).
4. İthalat ve ihracata dayalı teşvikler.³³

Aşağıda bütün bu sınıflandırmaya göre yer alan teşvik türleri açıklanmaktadır.

³²Ahmet Tekin, a.g.e., s. 303.

³³Filiz Giray, a.g.e., s. 55.

1.4.1 Yatırım İndirimi ve Yatırım Kredisi

Yatırım İndirimi; işletmelerin kazançlarından ayırarak yatırıma tahsis ettikleri fonların vergiden istisna edilmesidir. Bu şekilde belirli şartları taşıyan yatırımlar, belirli oranlarda vergiden istisna edilerek ekonomik kalkınma bakımından stratejik önem taşıyan bölgelere veya üretim türlerine yapılan yatırımlar teşvik edilmiş olur. Başka bir deyişle yatırım indirimi esas itibariyle özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesini amaçlayan bir vergi istisna rejimidir. Başka bir deyişle yatırım indirimi esas itibariyle özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesini amaçlayan bir vergi istisna rejimidir.³⁴

Yatırım indirimi, günümüzde birçok ülke tarafından yatırımlarını artırmak için kullanılan bir teşviktir. Yatırım indirimi, yatırımların teşvik edilmesi ile ekonomik kalkınmayı desteklemeye ve bölgelerarası ekonomik ve sosyal dengesizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik bir vergi teşvik önlemidir. Bu müessese ile sağlanan vergi avantajları sayesinde özel sektör yatırımlarının belirli alanlara kanalize edilmesi amaçlanmaktadır³⁵. Yatırım indirimi, yatırıma yöneltilen fonların belirli bir yüzdesinin matrah veya vergi borcundan düşülmesini öngören, Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerine tanınmış bir vergi istisnasıdır³⁶. Yatırım indirimi, devletin gelecekte elde edeceği daha fazla bir gelir için, mevcut gelirden vazgeçmesi şeklinde basit bir mali politika gibi görünmesine karşın, özellikle az gelişmiş ülkelerde, üzerinde durulması gereken önemli bir teşvik aracıdır.

Yatırım indirimi, yatırım maliyetine etkide bulunarak yatırımın kârlılığını artıran, bu bakımdan işletme dönemini ilgilendiren bir teşvik tedbiridir. Devlet, hazırladığı plan ve programlarda belirttiği alanlara yatırım yapan kişi veya kurumlara böyle bir olanak sağlamakla hem yaptıkları yatırımın kârlılığını artırmak, hem de onları kalkındırılması öngörülen faaliyet alanlarında yatırım yapmaya teşvik etmektedir.³⁷

Yatırım indirimi şu fonksiyonlara sahiptir:

³⁴ Hasan Yalçın, **Yatırım İndirimi Uygulama Esasları**, Kılavuz Yayınları, İstanbul, 1997, s. 67.

³⁵ Doğan Şenyüz, **Türk Vergi Sistemi**, 2. baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1996, s 93-94.

³⁶ Rıza Aşıkoğlu, **Türkiye'de Yatırım Teşvik Tedbirleri**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 278, 1988, s 72-73.

³⁷ Recep Bıyık, Aydın Kırathı, **a.g.e.**, s. 29.

- Yatırımların teşvik edilmesi,
- İstihdam olanaklarının artırılması,
- Yatırımların belli bölgelere gitmesi sağlanarak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının, çarpık kentleşmenin ve çevre kirliliğinin önlenmesi,
- Yatırımların belli sektörlerle kanalize edilerek, uluslararası rekabet üstünlüğü olan sektörlerde verimli yatırımların yapılması,
- Yabancı sermayenin ve gelişmiş teknolojinin teşviki amaçlanmaktadır.

Yatırım indiriminin çeşitli uygulama usulleri bulunmaktadır. Birincisi indirimin, belli kayıt ve koşullara bağlı olarak uygulanması ikincisi ise yatırımlardan elde edilen kazançların koşulsuz olarak vergi dışı tutulduğu usuldür.

1. İndirim, Belli Kayıt Ve Koşullara Bağlı Olarak Uygulanabilir: Bu kayıt ve koşulların belirlenmesinde iki usul geliştirilmiştir. Bunlar, liste ve kriter (proje esas) usulüdür. Liste usulünde, indirimlerden yararlanacak olan yatırımların listesi hazırlanmaktadır. Bu usulde kişisel değer yargıları ve ilişkilerden kaynaklanan sübjektif değerlendirme söz konusu olamamaktadır. Ancak liste usulünde girişimcileri kamunun istediği alanlara yöneltebilmesi olasıdır. Bu neden listede yer alacak yatırım alanları türleri bu usulde daha fazla önem taşımaktadır. İzlenmesi gereken makro politikalarla uygun olmayan bir listeleme ülke kalkınmasına zarar verebilir.

Kriter usulünde ise indirimden yararlanacak yatırımın belirlenmesinde; yatırımın yarattığı katma değer, istihdam üzerindeki etkisi, ihracat etkisi, ithalat ikame etkisi, yatırım büyüklüğü gibi bir takım kriterler kullanılmaktadır. Bu usulle dış fayda ve dolayısıyla etkinliği en yüksek projeler seçilebilir. Kriter usulünde sübjektif unsurlara yer verme olanağının varlığı sakıncalı bir yöntem olarak kabul edilmektedir.

2. Yatırımlardan Elde Edilen Kazançlar Koşulsuz Olarak Vergi Dışı Tutulur:

Yatırım indirimi sürecine ilişkin üç farklı uygulama vardır. Bunlar: 1. İndirime tek bir yıl için izin verilmesi, 2. İndirim için sınırlı bir süre (5–10 yıl gibi) uygulanması, 3. İndirim tutarın sınıflanana kadar düşülmesine izin verilmesi.³⁸

Yatırım indiriminin olumlu yönü, olumlu dışsallıkları yaygın olan yatırımları seçip özendirebilmesi ve hazineye yüklediği gelir kaybının hesaplanabilir oluşudur.

Vergi teşvik önlemlerinden biri de **yatırım vergi kredisidir**. Yatırım kredisi, yatırım indiriminde olduğu gibi yatırımın maliyetini etkilemeye yönelik bir teşviktir.

Genelde gelişmekte olan ülkelerde sıkça kullanılan teşvik türü olan yatırım kredisi, yatırım maliyetini etkilemeye çalışan bir teşvik türüdür. Yatırım Kredisi, yatırım gerçekleştiren bir kişinin bu yatırımının belli bir oranını o yılın vergi borcundan düşmesini sağlamaktadır.³⁹ Yatırım indirimi ile yatırım kredisi arasındaki açık fark ise, yatırım indirimin de söz konusu fon matrahtan düşerken, yatırım kredisinde indirim tahakkuk eden vergi borcundan yapılmaktadır.

Yatırım kredisi yatırım yapan girişimcilere verilen bir sübvansiyon niteliğindedir. Şöyle bir fark vardır. Yatırım şeklindeki indirimden sadece o yıl vergilenebilir geliri olan girişimciler yararlanacaklardır. Sübvansiyonda böyle bir bağlayıcılık yoktur.

Yatırım kredisinin iki niteliği bulunmaktadır. İlki anlaşılmasının daha kolay olmasıdır. İkincisi, marjinal oranları ne olursa olsun tüm yükümlüler için aynı kredi sağlamasıdır. Kredi miktarı küçük olsa bile yatırım kredisi, yeni yatırımlar için önemli bir teşvik sağlar⁴⁰.

1.4.2 Hızlandırılmış Amortisman

Bu teşvik türü, diğer yatırım teşvik türleri olan yatırım indirimi ve yatırım kredisinden farklı olarak yatırım sonucu elde edilen kârlar üzerinde etkili olmaktadır.

³⁸ Filiz Giray, **a.g.e.**, s. 57.

³⁹ Özhan Uluatam, **a.g.e.**, s. 41.

⁴⁰ Mustafa Duran, **a.g.e.**, s 50.

Amortisman, işletmelerde bir yıldan daha uzun süreli kullanılabilen iktisadi kıymetlere yapılmış harcamaların, bu kıymetlerin işletmede kullanabilecekleri süre içerisinde yıllara yayılarak gayrisafi gelirden indirilmesidir.⁴¹

İşletmelerin sabit varlıkları, eskime, yıpranma ve yeni buluşlar gibi fiziksel, teknolojik ya da ekonomik nedenlerle değer kaybına uğramaktadırlar. Amortisman, zamanla kaçınılmaz olarak oluşan değer kaybına uğrayan aktif de yer alan taşınmaz değerler üzerinden uğranılan zararın muhasebe yönünden belirlenmesidir. Amortisman, bilindiği gibi, muhasebede “bir sabit malın kullanımdan kalkmasına yol açan bütün unsurlar nedeniyle ortaya çıkan ve cari bakım masrafları içerisine sokulamayan masrafları ifade eder.”⁴²

Hızlandırılmış amortisman uygulaması esas itibariyle ödenecek olan verginin gelecek yıllara ertelenmesini sağlayan bir vergi erteleme müessesesidir. Hızlandırılmış amortisman yönteminde, firmaların amortismanına tabi kıymetlere yapmış oldukları harcamaların daha kısa bir sürede amorti edilmesi sağlanır⁴³. Bu bağlamda yabancı yatırımcıların yatırım kararlarını etkilemeye yönelik kullanılan teşviklerden biri de hızlandırılmış amortismanıdır.

Amortisman şeklinde ayrılan karşılıklar, birçok ülkede kanunen kabul edilen giderler olarak kabul edildiklerinden dolayısıyla vergi matrahını azalttıklarından dolayı bir vergi tasarrufu sağlamaktadır. Amortisman yoluyla vergi tasarrufunun sağlanması ise, bazı faktörlere bağlı olmaktadır:

- Amortisman ne kadar yüksekse, bu etki o kadar fazla olur.
- Sabit kıymetlerin ömrü ne kadar uzunsa, alınan vergi kredilerinin ödeme süresi de o kadar uzun olur.
- Diğer kaynaklardan alınacak kredilerin faiz oranı ne kadar yüksekse, vergi kredilerinin değeri de o oranda yüksek olur.

⁴¹ Mualla Öncel, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan, **Vergi Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004, s.276.

⁴² Özhan Uluatam, **a.g.e.**, s. 58.

⁴³ Sahin Akkaya, “Vergileme ve doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 43-44 seri, İstanbul, 2003, s. 67.

- Vergi oranları ne kadar yüksekse, bu tasarrufların değeri de o oranda yüksek olur.
- Paranın değeri düştüğü oranda, ilk devrelerde ayrılan yüksek amortismanların finansman ve yenileme değeri de artacaktır.

Amortisman uygulaması iki farklı şekilde yapılabilmektedir. Birincisi normal amortisman yöntemi ve diğeri ise hızlandırılmış amortisman yöntemidir. Bu yöntemlerden hızlandırılmış amortisman yöntemi bir vergi teşvik uygulaması olarak kullanılabilir. Hızlandırılmış amortisman uygulamaları amortisman tabi varlıkların iktisadi ömürleri süresince uğrayacakları değer kayıplarının başlangıçta daha büyük oranlarda, daha sonraları ise giderek azalan oranlarda gider olarak indirilmesini öngörür.⁴⁴ Hızlandırılmış amortisman yöntemi normal amortisman yönteminden daha kısa zamanda amortisman olanağı veren bir yöntemdir. Hızlandırılmış amortismanın en aşırı uygulaması, yıl içinde yatırım gelirinin tamamının amortisman olarak yazılabilmesine olanak tanınmasıdır. Bu durumda yatırım maliyetinin tamamı gider olarak yazılmış olur.⁴⁵

Hızlandırılmış amortisman, enflasyon muhasebesi kayıtlarında ve kayıtlara dayalı olarak uygulanan işletme politikasında ortaya çıkardığı çarpıklığı gidermek üzere geliştirilmiştir. Hızlandırılmış amortisman işletme içi fonların artması, yatırımların kısa sürede itfası ve riskin azalması gibi faydaları bulunmaktadır. Hızlandırılmış amortisman uygulamaları hem kurumlar vergisi oranı ile bağlantılı teşviklerin dezavantajlarına sahip değildir hem de yatırım maliyetlerini azaltmayı amaçlayan teşviklerin tüm avantajlarını bünyesinde barındırır.⁴⁶

Hızlandırılmış amortisman sağlayacağı ekonomik faydalar üç başlık altında toplanabilir:

1. İşletme İçi Fonların Artırılması: Bu amortisman yönteminin kullanılmasıyla işletme fonları artacaktır. Bu fonlar, devletin yatırımcıya verdiği bir faizsiz kredi niteliğini taşır. Hızlandırılmış amortisman ile biriken fonlar, mevcut sabit sermayenin fiziki olarak yıpranma süresi

⁴⁴ Ahmet Tekin, **a.g.e.**, s. 307.

⁴⁵ Özhan Uluatam, **Türk Vergi Hukuku**, Adım Yayıncılık, Ankara, 1990, s. 176–177.

⁴⁶ Ahmet Tekin, **a.g.e.**, s. 307.

bitinceye kadar kullanılır. Özellikle teknik yenilikleri yakından izleyemeyen azgelişmiş ülkeler için hızlandırılmış amortisman faydası, teknik yıpranma süresi dolmadan biriken fonların, kısmen yeni yatırımlarda kullanılma olanağı sağlamasıdır.

2. Yatırımların Kısa Sürede İtfası: Hızlandırılmış amortisman yatırımcıya yatırım maliyetini kısa bir sürede geri alma olanağı ve vergi kazancı sağlamaktadır. Hızlandırılmış amortisman uygulaması ile vergi ödemeleri geciktirilmektedir.
3. Riskin Azaltılması: Hızlandırılmış amortismanın ekonomik etkilerinden biri de, hızlandırma tekniklerinin, sermayelerinin hareketsizlik dönemlerini kısaltarak daha riskli yatırımlara girişilmesi için firmaları teşvik etmesidir.⁴⁷

Hızlandırılmış amortismanın, ekonominin durgunluk dönemine göre canlanma döneminde vergisel faydalarının daha fazla arttığı görülmektedir. Çünkü özellikle gelişen işletmeler, sürekli olarak yatırım yaptıklarından hızlandırılmış amortisman sayesinde biriken fonlardan harcamalarını finanse edebilme olanağı bulabileceklerdir.

1.4.3 Vergi Tatili

Vergi tatili genellikle yabancı sermayeyi bazen de yeni yerli yatırımları hedef alan ve yeni yerli yatırımın yapılması veya yabancı sermayenin ülkeye girişinden sonraki belirli bir dönem için vergi dışı tutulmasını sağlayan vergi ayrıcalıklarındır.⁴⁸ Vergi tatili ile tatil dönemindeki yatırım projesinden elde edilecek gelirin vergiden muaf tutularak yatırımın işletme dönemi kârlılığının arttırılması amaçlanmaktadır.⁴⁹

⁴⁷ Filiz Giray, **a.g.e**, s. 60.

⁴⁸ Nagihan Oktayer, Nazan Susam, Murat Çak, **Yatırım Kararlarının Belirlenmesinde Vergisel Faktörlerin Önemi**, İSMMO, Mart Matbaacılık Sanatları Tic. ve San. Ltd. Şti., Yayın No: 100, Mart 2008, s. 76.

⁴⁹ Mustafa Duran, **a.g.e**, s. 81.

Vergi tatili dönemi uygulamada ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genellikle 5–10 yıl arasında değişmekle birlikte 20 yılı bulan ülkeler de bulunmaktadır. Vergi tatilin başlangıç yılını belirlemede birkaç farklı yöntem vardır.⁵⁰

- Yatırıma başlandığı yıldan,
- Üretime geçildiği yıldan,
- Kâra geçildiği ilk yıldan,
- Net kümülatif kârın ilk yılından itibaren başlatmak şeklinden uygulanabilmektedir.

Vergi tatili çoğunlukla satış vergileri oranında düşüş şeklinde uygulanırken, gelişmekte olan ülkelerde çoğu zaman kurumlar vergisi oranını düşürmek veya sıfırlamak şeklinde uygulanmaktadır. Vergi tatili özellikle birçok gelişmekte olan ülke için yabancı yatırımları çekmek üzere kullanılan bir teşvik türüdür.

1.4.4 İstisna Ve Muafiyetler

İstisnalar, vergi kanunlarında vergilendirilmesi için hüküm bulunan vergi konularının (mal, hizmet, ya da işlem) aynı kanun veya diğer kanun hükümlerine göre tamamen veya kısmen devamlı veya geçici olarak şarta bağlı olmaksızın vergi dışı bırakılmasıdır. Diğer bir ifadeyle istisna objektif vergi yükümlülüğünü kaldırıcı hükümlerdir. **Muafiyet**, vergi kanunlarına göre, kendileri için vergi borcunu doğuran bir olay bulunmakla beraber, yine aynı veya diğer kanunlarla belirli kişiler veya kişi gruplarının açıkça vergi mükellefiyeti dışında bırakılması demektir. Diğer bir ifadeyle muafiyet subjektif vergi yükümlülüğünü kaldırıcı hükümlere denilmektedir.

Vergi istisna ve muafiyetleri, eşit gelire eşit vergi ilkesini bozup, yüksek gelir dilimindeki yükümlülere yapılacak riskli yatırımları düşürmeleri nedeniyle, hazine, vergi uzmanları ve devlet için aşırı maliyetlere neden olduklarına inanan bireyler tarafından eleştirilmişlerdir.

Ancak vergi teşvik önlemleri arasında en klasik olanı ve en çok kullanılan vergi istisna ve muafiyetleridir. Gerek sosyal adaleti sağlamak gerekse belirli bir üretim alanını korumak veya geliştirmek gibi ekonomik amaçları gerçekleştirmek

⁵⁰ Filiz Giray, a.g.e., s. 62.

üzere vergi istisna ve muafiyetlerine hemen hemen tüm ülkeler vergi kanunlarında geniş yer vermektedirler.

Ekonomik, sosyal, siyasal ve idari nedenlerden dolayı vergi istisna ve muafiyetlerine başvurulur.⁵¹

- a. Ekonomik nedenler: Bazı faaliyetler ülke ekonomisi için daha yararlı görülüyorsa bu faaliyetler için kolaylıklar tanınır. Bu tür teşvikler ile ülke kalkınması için gerekli nitelik ve nicelikte yatırımın oluşturulmasına yardımcı olmak ve kalkınması istenen bölgelerin gelişmesine katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Özellikle yeni gelişen sanayilere tanınan vergi istisnaları, ülkede daha önce var olmayan faaliyetin kurulmasını teşvik edecektir.
- b. Mali nedenler: Bazı gelir unsurlarının vergi dışı tutulması mali açıdan daha yararlı olabilmektedir. Bu tür gelir unsurlarından alınacak vergi tutarı, bunların toplanmasının idareye getireceği yükten daha az olabilir.
- c. Sosyal nedenler: sosyal amaçlı istisna ve muafiyetler ile gelir dağılımında adalet sağlanmaya çalışılmaktadır. Piyasa ekonomisinde oluşan gelir dağılımına devlet müdahalede bulunarak yatay olarak yeniden dağılımını sağlar. Bunu gerçekleştiren devletin kullandığı vergi teşviklerinin başında sosyal amaçlı istisna ve muafiyetler gelmektedir.
- d. İdari nedenler: Gelir vergilerinin çok geniş düşük gelirli vergi yükümlüsü grubu üzerinde yaygınlaşmasının yaratacağı idari yetersizlikleri önlemek amacıyla kullanılır.
- e. Siyasi nedenler: Bazen de siyasi baskı grupları gelirlerinin vergi dışı bırakılmasını isteyebilirler.

⁵¹ Filiz Giray, a.g.e, s. 64.

1.4.5 Düşük Oranlı Gelir ve Kurumlar Vergisi

Günümüzde özellikle yabancı sermaye çekmek ve çevre ülke konumundan kurtularak uluslararası iktisadi faaliyetlerin yoğunlaştığı bir merkez düzeyine erişebilmek için alınan vergisel önlemlere, neredeyse her gelişmişlik düzeyinden onlarca ülke diğerleriyle kıyasla bir rekabet içine girmiştir. Bu çerçevede vergi oranları, söz konusu rekabetin önemli bir aracı olarak karşımıza çıkmakta ve vergi yükünün en önemli belirleyicilerinden olma özelliğine sahip düşük vergi oranları bu rekabet için kullanılmaktadır. Oran rekabeti, herhangi bir iktisadi faaliyetin vergi dışı bırakılması veya oranı sifıra ulaşabilecek şekilde indirimle gidilmesini kapsamaktadır⁵².

Bu uygulama yatırım amacına dönük olarak gelir ve kurumlar vergisi oranlarını daha aşağı düzeylere çekmektir. Oranları aşağı çekmede bir kaç farklı yöntem kullanılabilir. Bunlardan biri, genel vergi oranlarını aşağı çekmektir. Düşük oranlı bir gelir ve kurumlar vergisi kendi başına bir teşvik etkisi yapar. Bu durum, yatırımcıların ellerinde daha fazla kâr tutmalarını sağlar. Kamu açısından ise, kısa vadede gelir kaybı olmakla birlikte uzun dönemde ilave yatırım yapılması ve vergi yükünün hafiflemesi gibi nedenlerle vergi tabanının genişleyerek vergi gelirlerinde artış sağ-laması beklenir⁵³.

Dünya genelinde birçok ülkenin, benzer stratejik davranışa yönelmesiyle özellikle akışkan nitelikli üretim faktörlerine uygulanacak vergi oranlarında aşağı yönlü bir yarış başlamıştır. Başta Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke günümüzde “düz vergi” veya dual sistem olarak anılan sistemlere benzer uygulamalara başvurmakta veya vergi oranlarını olabildiğince düşürmektedir. Yapılan vergi indirimleri sonucunda, vergi oranları çok düşük düzeylere çekilebildiği gibi, bazen de kurumlar vergisi oranı %0 olarak uygulanmak suretiyle söz konusu yükümlülük mükellefler açısından fiili anlamda bütünüyle ortadan kaldırılabilmektedir⁵⁴.

⁵² Nagihan Oktayer, Nazan Susam, Murat Çak, **a.g.e.**, s. 66.

⁵³ Serkan Aciniroğlu, **a.g.e.**, s 150

⁵⁴ Nagihan Oktayer, Nazan Susam, Murat Çak, **a.g.e.**, s. 67.

1.4.6 Serbest Bölgeler

Genel olarak serbest ekonomi bölgeleri, bir ülkenin sınırları içinde olmakla beraber gümrük hattı dışında sayılan, sınırları kanunlarla belirlenmiş, ülkede geçerli olan gerek dış ticaret rejimleri gerekse her türlü hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, ülkenin ihracatını artırmak için kurulmuş ekonomik amaçlı bölgeler olarak tanımlanabilir⁵⁵.

Serbest bölgeler, yabancı sermaye yatırımlarını ve dış ticareti artırmak, yerli üreticilerin dünya piyasalarındaki fiyattan girdi temin etmelerini sağlayarak uluslar arası rekabet güçlerine katkıda bulunmak, ihracata dönük sanayilerin gelişmesini teşvik ederek ihracatı artırmak, döviz girişini artırmak, yeni iş imkânlarını yaratarak istihdam sorununun çözümüne yardımcı olmak, gelişmiş üretim ve yönetim tekniklerinin yurt dışından ülkeye getirilmesiyle ekonomik standartları yükseltmek amacıyla kurulurlar.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde oldukça etkin bir uygulama alanı yaratan serbest bölgeler, devlet müdahalesini en aza indirmek ve bazı teşvikler sağlamak suretiyle, üretim maliyetinin düşürülmesi, ihracatın ucuzlatılması, yabancı sermaye yatırımlarının artırılması ve teknoloji transferi sağlanması ile bulunduğu ülkelere önemli avantajlar sağlamaktadır.

Günümüzde Serbest Ekonomi Bölgeleri, ülkelerin konumuna ve gelişmişlik düzeyine paralel olarak farklılık gösterse de genel olarak aynı amaçlar ve özellikler göstermektedir. Serbest Ekonomi Bölgelerinin kuruluş amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz⁵⁶:

- Yabancı sermaye yatırımlarını ve dış ticareti artırmak,
- Yerli üreticilerin dünya piyasalarındaki fiyattan girdi temin etmelerini sağlayarak uluslararası rekabet güçlerine katkıda bulunmak,
- İhracatta dönük sanayilerin gelişmesini teşvik ederek ihracatı ve dolayısıyla döviz girişini artırmak,

⁵⁵ Nevzat Erdağ, **Türk Vergi Sistemi Vergi Avantajları – Vergi Cezaları**, 1. Bası, Beta Basım A.Ş., Haziran, 2002, İstanbul, s. 613-614.

⁵⁶ Recep Bıyık, Aydın Kırathı, **Vergi Teşvikleri ve Korumaları**, 2 baskı, Yıldız Ofset, İstanbul, 2001, s. 9-10.

- İstihdam sorunun çözümüne katkıda bulunmak ve
- Geliş üretim ve yönetim tekniklerinin ülkeye girişini kolaylaştırmaktır.

Serbest bölgeler, bölgede yer alan ticari ve sınaî faaliyetlerin özelliklerine göre birkaç grup içinde toplanabilir.⁵⁷

1. **Serbest Ticaret Bölgesi:** Serbest ticaret bölgesi yurt dışında sınırlı alanda tanınan gümrük ayrıcalıklarının en önemlisidir. Serbest ticaret bölgesi coğrafi yaygınlık gösteren ve tarifelere kapalı endüstrileşmiş ulusların en çok uyguladığı modeldir.

Serbest ticaret bölgesi limanda, hava alanında veya içerde başka bir yerde kapalı, polis gözetimi altında ülkenin gümrük sınırları dışında bir alandır. Yabancı kaynaklı mallar, yerel pazarlara önceden belirtilmemiş transit taşımacılık Re-export ve bazen de ithalat şeklinde gümrüksüz olarak geçer. Yerli mallar dış satım için veya yabancı mallarla birlikte serbest ticaret bölgesine getirilirler.

Serbest ticaret bölgeleri “Kapalı Serbest Bölgeleri (belli şartlarda belli faaliyetler yapılır)” ve “Açık Serbest Bölge (her türlü ticari ve sınaî faaliyet yapılır)” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2. **Serbest Limanlar:** Serbest liman, bir hava veya deniz limanında ya da polisiye tedbirlerin alındığı başka bir alanda kurulan, gümrük formaliteleri açısından ev sahibi ülkenin sınırlarının dışındaymış gibi işlem gören bölgelerdir. Serbest liman terimi, birçok kaynakta ayrı bir serbest bölge türü veya serbest ticaret bölgelerinin daha dar bir türü olarak belirtilmektedir. Uygulamada serbest bölgelerin yalnızca bir liman ve etrafındaki dar saha veya limanın bir kısmını kapsamaması durumunda serbest limandan bahsedilebilir. Bu bölgenin içinde oteller, gümrüksüz alışveriş merkezleri (free shop), eğlence birimleri, antrepo v.s bulunabilmekte dolayısıyla çeşitli ihtiyaçların giderilebildiği yerleşim merkezleri halini alabilmektedir. Serbest limanlar ilgili şehrin tamamını ya da sadece liman kısmını kapsayabilir. Geçmişte Marsilya,

⁵⁷ Sedat Güner, **Serbest Bölgeler**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1995, s. 3,

Cenova, Venedik ve Liverpool önemli birer serbest limandı. Günümüzde ise Singapur, Bahama Adaları ve Brezilya Manaus Adalarında bu tip serbest liman uygulamaları devam etmektedir⁵⁸.

3. **Transit Bölge:** Deniz kıyısı olan ülkelerin, denize yakın veya yeterli çıkışı olmayan komşu ülkelerin depolama ve dağıtım merkezleri şeklinde kullanılması için girişte kurduğu limana transit bölge denir. Malların komşu ülkelerden ev sahibi ülkeye transit olarak geçişinde gümrük vergileri, ithalat kontrolleri ve birçok giriş formaliteleri uygulanmaz. Bazen “Antrepo” “Serbest Bölge” ve “Serbest Ticaret Bölgesi” gibi kavramlar “Transit Bölge” yerine kullanılmaktadır. Genellikle, transit bölgeler imalat faaliyetine izin vermezler. Bir kısmı ise malların varacağı yere iyi bir şekilde ulaşabilmesi için gerekli olan depolama, tekrar ambalajlama ve diğer bazı işleri yapmaya yetkilidir. Bazı hallerde depolamanın süresi sınırlıdır.
4. **Serbest Çevre:** Serbest Çevre serbest Limana benzer, ancak ülkenin uzak gelişmemiş bölgesinde yer alır. Uluslararası teşvik veya en azından döviz gelirini artırmaya yönelik serbest liman kolaylığının aksine serbest çevre, ulusal ticaret kanalları yoluyla temin edilemeyen yerel yönetim ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir.
5. **Serbest Üretim Bölgesi:** İhracata yönelik montaj ve hafif imalat sanayi üretiminin gerçekleştirildiği bölgelerdir. Çok uluslu şirketlerin emek yoğun üretimlerini emeğin ucuz olduğu belirli az gelişmiş ülkelere taşımaları sonucu doğan ihracat işlem bölgeleri, gümrüksüz olarak getirilen hammadde veya ara malların işlendikten sonra yeniden Dünya pazarlarına ihraç edildiği bölgelerdir.
6. **Serbest Yatırım Bölgeleri:** Yatırım bölgeleri ekonomik bakımdan geri kalmış olanlarda istihdam ve yatırımları artırmak için firmalara özel teşvikler verilen yatırım alanlarıdır. Yabancı firmalardan ziyade

⁵⁸ Mehmet Emin ERÇAKAR, “Serbest Bölgeler: Teorik Yaklaşım”, 2004, s 2, (Çevrimiçi) <http://www.isguc.org/?p=article&id=206&cilt=6&sayi=1&yil=2004>, 4 Mart 2010.

yerli firmalara yöneliktir. Bu bölgeler ilk önce 1977 yılında İngiltere’de denenmiştir⁵⁹.

7. **Serbest Bankacılık veya Kıyı Bankacılığı:** Uluslararası piyasalarda dolaşan yabancı sermayeyi çekmek için yaratılan bölgelerdir. Bu bölgelerde genellikle döviz kontrolleri, krediler üzerindeki faiz oranları, munzam karşılık oranları ya gevşetilmekte ya da tamamen ortadan kaldırılmaktadır⁶⁰.
8. **Özel Gümrük Kolaylıkları (Antrepolar):** Yurt dışından gelen malların satılıncaya kadar bekletildiği gümrük kontrolü ve gümrük idaresinin denetiminde bulunan depolardır. Bu malların depolanması sırasında gümrük vergisi ödenmesi söz konusu değildir. Devlet ya da özel mülkiyetli antrepolarında bulunan malların ancak satılmasından sonra ithalat vergilerini ödeme yükümlülüğü doğmaktadır.

1.4.7 Gümrük Kapsamındaki Vergisel Teşvikler

Gümrük vergisi muafiyeti; sermaye mallarının ithalinde ödenmesi gereken vergilerden kısmen veya tamamen muaf tutulmasıdır. Gümrük duvarlarının yüksek olduğu dönemlerde sağlanacak bir gümrük muafiyeti yatırım maliyetlerinin düşürülmesi bakımından çok büyük öneme sahiptir. Gümrük muafiyeti ile sermaye ekipmanları üzerindeki vergilerin kaldırılması yatırım maliyetlerinin azalmasını sağlamaktadır.⁶¹

İhracata yönelik üretimde ise kullanılan ithal girdilerin gümrükten muaf tutulmasında iki ana uygulama bulunmaktadır. Birinci uygulamada ithal edilen tüm girdiler gümrük vergisine tabi tutulur ancak ihraç edilen mamul ürünlerde kullanılan ithal girdilerin mamul ürün içindeki payı dikkate alınarak girdilerin ithali sırasında ödenen vergi tutarı iade edilir. İkinci uygulamada ise, toplam satışları içinde ihracat payı yüksek olan seçilmiş bazı ihracatçıların ithal ettikleri girdiler için ödemeleri gereken gümrük vergileri ertelenir. Vergisi ertelenen bu girdiler iç piyasaya sunulan

⁵⁹ Soner Yavaş, “Serbest Bölgeler”, 2005, s. 4., (Çevrimiçi) http://www.turkhukuk sitesi.com/hukuk forum/art_showarticle.php, 5 Mart 2010

⁶⁰ Sevim Cüneyt, “Serbest Bölgeler”, TC Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Ocak 2003, (Çevrimiçi) http://www.kho.edu.tr/yayinlar/bilimdergisi/doc/2003-2/8_serbest.doc, 5 Mart 2010

⁶¹ Mustafa Duran, **a.g.e.**, s. 50-51.

mallarda kullanıldığında vergilendirilirken ihraç edilen mallarda kullanılması halinde ise tamamen vergi dışı tutulur. Bu iki uygulamadan hangisinin tercih edileceği büyük ölçüde ilgili ülkenin vergi idaresi ile gümrük sisteminin gücüne bağlıdır. Vergi iade sisteminde ihraç edileceği varsayılan ürünlerde kullanılacağı gerekçesi ile vergiden muaf tutulan girdilerin yurtiçi piyasaya sızması riski daha az olduğu için zayıf bir vergi idaresine sahip olan ülkeler için daha uygundur. Ancak ihracatçıların nakit akış yükünü artırması ve ihracata konu olan ürünler üzerindeki dolaylı vergi yükünü azaltmada gevsek olması bu uygulamanın olumsuz yönleridir. Vergileri ertelenen girdilerin ülke içindeki seyrinin takip edilmesi için önemli ölçüde bilgi gerektiren ve takibi yapan idarenin bu anlamda yükünü artıran erteleme sistemi ihracatçılar üzerindeki nakit akış yükünü büyük ölçüde ortadan kaldırırken sızma riskini artırır. Bu nedenle bu uygulama güçlü bir muhasebe ve vergi idaresine sahip olan ülkeler için uygun bir uygulamadır.⁶²

Gelişmiş ülkeler açısından gümrük vergileri çok önemli olmamasına rağmen, özellikle gelişmekte olan ülkeler için gümrük vergileri önemli bir gelir kaynağıdır ve bu vergiler oldukça yüksek oranlarda uygulanabilir. Bu tür bir teşvik sermaye mallarının ithalinde ödenecek vergilerden işletmenin kısmen ya da tamamen muaf tutulmasını sağlar. Küreselleşme sürecinden önceki dönemlerde gümrük duvarlarının yüksekliği yatırım maliyetlerini arttırmaktaydı. Dolayısıyla bu dönemlerde uygulanan bu teşvik türü yatırımcılar açısından oldukça cazipti⁶³.

Ancak son yıllarda Dünya Ticaret Örgütü tarife anlaşmaları ve bir kısım bölgesel anlaşmalarla birlikte tarifeler de düşürülmüştür. Hemen hemen bütün ülkelerde sermaye malları için gümrük muafiyetleri uygulanmaktadır. Gümrük muafiyetleri ile sermaye malları üzerindeki vergilerin kaldırılması da yatırım maliyetlerini azaltmaktadır⁶⁴.

⁶² Ahmet Tekin, **a.g.e.**, s. 308.

⁶³ YASED, **Vergi ve Teşviklerin Yabancı Yatırımların Ülkeye Kazandırılması üzerindeki etkisi**, Euromat Entegre Matbaacılık, Haziran, 2007, s. 46

⁶⁴ Mustafa Duran, **Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi No: 32, 2003, s. 50-51.

1.4.8 Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Kapsamındaki Vergisel Teşvikler

Ar-Ge faaliyeti işletmede yeni ürün ve teknoloji oluşturulması, mevcutların geliştirilmesi ve benzeri amaçlara yapılan faaliyetlerdir.

AR-GE ve yenilikçi sistemin teşviki için mali tedbirlere başvurmak gelişmiş birçok ülkede uygulanan makro ekonomik politikaların bir yönü olmuştur. Yenilikçi sistemin parçası olan AR-GE' ye yönelik mali tedbirleri, genel olarak AR-GE vergi teşvikleri ve diğer yardım türü programlar şeklinde iki geniş kategoriye ayırmak mümkündür. Bu tedbirler ile AR-GE faaliyetleri teşvik edilir. AR-GE'de yeniliklere vesile olur, yeniliklerde verimliliğin artmasına neden olur. Yapılan ampirik analizlerle, AR-GE faaliyetlerinin verimliliği pozitif yönde etkilediği doğrulanmıştır.⁶⁵Bu sistem içerisinde yıl içinde yapılan AR-GE faaliyetinden kaynaklanan harcamaların yıl içerisindeki vergi miktarından mah-subuna imkân verilmesi AR-GE vergi mahsubu olarak değerlendirilir. Birçok ülkenin uyguladığı bu yöntemde AR-GE harcamaları bir yatırım harcaması olarak değerlendirildiği için işletme muhasebesinde aktifleştirilmesine izin verilir. AR-GE yatırımlarında sermaye mallarının amortisman paylarının vergiden mahsup edilmesine olanak sağlamak, AR-GE yatırımları için özendirici bir faktördür.

Bir diğer AR-GE vergi teşviki ise sağlanan vergi kredileridir. Genelde, vergi kredileri, artan AR-GE harcamalarına veya AR-GE harcama düzeyine bağlı olarak uygulanmakta yada her iki yaklaşım bir arada uygulanmaktadır. Artan AR-GE harcamalarına ilişkin vergi kredisi ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Diğer uygulama olan harcama düzeyine bağlı vergi kredisi ise küçük işletmeler ve temel teknolojik gelişmeleri hedef alan ülkelerin özel sektörlerine uygulanmaktadır. Bu sistem içerisinde ülkeler belirli AR-GE faaliyetlerine değişik miktarlarda vergi kredisi olanağı sunmaktadır. Bu miktar her yıl vergi matrahından düşürülmektedir.

Bir diğer Ar-Ge vergi teşviki Ar-GE vergi ertelemesidir. Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, yaptıkları araştırma ve geliştirme harcamaları tutarına bağlı

⁶⁵ Serkan Acinoroğlu, "Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, s. 156., (Çevrimiçi) http://www.kenancelik.com/documents/8SERKAN_ACINOROGLU.pdf, 18 Ocak 2010.

olarak, ödemeleri gereken gelir veya kurumlar vergisinin bir bölümünün belirli bir süre ile faizsiz olarak ertelenmesini öngören bir vergi avantajıdır. Ar-Ge vergi ertelenmesi ile, mükelleflerin yeni teknoloji arayışına yönelik harcama yapmaları teşvik edilmekte, bunlara ödemelere gereken verginin faizsiz olarak ertelenmesi suretiyle kaynak yaratılmaktadır.⁶⁶

1.4.9 Katma Değer Vergisi Alanındaki Vergisel Teşvikler

Sermaye malları üzerinde tahakkuk eden KDV'nin ertelenmesi veya istisnaya tabi tutulmasıdır. KDV desteğinin kapsamına ve sermaye malları üzerindeki oranına göre bir teşvik aracı olarak etkinliği değişir. Genellikle sermaye malı makine teçhizat için uygulanmakla birlikte kapsamı genişletilerek yatırım kapsamına giren her türlü harcama kalemine de uygulanabilir. KDV desteği ilk planda yatırım aşamasında firmaların ihtiyacı olan finansman giderlerinde bir rahatlama neden olması açısından değer taşır. KDV, özelliği gereği nihayetinde mahsuba tabi tutulacağından istisna veya ertelemenin yararlanan firmalara net bir katkısı olmaz. Ancak geri ödemelerin zaman alması ve fiyat değişimlerinden değerinin yıpranması gibi nedenlerle istisnaya veya ertelemeye tabi tutulması firmalara yarar sağlar⁶⁷.

Gümrük Vergisi muafiyeti, ithalde alınan KDV'yi kapsamamakta ve ithal edilen malların KDV'sinin ödenmesi gerekmektedir. KDV ertelenmesi, ithalat esnasında ödenmesi gereken KDV tutarı kadar bir teminat verilmesi karşılığında, bu KDV'nin ödenmemesini sağlamaktadır⁶⁸. Erteleme, yatırımcının işletme aşamasında vergi dairesine ödediği KDV'nin ertelenen KDV'ye ulaşınca kadar surmektedir. Vergi dairesi tarafından bu durumun belgelendirilmesinden sonra verilen teminat gümrük idaresinden geri alınmaktadır⁶⁹.

1.5 Vergi Teşviklerinin Etkinliği

Vergi teşvik önlemleri tüm dünyada geniş bir tartışma konusu olmuştur. Görelî fiyatları değiştirerek etkili olacağı ileri sürülen vergi teşvik önlemlerinin

⁶⁶ Recep Bıyık, Aydın Kıratlı, **a.g.e.**, s. 549-550.

⁶⁷ Nagihan Oktayer, Nazan Susam, Murat Çak, **a.g.e.**, s. 77.

⁶⁸ Barbaros İnceci, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Subvansiyonlar**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Yayını, 1993, s 219

⁶⁹ Erdoğan Alkin, Arif Esin, **Sanayileşme'de Teşvik Sistemleri**, İstanbul: TÜSİAD Yayını, 1990, s 3

etkinliği, yapılan bazı ampirik çalışmalarda test edilmiştir. Yapılan bu araştırmalardan bir kısım teşviklerin etkin bir kısmının ise etkinlikten uzak olduğu sonucuna varılmıştır. Bu araştırmalar arasında yer alan, yirmi sekiz gelişmekte olan ülke üzerinde yapılan bir araştırmadır. Anket yöntemi kullanarak yapılmış olan Shah ve Teye araştırması ile vergi teşvik önlemlerinin etkinliğinin yok denilebilecek düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmacılar sonuçlar üzerine farklı yorumlar getirmişlerdir.⁷⁰

- Kalkınmakta olan ülkelerde vergi oranının ve/veya kaçakçılık nedeniyle fiili vergi yükünün düşük olması, buna bağlı olarak da teşviklerin etkisinin yetersiz kalması
- Teşvikler komşu ülkelerle dış sermayeyi çekme konusunda yarışan hükümetlerin çabaları şeklinde gerçekleşmesinin etkinliği sınırlandırması
- Söz konusu teşvik önlemlerinin sadece adının teşvik olduğu ve güçlü baskı gruplarının etkisi ile yürürlüğe konulması şeklinde dir.

Bir başka araştırmada ise vergi teşviklerinin yatırım kararları üzerine olumlu etkisinin yetersiz olduğu kanısına varılmıştır. OECD tarafından yapılan bir araştırmada ise, vergi teşvikleri dolayısıyla katlanılan vergi kayıplarının arzulanan yatırımlardaki artıştan daha fazla olduğunu göstermektedir. Araştırmada bunun nedeninin, teşviklerle sadece ilave (marjinal) yatırımların hedeflenmemesi ve teşviklerin tüm yatırımları içermesiydi. Bu nedenle hükümet açısından bu durumun bir israf olduğu ve hedeflenen alanlarda her hangi bir artışın gerçekleşmeyeceği belirtilmektedir.⁷¹

Teşviklerin yatırım kararları üzerindeki etkilerinin diğer belirleyici faktörlere göre çok fazla olmadığı, önemsiz olduğu veya ihmal edilebilir olduğuna ilişkin araştırma sonuçları ve buna bağlı olarak oluşan görüşler birkaç tanesi aşağıda belirtilmiştir.

Vergi teşviklerinin etkilerini incelemek amacıyla Shah (1978–1995) tarafından bir dizi gelişmekte olan ülkede farklı yöntemler kullanılarak yapılan

⁷⁰İzzettin nder, "Kaynak Dağılımı, Vergiler ve Teşvikler", Vergi Reformu, İFMC Yayını, İstanbul, 1993, s. 139.

⁷¹ Filiz Giray, **a.g.e.**, s. 80.

araştırma sonuçlarına göre vergi teşvikleri, genellikle, yatırımlar üzerinde ciddi bir olumlu etki meydana getirmeksizin vergi gelirlerinde önemli bir erimeye yol açmaktadır.⁷²

Afrika ülkelerini kapsayan bir araştırmada, bazı Afrika ülkelerinin gelişmemiş bölgelerine yönelik cazip teşvikler sunulmasına rağmen çok az miktarda yatırımın bu bölgelere gitmesi, vergisel teşviklerin elverişli bir yatırım iklimi oluşturmada temel zayıflıkları bulunduğu işaret etmektedir.⁷³

Araştırma sonuçları ve konuya ilişkin görüşler tek yanlı değildir. Bu sonuçlar her ne kadar etkinlik olmaması yönünde olsa da, etkin olan vergi teşvikleri de bulunmaktadır. Bu araştırmalar ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Verilen etkisiz araştırma sonucu aslında etkinliği etkileyen farklı faktörlerin varlığının sonucudur. Her bir araştırmacının bu konuda ki görüşlerinin farklı olması sosyal bilimlerin en önemli özelliği olan bireysellikten kaynaklanmaktadır. Teşviklerin yabancı sermaye ve genel olarak yatırımlar üzerinde önemli belirleyicilerden biri olduğunu gösteren araştırma sonuçları ve görüşler de aşağıda yer almaktadır;

ABD’de vergi politikasındaki değişikliğin yatırım kararları üzerindeki etkileri üzerinde yapılan ampirik çalışmada, teşviklerin yatırımın büyüklüğünü ve zamanlamasını önemli oranda etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca değişikliğin yapıldığı ilk yıldaki etkisi daha fazla olurken, sonraki yıllarda bu etkinin giderek azaldığı da belirlenmiştir. ABD’de 1954’de kabul edilen hızlandırılmış amortisman uygulamasının yatırımlar üzerindeki etkisinin büyük olduğu, 1962’de çıkarılan makine teçhizat için ömür boyu amortisman düşülmesine imkan tanıyan yasanın da yatırımlar üzerinde etkili olduğu, ayrıca 1962’de kabul edilen yatırım vergisi kredisinin yatırım kararları üzerinde önemli etki yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.⁷⁴

Az gelişmiş ülkelerde yatırım yapan 295 firma üzerinde yapılan bir araştırma vergisel teşviklerin belirleyiciler arasında yüzde 60’lık oranla ikinci konumda

⁷² İzzettin Önder, "Kaynak Dağılımı, Vergiler ve Teşvikler", Vergi Reformu, İFMC Yayını, İstanbul, 1993, s 139.

⁷³ Mustafa Duran, **a.g.e.**, s 52

⁷⁴ Serkan Acinöroğlu, **a.g.e.**, s 158.

olduğunu ve sadece yüzde 1'lik bir oranla vergisel teşviklerin yatırım kararında ihmal edilebilir olduğunu göstermektedir.⁷⁵

17 Avrupa ülkesindeki global firmaların gerçekleştirdikleri yatırımlar üzerindeki bir araştırma, vergilemenin bir çok firma için yer seçiminde çok önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır.⁷⁶

Tayvan'da vergi teşvikleri üzerine yapılan bir araştırmada, endüstrileri geliştirmek için hükümet tarafından verilen vergisel teşviklerin pozitif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁷⁷

Teşvik politikalarının etkinliği konusunda farklı sonuçlara ulaşılmasının başlıca nedenleri bu çalışmaların perspektiflerinin, metodolojilerinin, örnek seçimlerinin ve analiz araçlarının farklı olmasıyla açıklanabilir.

Bazı çalışmalar mikro-bazlı iken, başkası makro-bazlı metodoloji kullanabilir. Bazı çalışmalar sanayileşmiş ülkeleri örnek seçerek analizlerinde kullanırken, başkası gelişmekte olan bir ülkeyi veya gelişmemiş bir ülkeyi inceleyebilir. Analitik olarak bazı çalışmalar zaman serisini, diğerleri başka yöntemleri kullanabilirler. Tüm bunların sonunda farklı sonuçlara ulaşılması doğal karşılanmalıdır.

Vergi teşviklerinin etkinliği iki kritere dayanır:⁷⁸

1. Teşviklerin toplam maliyetinin toplam faydalarını aşmamasıdır. Bunun hesaplanabilmesi için fayda-maliyet analizi yapmak gerekecektir.
2. Teşviklerin her birinin odaklandığı amaçları gerçekleştirme dereceleridir. Ancak teşviklerin etkinliği ölçmek güçtür. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır:
 - a. Teşviklerin yöneldiği amaçları (örneğin yatırımları artırmak, enflasyonist baskıları azaltmak gibi) gerçekleştirmede teşvikler, birçok belirleyici faktörlerden sadece biridir. Örneğin aratan

⁷⁵ **A.e.**

⁷⁶ Mustafa Duran, **a.g.e.**, s. 53.

⁷⁷ **A.e.**

⁷⁸ Filiz Giray, **a.g.e.**, s. 80-81.

yatırımlar üzerinde hangi faktörün ne oranda etkili olduğunun tam olarak ölçülmesi kolay değildir.

- b. Çok cazip veya etkin olması öngörülen bir teşvik türünün bile eğer istikrarlı bir ekonomik ortam yoksa veya beklentiler olumsuz ise, kendinden beklenen işlevleri gerçekleştirmesi pek olası değildir.
- c. Bazı vergi teşvikleri (vergi muafiyeti, gümrük muafiyeti vb.) seçici olmadan belli kriterleri taşıyan tüm firmalara tanınır. Bunlar, teşviksiz yatırım yapmayacak olanları kapsadığı gibi, teşviklerin olmadığı durumlarda da yatırım yapmak isteyen firmalar ile yatırımlarını teşviksiz gerçekleştiren hali hazırda faaliyette bulunan işletmeleri de kapsamaktadır.
- d. Her zaman fayda-maliyet analizinin doğru olarak ölçülmesi mümkün olmayabilir.

Literatürde ilk bulgulardan birisi, vergi teşviklerinin ihracata dayalı pazar arayan firmalar üzerindeki etkinliğin daha yüksek olduğu yönündedir. İhracata-dayalı firmalar yüksek rekabet koşullarında çalışmakta ve düşük kâr marjları ile işletilmektedir. Üstelik bu tür firmaların mekâna bağımlılığı göreceli olarak düşük olduğundan farklı ülkelerdeki vergi avantajlarını kollayarak avantajlı duruma geçebilecekleri ülkelere taşınmaları kolay olmaktadır. Bu yüzden, hareketli (mobil) firmalar için vergi maliyetlerini minimize etmek amacıyla yer değiştirmeleri rekabetin zorlamasıyla gündeme gelmektedir.⁷⁹

⁷⁹ Mustafa Duran, a.g.e, s. 59, 92.

BÖLÜM 2. KIRGIZİSTAN’DA UYGULANAN ULUSAL YATIRIM VE VERGİ TEŞVİK POLİTİKASI

Bu bölümde önce Kırgızistan’daki uygulanan ulusal yatırım politikası daha sonra vergi teşvikleri anlatılacaktır.

2.1 Kırgızistan Vergi Sisteminin Gelişimi ve Yapısı

Kırgızistan Cumhuriyeti bağımsızlığını 1991 yılı kazandığından bu yıldan itibaren vergi sisteminin gelişimi yapılan reformlar ve vergilerin yapısı aşağıdaki alt bölümlerinde açıklanacaktır.

2.1.1 Kırgızistan Vergi Sisteminin Gelişimi

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Kırgızistan piyasa ekonomisi sistemine geçiş yönünde bir tercih kullanmış ve bu doğrultuda siyasi, idari ve mali alanda bir dizi reform yapmıştır. Bu reformlar içerisinde en önemlisi ise vergi reformu alanında olmuştur. Geride kalan 15 yıl içerisinde Kırgızistan vergi sisteminde birkaç kez vergi reformu yapılmış, ancak bunların pek çoğunda sosyal yapıya uygun bir düzenleme yapılamadığı için bir vergi sisteminden beklenen mali ve mali olmayan amaçlara tam olarak ulaşamamış, üstelik birçok vergileme sorunu ile karşı karşıya kalınmıştır.

1991 yılında Sovyetler Birliğinin çöküşü ile birlikte 11 ülke yetkilileri Kazakistan’da toplanmış ve Almatı Deklarasyon ile bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bağımsızlıklarını ilan eden bu ülkelerden biri de Kırgızistan olmuştur. Bu tarihten itibaren Kırgızistan’da merkezi planlama ekonomisi sisteminden piyasa ekonomisi sistemine geçiş süreci başlamıştır.

Bu sürecin ilk yıllarında Kırgızistan’da büyük bir ekonomik çöküş ve mali darboğaz yaşanmıştır. Nitekim, ülkede hammadde stoklarında kıtlık ve yetersizlik yaşanmış, üretim durmuş, mal piyasası yıkılmış, giderlerin finansmanı sadece emisyon yoluyla sağlanmış ve enflasyon hızla artmaya başlamıştır. Geçiş süreci ile birlikte eski gelirlerinden mahrum kalan Kırgızistan, bütçe gelir kaynaklarının nerede ise tamamından yoksun kalmıştır. Bu süreçte ülkenin karşı karşıya kaldığı bu sorunların biran önce aşılabilmesi için hükümet bir dizi reform yapmıştır.

31 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kırgızistan'da piyasa ekonomisine geçiş doğrultusunda yapılan ilk ve en önemli reform vergileme alanında olmuştur. Bu doğrultuda 17 Aralık 1991 tarihinde ilk vergi kanunu meclisten geçmiş ve 01 Ocak 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Daha çok gelişmiş ülke vergi sistemleri örnek alınarak hazırlanan ve piyasa ekonomisi sistemine uygun olarak düzenlenmeye çalışılan bu vergi kanunu ile öncelikle vergi organlarının temel yetki ve yükümlülükleri, mükellefin hak ve yükümlülükleri, vergi tarh ve tahsilinin esasları ve vergi suç ve cezalarına ilişkin esaslar belirlenmiştir. İkinci olarak gerçek kişilerin gelirleri üzerinden alınan bir “gelir vergisi” uygulamaya konulmuş ve vergi oranı yüzde 12 ile 40 arasında değişen oranlarda artan oranlı olarak belirlenmiştir. Üçüncü olarak işletme ve şirket gelirleri üzerinden “kurumlar vergisi” alınmaya başlanmış ve vergi oranı yüzde 15 ile 50 arasında değişen oranlarda artan oranlı olarak belirlenmiştir⁸⁰. Ayrıca bu kanun ile harç ve vergi benzeri gelirleri yapısında barındıran “yerel idare vergileri”, vergi niteliğindeki gelirleri içeren “zorunlu kesintiler” ve kamu mülkiyetinin kiralanması, satılması veya işletilmesinden elde edilen gelirler ile para cezalarını ve tazminatları içeren “vergi dışı gelirler” ile ilgili düzenlemeler de yapılmıştır. Ardından 1992 yılının Mart ayında yapılan ikinci bir düzenleme ile “katma değer vergisi” ve “özel tüketim vergisi” yürürlüğe konulmuştur. Bu düzenlemede KDV'nin oranı yüzde 28 olarak belirlenirken, ÖTV'nin oranı ürün çeşidine göre farklılaştırılmış olarak tespit edilmiştir⁸¹.

Ancak çok kısa sürede hazırlanıp uygulamaya konulan bu düzenlemeler ülkede birçok vergileme sorununa yol açmıştır. Karşılaşılan sorunların aşılması ve vergi sisteminin yeni koşullara uyarlanması için 1996 yılında ikinci büyük vergi reform yapılmıştır. Dünya Bankası görevlileri ve IMF temsilcilerinin desteği alınarak hazırlanan bu reform paketi 27 Haziran 1996 tarihinde meclisten geçerek yürürlüğe girmiştir. Bu reform paketi ile kurumlar vergisinde vergi oranları tek oran olarak yüzde 30'a çekilmiş, KDV'de “varış ülkesi” prensibine geçilmiş, tüzel kişilerin KDV

⁸⁰Çalova K.C., Asanbekov T.A., Birimkulova K.D., **Nalogoviy Uçet i Audit Rasçetov s Byudjetom Problemi i Rşeniya**, Bişkek 1999, s. 50.

⁸¹Çolbaşeva.S.D., “Kırgız Cumhuriyeti Vergi Sistemi Ekonomik İstikrarlığın Temelidir”, **Kırgızistan Ekonomisi Reform Dergisi**, No: 3, Bişkek, 2003

mükellefi olmasının eşiği yıllık 100.000 som olarak belirlenmiştir⁸². Gelir vergisinin azami oranı yüzde 40'tan yüzde 33'e, basamak sayısı ise 6'dan 3'e indirilmiştir.

Ancak sonraki yıllarda Kırgız vergi sistemi irili-ufaklı birçok revizyona daha tabi tutulmuştur. 2001 yılına gelindiğinde vergi sisteminde yapılan bu değişikliklerin sayısı 600'ü bulmuştur. Bu da vergi sistemi içerisinde uyum sorunu ve çifte vergileme problemlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu sorunların aşılması için 2001 yılında tekrar yeni bir vergi reform çalışması başlatılmıştır. Kırgız vergi politikasının gözden geçirilmesi olarak düşünülen ve 29 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren bu yeni kanunla, vergilemede karşılaşılan oransızlıklar ve adaletsizlikler giderilmeye çalışılmış, küçük boyutlu işletmeciliğin gelişimi teşvik edilmiş, vergileme işlemleri nispeten kolaylaştırılmış, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için vergi oranları aşağı çekilmiş, mali dengesizliği giderecek ve vergi gelirlerini arttıracak değişiklikler yapılmıştır⁸³.

2002 yılında yapılan başka bir düzenleme ile tarımda kullanılmayan alanlardan toprak vergisi alınmaya başlanmış ve kurumlar vergisi oranı yüzde 20'ye indirilmiştir. 2003 yılında yapılan bir başka düzenleme ile de tarım sektöründe KDV uygulanmasına başlanmış ve KDV mükellefi olma eşiği 300.000 som olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu dönemde emlak vergisi de uygulamaya konulmuştur.

Ardından 2005 yılının sonunda gümrük vergilerini de kapsar şekilde çeşitli vergileri içeren bir düzenleme daha yapılmıştır. Bu düzenleme ile mükelleflere bir taraftan çeşitli vergisel kolaylıklar sağlanarak vergi sistemi basitleştirilmeye çalışılırken, diğer taraftan da temel olarak esassız muafiyet ve istisnalar kaldırılarak vergi tabanının genişletilmesi amaçlanmıştır.

2006 yılında yapılan bir vergi düzenlemesi ile gelir ve kurumlar vergisi oranı yüzde 10'a, sosyal güvenlik kesintileri ise yüzde 29'a indirilmiştir.

Son olarak da 2009 yılında yeni Vergi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Vergi Kanuna göre vergilerin sayısı azaltılmıştır katma değer vergisinin oranı %12'ye

⁸²Palata Nalogovih Konsultantov, "Yeni KDV Kırgız Üreticilerini İflasa Götürür", **Akipress Dergisi**, No:17-18, Bişkek, 1998, s. 9.

⁸³Obşestvenno-Ekspertnyy Sovet Po Nalogovoi Politike Pri Ministerstve Finansov Kırgızskoi Respubliki (OES), **Nalogovaya Politika: Soglosovanie İnteresov**, Bişkek, 2005, s. 8.

indirilmiştir ve bu şekilde vergi yükü azaltılmaya, kayıtdışı ekonomi önlenmeye çalışılmıştır.

2.1.2 Kırgızistan Vergi Sistemindeki Vergilerin Türleri

1 Ocak 2009'dan itibaren Kırgızistan'da yeni Vergi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kırgızistan Hükümeti bu yeni vergi kanunun olumlu taraflarını aşağıdaki gibi sıralamaktadır⁸⁴:

- Vergilerin 16'dan 8'e azaltılması
- Katma Değer Vergisinin %20'den %12'ye indirilmesi
- Sanayiye teşvik etmek için yapılan kolaylıklar, özellikle geri dönüşüm sanayisine kolaylıkların sağlanması
- Vergi rejiminin basitleştirilmesi
- Yönetimin iyileştirilmesi

Bu vergi kanuna göre de vergiler aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır.

1. Vergilerin Sınıflandırılması

Kırgız vergi sisteminde yer alan vergiler kaynağına göre dört grupta toplanabilir. Bunlardan birincisi, gelir üzerinden alınan vergilerdir. Bu vergiler, gelir ve kurumlar vergisinden oluşmaktadır. İkinci grup vergiler, mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerdir. Bunlar da KDV, ÖTV, Satış üzerinden alınan vergidir. Üçüncü grupta yer alan vergiler servet üzerinden alınan vergilerdir. Bunlar ise yeraltı kaynakları kullanımından alınan vergiden, toprak vergisi ve emlak vergisinden oluşmaktadır. Dördüncü grupta yer alan vergiler ise dış ticaret üzerinden alınan vergilerdir ki, bunlar da gümrük vergilerinden oluşmaktadır.

⁸⁴ Kırgızistan Cumhuriyeti Doğal Kaynaklar Bakanlığının Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.geo.gov.kg/index.php/ru/taxes/other-tax>, 25 Şubat 2011.

Tablo 1: Kaynağına Göre Vergilerin Sınıflandırılması

Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	Gelir Vergisi
	Kurumlar Vergisi
Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler	Katma Değer Vergisi
	Özel Tüketim Vergisi
	Satış Üzerinden Alınan Vergi
Servet Üzerinden Alınan Vergiler	Toprak Vergisi
	Yeraltı Kaynakları Kullanımından Alınan vergi
	Emlak Vergisi
Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler	Gümrük Harçları

Öte yandan Kırgız vergi sisteminde yer alan vergiler aktarıldığı bütçelere göre de sınıflandırılabilir. Bu şekliyle vergiler iki grupta toplanmaktadır. Bunlardan ilki, merkezi idare vergileridir. Bunlar ise 6 tane vergiden oluşmaktadır. İkinci grupta ise 2 tane vergi yerel idare vergilerinde yer almaktadır. Günümüzde Kırgızistan'da 6'sı merkezi idare vergisi, 2'de yerel idare vergisi olmak üzere toplam 8 çeşit vergi uygulanmaktadır. Bu vergilerin sınıflandırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Aktarıldıkları Bütçeye Göre Vergilerin Sınıflandırılması

(Merkezi ve Yerel İdare Vergileri Ayırımı)

No	Merkezi İdare Vergileri	No	Yerel İdare Vergileri
1	Gelir Vergileri	7	Emlak Vergisi
2	Kurumlar Vergileri	8	Toprak Vergisi
3	KDV		
4	ÖTV		
5	Yeraltı Kaynakları Kullanımından Alınan Vergiler		
6	Satış Üzerinden Alınan Vergiler		

Kırgızistan vergi oranları ise böyledir. Gelir vergisi ve kurumlar vergisinden %10, KDV'den %12, ÖTV'de mallın türüne göre, satış üzerinden alınan vergiden %1,5-%3,5 oranında, toprak vergisi ve emlak vergisinden ise servetin değerine ve

yerine göre vergi alınmaktadır. Yeraltı kaynakları kullanımından alınan vergide ise iki şekilde olmaktadır⁸⁵:

- Bonus uygulanması: yeraltı kaynakların jeolojik araştırma ve geliştirme amaçlı kullanma hakkından alınan bir defaya mahsus ödemelerdir
- Royalti: Yeraltı kaynakların geliştirme amaçlı kullanımından alınan cari ödemelerdir.

Bonus miktarı ve onun hesaplanması yeraltı kaynakların türüne göre ve onun araştırılma derecesine göre Kırgızistan Hükümeti tarafından belirlenmektedir. Royalti ise vergi kanununa göre üretim hacmine bağlıdır.

2.2 Kırgızistan’da Yabancı Sermaye Yatırımlarının Durumu ve Uygulanan Ulusal Yatırım Politikası

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra serbest piyasa ekonomisini benimseyerek liberal reformlar uygulayan Kırgızistan’a, yabancı sermayenin yeteri kadar geldiği söylenemez. Ulusal tasarruf gücünün yetersizliği, dış ticaret ve bütçe açıklığı, kamunun borçlanma ihtiyacını doğurmaktadır. Buna bağlı olarak mevcut fonların büyük bir bölümünün yüksek faizlerle kamuya kanalize olması gibi nedenler Kırgızistan’da sanayinin gelişebilmesi için gerekli olan sermaye birikiminin sağlanmasına engel olmaktadır. Dış borçlanma imkânları da aynı şekilde genellikle resmi kalkınma finansmanları gibi çoğu kez şartlılık içeren ve piyasa borçlanma imkânlarını harekete geçirebilmede sınırlı etkileri olan dar bir finansman yapısı ile sınırlıdır. Hâlbuki ülkemizde bağımsızlık sonrası yeniden yapılanma için önemli miktarlarda dış borç kullanılmak zorunda kalınmıştır ve borçluluk rasyoları olumsuz bir seyir izlemektedir. Bu yüzden, sermaye birikimleri arttırmak için dış borç yerine yabancı sermaye yatırımları ülkemize çekmek daha akılcı bir yol olacağı ileri sürülmektedir. Bu doğrultuda Kırgız hükümeti yatırımla ilgili politika ve programlar geliştirerek müdahale etmektedir.

Kırgızistan’ın Ulusal Yatırım Politikası ekonomiye doğrudan yabancı sermaye yatırımları çekmek amacıyla hükümet tarafından uygulanan politikadır.

⁸⁵ Kırgızistan Vergi İdaresinin Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.sti.gov.kg>, 20 Şubat 2011.

Kırgızistan'ın Ulusal Yatırım Politikasının gerçekleştirilmesini çift yönlü olarak ele almak gerekir. Bunlar, ülke ekonomisinin kalkınmasında başrolü oynaması gereken özel sektör yatırımcıları ile doğrudan yabancı sermaye yatırımcılarıdır⁸⁶.

Kırgızistan hükümetinin doğrudan yabancı sermaye yatırımları çekmesinin esas amacı istihdamı artırmak, GSMH'yı artırmak ve sonuçta toplumun refah seviyesini yükseltmektir. Yatırımları ve yeni teknolojik gelişmeleri çekerek mal ve hizmet ihracatını artırmak ve dış ticareti dengelemek; telekomünikasyon, banka ve sigorta sistemini geliştirmek önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda yaratıcı ve etkin işgücünün artması için iş gören haklarına ve standartlarına ilişkin; teknoloji, ticaret ve finans sektörünün gelişmesi için uygun iş ortamı oluşturmaya ilişkin; rekabetin ve çevrenin korunmasına, altyapının gelişmesine ilişkin; kamu yönetiminin ve vergi sisteminin etkin işleyişine ilişkin yeni ekonomik politikanın uygulanması öngörülmektedir⁸⁷.

Ülkeye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekme politikasının esas amaç ve görevleri Kırgızistan'da ekonomik faaliyette bulunan yabancı yatırımcıların stratejik çıkarlarını korumaya yönelik yasa ve normların yeniden gözden geçirilmesi; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkemizin diğer bölgelerine de eşit bir şekilde dağıtabilmek ve ekonominin her sektörüne yayabilmek; doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını güvence altına almaktır.

Kırgızistan'ın yatırım politikasının diğer amaç ve görevlerinden biri de yabancı yatırımları artırmak, ekonomik faaliyetlerin bürokrasileşmesini önlemek, monopollerin deregüle edilmesi, daha fazla ekonomik serbestlik sağlamak, daha uygun yatırım ortamı oluşturmak, yabancı yatırımcıların Kırgızistan'da daha rahat ve güvende olabilecekleri imkânı sunmaktır. Bu sayede, yerli yatırımcıların yatırım sonucu elde ettikleri kazançlarını, ülke dışına çıkarmadan tekrar Kırgızistan ekonomisine yatırabilecekleri bir ortam yaratmak, hükümetin alması gereken tedbirlerdendir.

⁸⁶ A.N. Niyazov, "İnvestitsionniy Klimat i Ego Problemi", Bişkek, 2003, s. 26.

⁸⁷ A.B. Biyaliev, "Kırgız Respublikasının Ekonomikasına İinvestitsiyalardı Tartuu Üçün Kanday Cagımduu Şarttıardı Tüzüü Kerek?", Bişkek, 2003.

2.2.1 Kırgızistan'ın Yatırım Politikasının Kurumsal Amaçları

Kırgızistan Cumhuriyeti yatırım politikasının kurumsal amaçlarını 5 ana başlık altında toplayabiliriz⁸⁸.

1. *Devlet organlarının doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmesine ilişkin tekbiçimli bir sistem geliştirmek ve bu sistem esasında çalışmak:* Yabancı yatırımcılara Kırgızistan'daki yatırım fırsatlarını takdim edecek ve yabancı yatırımcıları ülkemizde yatırıma başlayana kadar muhafaza altına alacak etkili bir bilişim ve örgütsel sistemi geliştirmek.
2. *Daha uygun vergilendirme sistemi geliştirmek:* Hem yerel hem de yabancı yatırımcılar için Kırgızistan'ın vergilendirme sistemini basitleştirerek ve vergi yükünü azaltarak ticari faaliyetlerine kolaylık sağlamak. Bu sayede devletin vergileri kontrol etmesi ve toplaması basitleşeceği gibi her vergi mükellefi (gerçek veya tüzel kişiler) açısından daha basit bir vergi ödeme usulü uygulanmış olacaktır. Ülkemizde vergi hukuku kanunun yürüttüğü vergi sisteminin sabitliği ve açıklığının sağlanmasıyla birlikte yerli ve yabancı yatırımcılar arasında vergilendirmede tarafsız olmak.
3. *Potansiyel yatırımcılara açık ve doğru bilgileri sunmak:* Doğrudan yabancı sermayeleri ülkemize çağırmak amacıyla ve yerli küçük ve orta boy işletmelerin yabancı şirketlerle ortak girişime ya da şirket birleşmelerine gidebilecekleri bir işbirliği imkânları yaratmak amacıyla Kırgızistan'ın genel ekonomik bilgilerini, politik durumunu, kanun ve mevzuatları, serbest ekonomik bölgelerin özellikleri ve işbirliği imkânları yani, yatırım fırsatlarını tanıtıcı v.b geniş kapsamlı bilgileri içeren el kitapları, broşür ve kitapçıkları devamlı bir şekilde yayınlamak ve dış ülkelerde bulunan elçilikler, satış temsilciler, turizm acentaları, uluslararası ve Avrupa ekonomik forumlar yardımıyla dağıtmak. Ayrıca, doğrudan yabancı sermayeleri çekmek amacıyla konferans, sergi, fuar v.b gibi düzenlemeleri gerçekleştirmek ülkemizin ulusal yatırım politikasını yürütmekle sorumlu olan kurumların görevlerindedir.

⁸⁸ Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Emlak Bakanlığının Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.spf.gov.kg>, 20 Şubat 2011.

4. *İhracatı geliştirmek için ihracat ortamını iyileştirmek ve devlet desteği sağlamak:* Sanayi ve Dış Ticaret Bakanlığı başta olmak üzere Ticaret Temsilcileri ve devletin ilgili birimleri bir ihracat politikası ve uygulama stratejisinin temellerini oluşturmalıdır. Bu bağlamda dış yatırımcılara uzmanlar tarafından danışmanlık hizmeti sunarak onların ticari menfaatlerini korumak gerekir.
5. *Mal ve hizmet piyasasında rekabeti pekiştirmek:* Ülkemize yatırım mallarının ve teknolojilerin girişini kısıtlayan engellerin ortadan kaldırılması yönelik gümrük rejim ve tarife politikalarında liberalizasyon yürütmek ve gümrük kanunlarını tekrar gözden geçirmek.

2.2.2 Yatırımları Düzenleyici Hukuki Mevzuat

Ülkemizde yatırım ortamını çözümlenmede ve yatırımcıların menfaatlerini korumada yatırım politikaları ve yatırıma ilişkin kanunların önemi büyüktür. Kırgızistan Cumhuriyeti sınırlarında yatırım yapan yabancı yatırımcıların faaliyetlerini düzenleyici kanunların temeli Medeni Hukuka, Vergi Hukukuna, Gümrük Kanunlarına, “Kırgızistan Cumhuriyetinin Yabancı Yatırımlar Hakkındaki Kanuna”, lisans, teminat, Serbest Ekonomik Bölgelere ilişkin kanunlara göre belirlenmekle birlikte Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümetinin ve Cumhurbaşkanının aldığı kararnamelere ve yönetmelikler çerçevesinde yürürlüğe koyulmuştur.

Bağımsızlığın kazanılması sonrası Cumhurbaşkanlığı tarafından gerçekteşirilen bir düzenleme ile Kırgızistan Cumhuriyetinin uluslararası alanda ekonomik ilişkilerde etkili katılımları sağlamak ve yabancı yatırımcıları kaynak olarak ülkeye çekebilmek ve gerekli teknolojik ilerlemeyi sağlayabilmek için bu kanun düzenlenmiştir. Aynı kanun bazı düzenlemelerle geliştirilerek, 02.07.1993 tarihinde tekrar gözden geçirilmiştir. Aynı kanun diğer sektörlerdeki konjonktürel gelişmelere bağlı olarak 1994–1995 tarihlerinde de yapılan düzenlemelerle geliştirilmiştir. Bu kanun 30.09.1997 tarihinde Cumhurbaşkanının kararı ile “Yabancı Yatırımlar Hakkında Kırgızistan Cumhuriyeti Kanunu” olarak değiştirilmiştir. Çünkü bu tarihe kadar kanun adı “Yatırımlar Hakkındaki Kanun” olarak adlandırılmıştı. Bu tarih sonrası herkesimde yabancı yatırımcıları koruma ve onlara uluslararası

standartlarda gerekli hakları tanımak gündeme gelmiştir. Bu kanun yabancı yatırımları çekmek için hukuki, ekonomik ve kuruluş ön koşullarını hazırlamaya, Kırgızistan Cumhuriyetinde yabancı yatırımcılar için elverişli ortamı sağlamak hedeflenmiştir. Cumhurbaşkanı'nın kararı ile “Yabancı Yatırımlar Hakkındaki Kırgızistan Cumhuriyeti Kanunu”nun 3. maddesine göre yabancı yatırımcılar için tam ve daimi koruma, eşit ve adaletli muamele ve ulusal rejim garantisini vermiştir. Aynı kanunun 4. maddesi ile de yabancı yatırımcılara karşı ayırım yapmama garantisi verilmiştir. Yine bu kanunun 5. maddesi ile yabancı yatırımcılar müsadere den korunmakla güvence altına alındıysa 6. madde ile de yabancı yatırımcılara verilecek zararın tazmini, 7.madde ile gelirleri kullanma garantisi, 8. madde ile açık bilgilere serbest ulaşım imkânları sağlanmıştır.

Bu kanun aynı zamanda, yatırımcılara mülkiyetlerinin kamulaştırılması durumunda zamanında ve yeterli tazminatı ödeme garantisi vermiştir. Bu şekilde yatırımcılar sermayelerini, hisselerini ve kârlarını ülkelerine transfer edebilmeleriyle garanti altına alınmıştır. Milli para cinsinden kazanılan gelirlerin yabancı paralara çevrilmesinde ya da ithalat ödemelerinde ve herhangi bir harcamanın yabancı para cinsinden ödenmesinde sınır belirlenmemiştir. Yatırımcılar kazançlarını yabancı para türünde saklayabildikleri gibi bunun milli paraya çevrilmesinde de bir mecburiyet yoktur.

Söz konusu kanun, Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) ilişkin bir model kanunun esasına göre oluşturulmuş olup, “Yabancı Yatırımlar Hakkındaki Kırgızistan Cumhuriyeti Kanunu” yatırımları korumanın uluslararası düzenine yaklaşmaktadır. Ne yazık ki, tüm bu olumlu yönlerin olmasına rağmen 1998 yılında ülkemizde yabancı sermaye yatırımları cazibeliğini kaybetmiştir. Yatırımcılar vergilendirmede, gümrükte vb. teşvikli ve daha gerçekçi kanunların olmasını istemektedirler.

Bu doğrultuda Kırgızistan Hükümeti 27 Mart 2003 tarihinde “Yabancı Yatırımlar Hakkındaki Kırgızistan Cumhuriyeti Kanunu”, dünyadaki lider ülkelerin doğrudan yabancı sermayeleri çekme hakkındaki kanunlarını temel alarak 1997 yılında çıkarılan kanuna bazı eklemeler yapılarak yabancı yatırımcıların haklarını biraz daha genişletmiştir. Bu kanun ülkemizdeki yatırım ortamının iyileşmesini

sağlayan devletin yatırım politikasının temel ilkelerini koruyor, yerli ve yabancı yatırımcılara adaletli, ayrımsız hukuki rejimi sağlamakla yabancı sermayeleri çağırmanın güvencesi olmak istenilmiştir. Yeniden gözden geçirilen bu “Yabancı Yatırımlar Hakkındaki Kırgızistan Cumhuriyeti Kanunu” 5 bölüm ve 25 maddeden oluşmaktadır. Kanunun 8. maddesine göre parasal işlem özgürlüğü getirilmiştir. 18. madde ise yatırım anlaşmazlıklarının çözümü hakkındadır. Anlaşmazlık çıkması durumunda, Kırgızistan Cumhuriyeti kanunlarına göre çözüm bulmaya çalışılır. Çözüm bulunamaması durumunda Kırgızistan Cumhuriyeti mahkeme organlarında durum incelenir, çözümsüzlük durumunda Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezine başvurulur. Daha da anlaşmaya varılmaz ise, yatırım anlaşmazlığı Kırgızistan Cumhuriyeti Mahkemeleri ve Kırgızistan Anayasalarına göre çözülür⁸⁹

Yabancı yatırımcıların yatırım garantisi yanında aranan diğer bir önemli özellik ise, yatırımın gerçekleşeceği ülkenin uluslararası organizasyonlara üyelik durumudur. Kırgızistan Orta Asya ülkeleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bunun en çarpıcı kanıtlarından biri Ekim 1998 tarihinde BDT’na üye ülkeler arasında ilk olarak WTO üyeliğine kabul edilmesidir. 1994 yılında ortaya konan yeni ekonomi politikaları ışığında yapısal reformlara başladı. 1994 yılında IMF ile imzalanan yapısal reform programının sonuçları olumlu bulunarak 1997’de 21 milyon 900 bin Özel Çekme Hakları (SDR) tutarında son dilim kredi de verilmiştir. Şubat 1999’da kurulan yeni hükümet işletmelerinin ve özel teşebbüsün geliştirilmesi, yeni iş olanaklarının sağlanması, yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye çekilmesi ve ülkedeki yolsuzluklarla savaşıma v.b gibi hedeflere ulaşmak için çalışmaların hızla sürdürüleceği belirtilmiştir⁹⁰.

Şubat 2002’de Kırgızistan hükümetinin “Devlet Varlıklarının Yönetimi ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekme” komitesi tarafından “*One Stop Shop*” Bölümü oluşturulmuştur. One Stop Shop bölümü potansiyel yatırımcılara birincil verileri, danışmanlık hizmetleri ve yönetim desteğini bedava sunarak Kırgızistan’da ekonomik faaliyette bulunabilmeye ilişkin her tür belge ve dokümanları sunmaktadır. One Stop Shop’un ana amacı yatırımcıların ekonomik

⁸⁹ Kırgızskaya Respublika, **Vestnik Verhovnogo Soveta**, Bişkek, 2003.

⁹⁰ (Çevrimiçi) <http://www.bisnis.doc.gov/bisnis/bisdoc/0308CCG-KG.htm>, 15 Ocak 2010.

faaliyete başlayabilmeleri için tek bir yerde her tür bilgileri vererek lisans, ruhsat, patent v.b süreçleri kolaylaştırmakta ve zaman kaybını önlemektir⁹¹.

2.2.3 Yatırım Politikası Uygulamalarında Sorumlu ve İlgili Kuruluşlar

Ülkenin yatırım politikasının uygulanmasından sorumlu olan devlet organı “Kırgız Cumhuriyeti Ekonomi ve Maliye Bakanlığı”dır. Bünyesinde “Doğrudan Yatırım Politikası Dairesi” isimli bir daire bulunmaktadır. Bu daire ücretsiz olarak, yatırımcılara aşağıdaki temel bazı hizmetleri sunarak yardımcı olmaya çalışmaktadır⁹².

- Kırgızistan’daki yatırım fırsatları, piyasa araştırmaları vb konularda yatırımcılara yardımcı olmak,
- Yabancı yatırımcılara Kırgızistan’da iş ortakları bulmada yardımcı olmak,
- İç ve dış piyasalarda mal ve hizmet sunumu, üretim fırsatları ve piyasa talebi konusunda piyasa araştırması yaparak gerekli personel, üretim alanı, ortaklar vb konularda yatırımcılara hizmet sunmak,
- İdari ve hukuki otoritelere karşı yatırımcıları temsil etmek,
- “One Stop Shop” bölümü yatırımcılara izinler ve kayıt olma sürecinde “tek noktaya müracaat prensibi” ile ciddi şekilde yardımcı olmaktadır.

Doğrudan Yatırım Politikası Dairesi, Kırgız Cumhuriyeti kanunları ve her türlü mevzuata ilişkin büyük bir veritabanına sahiptir. Bunun dışında gerekli olduğu durumlarda, diğer resmi ve özel kuruluşlardan da gerekli ve detaylı bilgileri edinerek yatırımcıların kullanımına sunar. Bu durum yabancı yatırımcıların yerel firmalarla kolayca kontak kurmasını ve gerekli yerel personel ve lojistik imkânlarla tek elden ulaşmasını sağlayarak yabancı yatırımcılara önemli bir katkı sunar.

Bunun yanı sıra, Kırgızistan Sanayi ve Ticaret Odası kanunla kurulmuş bir kuruluştur. Odanın görevleri arasında, klasik aktiviteleri yerine getirmenin yanı sıra

⁹¹ Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Emlak Bakanlığının Web Sitesi, (Çevrimiçi) http://www.spf.gov.kg/7_3_7.html, 26 Aralık 2010.

⁹² Ministerstvo Finansov Kirgizskoy Respubliki, **Think Kyrgyz Republic**. Upravlenie Politiki Pryamih Investitsiy, Bişkek, 2007, s. 4-6.

uluslararası ticareti geliştirme yönünde çaba göstermek ve uluslararası sergi ve fuarlar tertip etmek de yer almaktadır.

Bir başka kuruluş ta, Uluslararası İş Konseyidir. Bu kuruluş Aralık 2000 tarihi itibariyle kurulmuş yabancı firmaların oluşturduğu bir örgüttür. Üyelerinin yatırım miktarı 1 milyar dolar civarında olup, üye firmaların Kırgızistan'da yarattığı istihdam yaklaşık 10 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Yine başka bir kuruluş, Amerikan Ticaret Odası'nın Kırgızistan ofisidir. Bu ofis de değişik aktivitelerle özellikle batılı yatırımcıların ülkeye çekilebilmesinde aktif olarak faaliyet göstermektedir⁹³.

Kırgız Türk İşadamları Derneği (KITİAD)'de Kırgızistan'da yatırım yapan Türk yatırımcıların oluşturmuş olduğu bir örgüttür. KITİAD 1996 yılında kurulmuş ve günümüze değin her geçen gün artan üye sayısı ile başarılı bir birliktelik sergilemiştir⁹⁴.

Ayrıca Kazak Yatırımcılar Birliği Örgütü adı altında kurulmuş ve Kazakistan'dan gelen yatırımcıları çatısı altına alan bu örgüt de Kırgızistan da faaliyetlerine devam etmektedir. Mart 2006 tarihinde kurulmuş yeni bir örgüttür. Bu son örgüt son yıllardaki Kazak yatırımcıların Kırgızistan'a olan ilgilerini de açıkça göz önüne sermektedir⁹⁵.

2.2.4 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Düzenlemeler ve Uygulanan Teşvikler

Dünya Ticaret Örgütü Ticaret Politikaları Gözden Geçirme Mekanizması kapsamında Kırgızistan için hazırlanan taslak Sekretarya ve Hükümet Raporları 10 Ekim 2006 tarihinde yayınlamıştır.

Raporda temel olarak, Kırgızistan'ın piyasa ekonomisine dönüşümde ciddi ilerleme kaydettiği, ancak, reformlara devam edilmesinin gerektiği, yapılan tarım reformlarının, sağlanan fiyat serbestisinin, finans sektörü liberalizasyonunun ve kapsamlı özelleştirmelerin ülkenin Asya ve Rusya krizleriyle başa çıkmasına

⁹³ Kırgızistan Cumhuriyeti Ekonomi ve Maliye Bakanlığı, a.g.e., s. 16-17.

⁹⁴ Kırgız Türk İşadamları Derneği, (Çevrimiçi) www.kitiad.org.kg, 5 Ocak 2011.

⁹⁵ Kırgızistan Cumhuriyeti Ekonomi ve Maliye Bakanlığı, a.g.e., s. 17.

yardımcı olduğu, halen büyük ölçüde altın madenciliği ve tarıma bağımlı olan ekonomide imalat ve hizmetler sektörlerinin çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulduğu, sürdürülebilir kalkınmanın yabancı özel yatırımı gerektirdiğini, bunun için iş ortamının iyileştirilmesinin, kamu kurumlarına olan güvenin tesisinin ve yolsuzlukla mücadelenin şart olduğu, ticaretin serbestleştirilmesi, finans sektörünün güçlendirilmesi, ulaştırma ve gümrük hizmetlerinde etkinliğin artırılmasının bu yönde atılacak diğer adımlar olduğu vurgulanmaktadır⁹⁶.

Ayrıca Kırgızistan'da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelik çok sayıda yasal düzenleme yapılmış ve çeşitli teşvik tedbirlerine yer verilmiştir. Aşağıda bunlar sırasıyla verilmeye çalışılacaktır.

a. Yasal Yapılanma

Piyasa reformuyla ilgili yasal değişiklik çalışmaları 1990'lı yılların ilk yarısında başlamıştır. Bunlar ekonominin önemli sektörleri olan bankacılık ve finans, gayrimenkul edinme hakkı ve uluslararası ticaret gibi alanlardır. Ancak Kırgızistan'ın da içinde bulunduğu Orta Asya'daki birçok geçiş ekonomisi ülkeleri halen bu yasal çalışmaları tam olarak bitirebilmiş değildirlir.

Kırgız Hükümeti 2006 yılındaki vergi politikasının; vergi mevzuatının iyileştirilmesi, vergi oranlarının azaltılması, yatırım faaliyetlerinin özendirilmesi, vergi sisteminin basitleştirilmesi, vergi idaresi faaliyetlerinin etkinleştirilmesi prensipleri üzerinde kurulacağını açıklamıştır⁹⁷.

K.C. Maliye Bakanlığı tarafından 2004 yılı sonlarında hazırlanan Yeni Vergi Kanunu Taslağı, değişik aşamalarda tartışılıp muhtelif komisyonlarda değerlendirildikten sonra 2005 yılı içerisinde parlamentoya gönderilmesi beklenirken sürüncemede kalmış ve bir türlü çıkarılamamıştır⁹⁸. Yeni Vergi Kanunu çıkarılması sürecinin uzaması nedeni ile K.C. Hükümeti, 1 Şubat 2006 tarihinde, "Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunlarında Değişiklikler ve İlaveler Yapılması Hakkındaki",

⁹⁶ T.C. Bışkek Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliğinin Web Sitesi, (evrimii) (<http://www.musavirlikler.gov.tr/haberdetay.cfm?HaberID=3779&dil=TR&ulke=KI>), 15 Aralık 2010.

⁹⁷ Ercüment Erşen, "Kırgızistan Vergi Sistemi Ve Sorunları", Kırgız-Türk İşadamları Derneği (KITİAD), Vizyon Dergisi, Bışkek, 2006, s. 24-25.

⁹⁸ Ercüment Erşen, **a.g.e.**, s. 24-25.

32 sayılı kanun ile mevcut 1996 tarih ve 66 sayılı Vergi Kanununda bazı değişiklikler ve ilaveler yapmıştır. Bunlardan önemli olan bazıları şöyledir⁹⁹;

- Gerçek kişilerden alınan vergi oranı % 10 olarak belirlenirken, tüzel kişilerden alınan vergi oranı % 10'a düşürülmüştür. Bu hüküm 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.
- Çiftçilerin ürettiği tarım ürünleri teslimi KDV'den muaf tutulmuştur.
- Taşıtlardan alınan yıllık vergi oranları arttırılmıştır.
- Kanunun kullanım alanı kalmayan bazı maddeleri (köpek sahiplerinden alınan vergi, av ve balıkçılık müsaadesi için vergi, uzak yabancı ülkelere giden turistlerden alınan vergi, video, salon ve konserlerin vergilendirilmesi v.b.) yürürlükten kaldırılmıştır.

27 Mart 2003 tarihli Kırgız Cumhuriyeti Yatırım Kanunu'nda yatırım politikasının esasları belirlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu esaslar ülkedeki yatırım ortamının iyileştirilmesi ile yerel ve yabancı yatırımcıların adil ve hakkaniyetli bir rejim kapsamında yatırımlarının güvenliğinin sağlanmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda söz konusu kanunla getirilen hususlar şöyle sıralanabilir¹⁰⁰;

Ekonominin öncelikli sektörleri ve öncelikli coğrafi bölgelerdeki yatırımlarla ilgili iktisadi kalkınma programı çerçevesinde yapılan yatırımların öncelikli olarak değerlendirilmesini,

- Gerekli yerel prosedürlerin tüketilmesinden sonra uluslararası tahkim hakkının yabancı yatırımcılara verilmesini,
- Anayasa, vergi kanunları, ulusal güvenlik ve çevre koruma dışındaki alanlarda gerçekleştirilecek yasal değişikliklerde, yatırımcı firmalara 10 yıllık yasama garantisini (yapılabilecek yasal değişikliklerde, ilgili firmalar tarafından 10 yıl süre ile kendi lehlerine olan yasal uygulamaları seçme hakkının tanınmasını),
- Yerel ve yabancı yatırımcılara eşit muamele yapılmasını,

⁹⁹ DEİK, "Türkiye-Kırgızistan Ticari ve Ekonomik İlişkileri", DEİK, Türk Kırgız İş Konseyi, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.deik.org.tr/bultenler/Kirgizistan-Subat2006.pdf>, s 15, 30 Şubat 2011.

¹⁰⁰ T.C. Bıskık Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliğinin Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=1925&dil=TR&ulke=KIR>, 25 Temmuz 2010.

- Ayrıca kanunda açık ve net bir biçimde yerel ve yabancı yatırımcı kavramları ve içeriği tarif edilmiştir.

b. Bölgesel Yapılanma

Yukarıda bahsedilen bu yasal yapılanma çabalarının belirli oranda etkilerini gösterdiği muhakkaktır. Ancak tek başına yasal süreç yeterli olmamakta ve uygulamada gerekli birçok başka önlemlerin de alınması gerekmektedir. İşte bu nedendir ki Kırgızistan, bölgesel yapılanma açısından da bazı önlemler almış ve belirli yapılanmaların içinde bulunmuştur.

Uluslararası alanda son yüzyılda yerel ve bölgesel iktisadi işbirliği çabaları giderek artmış bulunmaktadır. Avrupa Birliği, NAFTA(The North American Free Trade Agreement), BDT vb. birlik ve topluluklar giderek önemlerini arttırmışlar ve ülkeler oluşturdukları birlikler sayesinde hem pazarlarını genişletmeye hem de uluslararası zararlı rekabeti harmonize çalışmaları ile azaltmaya çalışmışlardır¹⁰¹. Ulus devlet yapısından kaynaklanan, hem coğrafi hem de kaynak bakımından küçük olan ülkeler, bu birlikler sayesinde küresel olmasa da bölgesel bir oyuncu olmaya çalışmaktadırlar.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Kırgızistan'da da bu yönde çabalar görülmeye başlanmış ve adımlar atılmıştır. Aynı zamanda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmek ve uluslararası vergi harmonizasyonun elverdiği ölçüde vergiler de dahil değişik teşvik tedbirleri alınmaya çalışılmıştır. Bunlardan en önemlisi de halen faaliyette olan dört serbest ekonomi bölgesi yani serbest bölgelerdir. Bunun dışında Kırgızistan'ın da içerisinde bulunduğu bölgesel yapılanmalar mevcuttur ve aşağıda bunlara değinilecektir.

Literatürde doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekme konusunda geçen bölümlerde de sayılan birçok etken değişik tasniflerle verilmekle birlikte, politik altyapı, eğitim ve nüfus değişkenleri gibi çeşitli dâhili etkenlerin yanında çok çeşitli harici etkenlerde sıralanmaktadır. Burada önemli sayılabilecek nokta yukarıda bahsedilen temel etkenden ikincisi olan piyasa büyüklüğünün sadece ülke büyüklüğü

¹⁰¹ DPT, **Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar Ve Türkiye. Dünyada küreselleşme ve bölgesel entegrasyonlar ve Türkiye ilişkileri özel ihtisas komisyonu (Değerlendirme Raporu)**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yayını, No: 2374, Ocak, 1995, (Çevrimiçi) www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3338/oik439.pdf, s. 40. 5 Ocak 2010.

açısından değerlendirilmemesi bunun yanında bölgesel büyüklüğün de değerlendirmelerde önemli olabileceği hususudur¹⁰².

Örneğin Kırgızistan'daki yatırımlar sadece bu ülkenin değişkenleri ve piyasa hacmi dikkate alınarak değil aynı zamanda tüm Merkezi Orta Asya'da bulunan ve Kırgızistan'a komşu ülkelerin de piyasaları da düşünülerek yapılmaktadır. Çin ve Türkiye, sadece 5 milyon civarında bir nüfusa sahip ve nüfusunun çok az bir kısmı şehirlerde oturan ve kişi başına düşen milli geliri çok düşük olan Kırgızistan'da özellikle büyük serbest bölgeler oluşturmuşlardır. Kırgızistan ile bu ülkelerin ticaret yapma gayretleri sadece Kırgızistan piyasası değil muhtemelen 200 milyona yakın nüfusa hitap eden tüm Merkezi Orta Asya piyasası düşünülerek atılmış bir adım olarak değerlendirmek yanlış olmasa gerektir.

15 Nisan 1994 tarihinde BDT üyesi ülkelerden Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan ve Kırgızistan'ın katılımıyla bir serbest ticaret bölgesi kurma anlaşması imzalanmış bulunmaktadır. Bu anlaşma uyarınca bu ülkelerde üretilen malların ithalinde Kırgızistan'da bu mallar üzerinden herhangi bir gümrük vergisi ya da KDV alınmayacaktır. Yine de bu muafiyet tüketim mallarını, mobilya, video, TV, bilgisayar malzemeleri ya da bu elektronik malzemelerle ilgili donanım malzemelerini kapsamayacaktır¹⁰³.

Bunun dışında Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan gümrüklerle ilgili bir dizi başka anlaşmalar da imzalamışlardır. Bunların yanında BDT üyelerinin birçoğunun üyesi olduğu karşılıklı muhtelif organizasyonlarda işbirliğine gidilmiş bulunmaktadır (Gümrük Birliği, EAEC, ECO vb).

Avrasya Ekonomi Topluluğu Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan tarafından 10 Ekim 2000 tarihinde imzalanan antlaşmayla kurulmuştur. 2002 yılında Moldova ve Ukrayna, 2003 yılında da Ermenistan gözlemci olarak

¹⁰² Jacques Morriset, "Does a country need a promotion agency to attract foreign direct investment? A small analytical model applied to 58 countries", Policy Research Working Paper, World Bank –FIAS, Washington 2003, s 14, (Çevrimiçi) <http://www.oecd.org/dataoecd/12/45/35034744.pdf>, 14 Ocak 2010

¹⁰³ Kırgızistan Cumhuriyeti Ekonomi ve Maliye Bakanlığı, a.g.e., s. 30.

örgüte katılmışlardır. 25 Ocak 2006 tarihinde de Özbekistan Avrasya Ekonomi Topluluğuna katılmıştır¹⁰⁴.

27 Nisan 2003 tarihli AET Duşanbe Zirvesinde onaylanan Avrasya Ekonomik Topluluğunun 2003-2006 yılları için öncelikli geliştirme programı uyarınca enerji, ulaştırma, tarım gibi reel sektör işbirliğinin hızlandırılmasını hedef alınan konular arasında bulunmaktadır.

Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO) Türkiye, İran, Afganistan gibi ülkeler tarafından ilk olarak 1985 yılında kurulan ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla 1992 yılında diğer Türk Devletleri'nin de dahil olduğu ekonomik bir örgüttür. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) olarak da bilinir. ECO'nun halihazırda 10 üyesi bulunmaktadır: Türkiye, Pakistan, İran, Azerbaycan, Afganistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan. ECO üyeleri kültürel ve ekonomik alanda işbirliğini hedeflemektedirler. 2015 yılına kadar serbest ticaret bölgesi olmak da hedefler arasında yer almaktadır¹⁰⁵.

Şanghay İşbirliği Teşkilatı da son zamanlarda dikkati çeken bölgesel yapılanmalardan biridir. Şanghay İşbirliği Teşkilatı (Shanghai Cooperation Organization) adını örgütün ilk toplandığı yerden (Şanghay) almaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın 1996'da yılında oluşturdukları yapılanma Şanghay Beşlisi olarak anılıyordu. Bu teşkilat 2001'de Özbekistan'ın katılımıyla üye sayısını altıya çıkartmıştır. 2007 yılı Haziran ayında Şangay İşbirliği Teşkilatı Kırgızistan'ın başkanlığında Bişkek'te toplanacak¹⁰⁶.

Şanghay İşbirliği Teşkilatı, üye ülkeleri 30 milyon 189 bin kilometrekare Alana sahiptir. Bunun anlamı Avrupa ve Asya kıtalarının beşte üçü demektir. 1.5 milyar nüfusu kapsamakta bu da dünya toplam nüfusunun dörtte birine tekabül etmektedir.

¹⁰⁴ Avrasya Ekonomi Topluluğunun Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.evrazes.com/about/history>, 6 Mart 2011

¹⁰⁵ BDT Ülkelerin İşçilerinin Web Sitesi, (Çevrimiçi) http://www.sng.allbusiness.ru/content/document_r_D8105FE3-9DC2-4FCC-978D-F93843F4F65B.html, 6 Mart 2011

¹⁰⁶ BDT Ülkelerin İşçilerinin Web Sitesi (Çevrimiçi) http://www.sng.allbusiness.ru/content/document_r_6C354957-8A9B-46BF-972F-34A09262D6F4.html, 5 Şubat 2011

Bu ve benzeri açılımlar daha da geliştirilebilirse, komşu ülke pazarlarına kolay ulaşılma avantajı ile Kırgızistan kendi piyasa küçüklüğü dezavantajını bölgesel konum avantajı ile aşabilir ve kendi lehine çevirebilir.

c. Diğer Teşvikler

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelik yapılan düzenleme ve uygulanan teşviklere kurumsal açıdan bakıldığında bu konuda önemli bir uygulama da “One-Stop-Shop” uygulamasıdır. Örneğin Maymak Serbest Bölgesi One-Stop-Shop organizasyonu ile gelen yatırımcılara yardımcı amaçlayan bir hizmet merkezidir.

Yabancı Yatırımlar bünyesinde ve Maliye ve Ekonomi Bakanlığına bağlı olarak hizmet eden merkez, yatırım işlemlerini güncelleştirmek amacıyla reform önerileri hazırlar. Yatırımcılara bilgi, işbirliği imkanları sağlanması ve lisans alımında yardımcı olur. Yatırım desteği kontratın imzalanmasıyla bitmez. Aylık görüşmeler ile belli yabancı yatırımcıları genel problemler ve uygulamalardaki değişimler hakkında bilgilendirir. Kuruluş yöneticileri, yatırımcıların sorularını cevaplamaya ve hukuki, politik ve idari problemlerini çözmeye gayret sarf etmektedir¹⁰⁷.

Diğer yandan yerel paranın ve dövizin serbest dolaşımı, kâr transferinde vergi ve sınırlamaların kaldırılması gibi uygulamalar da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekme gayreti içinde olan Kırgızistan’da etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Döviz ve kâr transferinde herhangi bir yasak ya da kısıtlama mevcut değildir.

Kırgızistan, yabancı yatırımların teşvikinin yanı sıra bu yatırımların güvence altına alınmasını sağlayacak hukuki altyapıyı oluşturma ve geliştirme yolunda çalışmalar yapmaktadır. Yerli veya yabancı her girişimciye toprak kiralayabilme imkanı verilmesi bunun göstergelerinden biridir. Ayrıca Kırgızistan Yabancı Yatırım Mevzuatı yabancı yatırımları kamulaştırma ve millileştirmeye karşı korumaktadır. Kamulaştırma durumunda yatırımcıların tazminat hakları mevcuttur¹⁰⁸.

¹⁰⁷Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Web Sitesi, (Çevrimiçi) www.tika.gov.tr, 10 Ekim 2010.

¹⁰⁸ Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Web Sitesi, (Çevrimiçi) www.tika.gov.tr, 10 Ekim 2010.

Eşit muamele politikası, Kırgızistan'da faaliyet gösteren firmaların tamamıyla yabancı hisseye sahip ya da yerli ortaklara sahip olan firmalar ve yerli firmalar açısından ayırım yapılmaması prensibine dayanır. Her türdeki firmalar, özelleştirme programlarına katılabilecekleri gibi, Kırgız firmalarının hissedarları da olabilirler. Sadece bazı ekonomik aktivitelerin, örneğin kırsal alanlardaki gayrimenkul sahipliği, doğal kaynakların işletilmesi (madencilik, ormancılık) vb. Kırgız bir ortağın bulunması şartına veya bazı durumlarda Kırgız ortaklığın çoğunlukta olmasına bağlıdır.

Herhangi bir şirket, yerel ortağı olsun veya olmasın, ticari ya da sanayi işleri ile ilgili, ofis, ticarethane, fabrika vb amaçlar için kullanacağı her türlü konut, işyeri fabrika vb binayı satın alma hakkına sahiptir. Ancak bu tür satın almalarda, önceden izin alma gereği vardır.

Yabancı yatırımcılar, arazileri 49 yıllığına devlet ya da belediyeden kiralayabilirler. Ancak tarım arazileri 5 yıldan az olmamak üzere kiralanabilirse de asla yabancı kişi ya da kuruluşların malı olamazlar. Yine doğal kaynakların işletilmesi (madencilik, forestry) v.b. amacıyla yabancı şahıs ya da kuruluşların arazi satın almaları, Kırgız bir ortağın ya da ortakların çoğunlukta bulunması şartına bağlıdır¹⁰⁹.

2.3 Kırgızistan'da Uygulanan Vergi Kolaylık Ve Teşvikleri

Kırgızistan'da küçük işletmelerin iktisadi faaliyetlerini sürdürmesi ve vergileme koşullarından olumsuz etkilenmemesi için son yıllarda bazı vergi kolaylıkları geliştirilmiştir. Bunun yanında yerli ve yabancı yatırımcıların ihracata yönlendirilmesine yönelik birkaç vergi teşviki de uygulamaya konulmuştur. Bu vergi kolaylık ve teşvikleri iki grupta incelenebilir.

2.3.1 Vergi Kolaylıkları

Vergi kolaylıkları esas olarak patentle vergileme ve tek oranlı vergileme olarak ikiye ayrılmaktadır.

¹⁰⁹ Kırgızistan Cumhuriyeti Ekonomi ve Maliye Bakanlığı. **a.g.e.**, s. 20-22.

2.3.1.1 Patentle Vergileme

Kırgızistan'da özel bir vergileme türü olarak "patentle vergileme" sistemi uygulanmaktadır. Götürü bir vergileme türü olan patentle vergileme sisteminde zorunlu ve gönüllü uygulamalara yer verilmektedir. Buna göre, hamam, sauna, gazinolar, döviz büroları, otomobil park yerleri, bilardo salonları ve bar-diskolar zorunlu patentlemeye tabi tutulmaktadır¹¹⁰. Zorunlu patentlemeye tabi olan faaliyetler mali idareler tarafından ayrıca denetime tabi tutulmamaktadır. Gönüllü patentleme sistemine tabi olan işletmeler ise gelir-gider defterini tutmak zorunda değildirler. Ayrıca yılsonunda elde ettikleri gelirler hakkında herhangi bir beyannameyi vergi müfettişliğine (vergi dairesine) vermemektedirler. Ancak bunun karşılığında yıllık belli bir miktar vergiyi vergi müfettişliğine ödemek zorundadırlar.

Kırgızistan Cumhuriyeti Vergi Kanununun 345. maddesine göre patent belli bir ekonomik faaliyette bulunma hakkını veren, verginin ödendiğini gösteren ve patent dönemindeki mükellefin gelirini gösteren vergi idaresi tarafından verilen belge olarak sayılır. Patentın şekli ve verilmesi yetkili vergi idaresi tarafından yapılmaktadır.

Kırgızistan Cumhuriyeti Vergi Kanununun 348. maddesine göre zorunlu patentlemeyle vergisini ödeyen mükellef (işletmeler veya bireysel girişimciler) kurumlar vergisi, KDV, satış vergisi hariç, Vergi Kanununda belirlenmiş bütün vergileri ödemek zorundadır. Gönüllü patentlemede ise kurumlar vergisi ve satış vergisi hariç bütün vergileri ödemek zorundadır.

2.3.1.2 Tek Oranlı Vergi Sistemi Uygulanması

2001 yılında yapılan bir vergi düzenlemesi ile işletmelerin vergi yükünü hafifletmeye yönelik olarak "tek oranlı vergi sistemi" uygulamaya konulmuştur. Buna göre, işletmelerin mal ve hizmet satışı dolayısıyla elde ettikleri yıllık satış hacmi (KDV hariç), ve benzer şekilde kira geliri elde edenlerin irat geliri 3 milyon somu aşmıyorsa bunlar küçük işletmeler olarak kabul edilmekte ve tek vergi sistemine tabi tutulmaktadır. Tek oranlı vergi sistemine tabi olanların indirimli vergi oranlarından yararlanmaları mümkün olmaktadır. Buna göre; Tarım ürünlerini

¹¹⁰ Sabko S.V., "Pravovie Osnovi Nalogooblojeniya v Sovremennom Kırgızstane", Bişkek, 2004, (Çevrimiçi) http://www.pec-tax.kg/files/sabko_tax.doc, 1 Mart 2010.

değerlendiren işletmeler ve kamusal tüketim alanlarında faaliyet gösteren işletmeler gayri safi gelirlerinin yüzde 5'i oranında; Ticaret ve taşımacılık hizmet yapan işletmeler gayri safi gelirlerinin yüzde 6'sı oranında; Diğer hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren işletmeler ile yukarıda sayılmayan diğer sektörlerde çalışan işletmeler, gayri safi gelirlerinin yüzde 10'u oranında vergiye tabi tutulmaktadır. Ayrıca Gelir Vergisinde de tek oranlı vergi sistemi uygulanmaktadır ve %10 oranında vergi alınmaktadır. 1 Şubat 2006 tarihinde, "Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunlarında Değişiklikler ve İlaveler Yapılması Hakkındaki", 32 sayılı kanun ile mevcut 1996 tarih ve 66 sayılı Vergi Kanununda bazı değişiklikler ve ilaveler yapmıştır ve 1 Ocak 2007 yılından itibaren Gelir ve Kurumlar Vergisinden %10 oranında vergi alınmaktadır.

2.3.2 Vergi Teşvikleri

Kırgızistan'da yabancı sermayenin teşviki amacıyla "Yabancı Yatırımlar Hakkında Kanun" kabul edilinceye kadar herhangi bir yasal düzenleme yoktu. Ancak 16 Eylül 1997 tarihli Yabancı Yatırımlar Hakkındaki Kanun'un 10. maddesi ile teşvikler ilgili tedbirleri almaya ilgili devlet organı yetkili kılınmış ve bu amaçla "Yabancı Yatırımlar Ajansı" kurulmuştur. Yabancı Yatırımlar Ajansı'nın ilgili yatırımcı kişi veya kuruluşlarla yapacağı görüşme ile teşvikler münferiden tespit edilmekte ve genellikle kurumlar vergisi, gümrük ve KDV muafiyeti şeklinde uygulanmaktadır. İhracata dönük üretim yapan firmalara yeni vergi muafiyetleri getirilerek bu firmaların daha verimli çalışmalarının sağlanması düşünülmektedir¹¹¹.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelik yapılan düzenlemeler ve uygulanan teşvikler açısından ihracata yönelik uygulamaya konulan teşviklere değinilecek olunursa; ihracatta gümrük vergisinden muafiyetinin yanında vergi, resim ve harç istisnaları mevcuttur. İhracatın artması ve Kırgız ihraç ürünlerinin uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazanabilmesi ve ihracat pazarının genişletilmesi amacıyla Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nun 200. maddesi ile mal ve hizmet ihracatı sıfır oranlı KDV'ye tabi tutulmuş ve ÖTV istisnası getirilmiştir.

¹¹¹ KOSGEB, "Kırgızistan Cumhuriyeti Ülke Raporu", KOSGEB, Küçük Ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Bişkek, 2006.

Kırgızistan'da KDV genel oranı 2009 yılına kadar % 20 oranında uygulanmıştı ve bu oran komşu ülkelere kıyasla yüksekti. Bu sabit oran, temel gıda maddeleri ile lüks tüketim maddelerinde ve hizmet ifalarında da aynı uygulanmıştır. Bu durum hem var olan yatırımları hem de yeni yapılacak olan yatırımları etkilediğinden ve hem de gelir düzeyi düşük olan halk üzerinde olumsuz etki meydana getirdiğinden, 2009 yılında yürürlüğe giren yeni Vergi Kanununda KDV oranı %12'ye indirilmiştir.

İthalatta KDV'ye bakıldığında bazı malların ithalatının KDV'den muaf tutulduğu görülür; doğal afetler için mal teslimi vb. gibi. Bunun dışında % 10 sabit bir ithalat vergisi bulunmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü kriterlerine uygun olan ve Dünya standartlarında bir gümrük kanunu mevcuttur. İthal edilen mal ve hizmetler üzerinden % 5 ile %30 arasında gümrük vergisi alınmaktadır. İthalatta da KDV; beyan edilen değerler üzerinden ve beyan edilen para cinsinden hesaplanır. KDV'nin yanı sıra % 0,15 işlem masrafı ve % 10 gümrük ya da tüketim malları için tüketim vergisi uygulanmaktadır¹¹².

Kırgızistan'ın üyesi olduğu BDT üyeleri ile vergi harmonizasyonu yönündeki çabaları devam etmektedir. Bu çabalar somut neticelenebilirse, Kırgızistan kendi piyasa küçüklüğü dezavantajını, komşu ülke pazarlarına kolay ulaşılma avantajı ile aşarak kendi lehine çevirebilir.

2.3.2.1 Yatırımlara Yönelik Vergi Teşvikleri

Kırgızistan'da yabancı yatırımlara ilişkin hususlar 28 Haziran 1991 tarihinde kabul edilmiş Yabancı Yatırımlar Hakkındaki Kanun ile düzenlenmiştir. Mart 2003'te yapılan ikinci bir düzenleme ile de bu kanunun kapsamı genişletilmiştir. Bu kanun ile, ekonomide öngörülen hedefleri gerçekleştirmek ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak tasarrufları yatırıma yönlendirmek, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanarak bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücü sağlamak amaçlanmıştır.

¹¹² Kırgızistan Cumhuriyeti Ekonomi ve Maliye Bakanlığı. a.g.e. s. 20.

Bu kanunla, yabancı yatırımcılara, ülke sınırlarında istediği kadar yatırım yapma imkânı tanınmıştır. Ayrıca, kamulaştırma yapılması durumunda, özel mülkiyet sahibine etkin tazminat ödeneceği garanti altına alınmıştır. Yine yabancı yatırımcıların gelirlerini yabancı para cinsinden saklayabilmeleri mümkün kılınmıştır. Böylece yabancı paraların ulusal paraya dönüştürme zorunlulukları kaldırılmıştır. Benzer şekilde, yatırımcılara sermaye ve kârlarını kendi ülkelerine serbestçe gönderebilmeleri, dövizle para transferi yapmalarına imkân sağlanmıştır.

Günümüzde yabancı yatırımlara yönelik olarak bir dizi teşvik uygulanmaktadır.

Yabancı yatırımlara 24.09.1997 yılı Kırgızistan Cumhuriyetinin yatırımlar hakkında kanununun 66.maddesi hükümlerine göre, yabancı yatırımcıların işletmedeki hisse senedi payı yüzde 51'i aştığı takdirde, sanayi ve inşaat sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar için kâra geçtikten itibaren 5 yıl; Doğal madenleri işleten ve tarım, ulaşım ve iletişim alanlarında faaliyet gösteren firmalar için 3 yıl; Ticaret, turizm, bankacılık ve sigorta alanında faaliyet gösteren firmalar için 2 yıl süresince kurumlar vergisi muafiyeti tanınmıştır.

İkinci olarak, gelir vergisi kanunu ve yabancı yatırım ile ilgili kanuna göre teşvik kapsamında yapılan yatırımlar için yapılan giderler belirlenen oranlarda gelir ve kurumlar vergisi matrahından düşülebilmektedir.

Üçüncü olarak, yabancı yatırımlara yönelik KDV istisnası sağlanmıştır. Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nun KDV bölümünün 259. maddesi gereğince, teşvik belgesini haiz yatırımlara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithali ve yerli teslimlerine KDV istisnası uygulanmaktadır.

Dördüncü olarak, yöre farkı gözetmeksizin ülkeye uluslararası rekabet gücü kazandıracak, yüksek teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirlerini ve istihdamı artırıcı özelliklerden en az ikisini içeren sınıai yatırımlarına yüzde 100 oranında vergi teşviki uygulanmaktadır. AR-GE yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, enerji dahil altyapı yatırımları, eğitim yatırımları, sağlık yatırımları, turizm yatırımları maden ihracına yönelik yatırımlar, bilişim teknolojisi yatırımları,

genel amaçlı rehabilitasyon merkezleri ve huzurevleri yatırımları yüzde 100 KDV'den muaf tutulmuştur.

2.3.2.1.1 Yatırım Aşamasındaki Uygulanan Vergisel Teşvikler

Yatırım aşamasındaki teşvikler şunlardır: Gümrük vergisindeki teşvikler, Katma değer vergisindeki istisnalar, KDV'de ithalat istisnası ve muafiyeti, makine ve teçhizat İthalatında KDV istisnası olarak çeşitlendirilmektedir.

2.3.2.1.1.1 Gümrük Vergisindeki Teşvikler

Kırgızistan Cumhuriyeti Gümrük Kanununun 219. maddesi gereğince gümrük vergileri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

1. **Gümrük Vergisi**, Kırgızistan Cumhuriyeti Gümrük tarifeleri kanununa göre belirlenmektedir;
2. **İthalattan Alınan Katma Değer Vergisi**, Kırgızistan Cumhuriyeti Vergi Kanununa göre belirlenmektedir;
3. **İthalattan Alınan Özel Tüketim Vergisi**, Kırgızistan Cumhuriyeti Vergi Kanununa göre belirlenmektedir;
4. **Mevsimsel Harçlar**;
5. **Özel Amaçlı Harçlar** (koruyucu, tazminat, anti-damping amaçlı harçlar), Kırgızistan Cumhuriyeti Dış Ticareti Düzenleme Kanununa göre tarife dışı uygulamalarına girmektedir;

Kırgızistan'da gümrük vergisi alanında “varış ülkesinde vergilendirme” geçerli olduğundan gümrük vergisi, bir ülke sınırından eşyanın ithal sırasında alınan bir vergidir. Dolayısıyla ihracat sırasında gümrük vergisi alınmamaktadır.

Kırgızistan Cumhuriyeti Gümrük Kanununa göre aşağıdaki durumlarda gümrük vergisi alınmamaktadır

- **Re-import**, Kırgızistan'dan ihraç edilen malların belli bir sürede tekrar ithal edildiğinde gümrük vergisi alınmamaktadır;

- **Gümrüksüz Perakende Satış Mağazaları**, ithal edilen ya da yerli malların ülke dışı çıkartılması şartıyla, malların bu mağazalarda perakende olarak satılması durumunda gümrük vergisi alınmamaktadır.
- **Geri dönüşüm**, belli bir süreye gümrük sınırlarına ithal edilen, geri dönüşüm amaçlı mallar gümrük vergisinden muaf tutulmaktadır;
- **Geçici İthalat** sırasında mallar kısmı ya da tam olarak gümrük vergisinden muaf tutulmaktadır.
- **İhracat** malları gümrük vergisinden muaf tutulmaktadır;
- **Re-export**, daha önce ithal edilen malların tekrardan ihracat edilmesi durumunda alınan gümrük vergisi iade edilmektedir ya da bu mallardan ithal sırasında gümrük vergisi alınmamaktadır;
- **Transit** amaçlı mallardan gümrük vergisi alınmamaktadır;
- **Malların devlete ücretsiz olarak aktarılması** durumunda gümrük vergisi alınmamaktadır.
- **Özel Gümrük Rejimleri**, aşağıdaki mallara uygulanmaktadır:
 - Kırgızistan Cumhuriyeti Elçiliklerin, konsoloslukların, uluslararası kuruluşlarda temsil eden ve resmi kuruluşların çalışmasını sağlamak için kullanılan mallara gümrük rejimi uygulanmaktadır.
 - Hava ve demir yolları araçların düzgün çalışması veya bakımını sağlamak, mürettebat ve yolcuların yaşam desteğini sağlamak amacıyla kullanılan ve de uçaklarda yolculara satılan mallar.
 - Olağan üstü durumlarda kullanılan mallar ya da bu durumdan etkilenenlere bedava olarak dağıtılan mallar.
 - Kırgızistan Cumhuriyetine yardım amaçlı gönderilen mallar.
 - Yanlış olarak teslim edilen ve tekrar ihracatçıya gönderilen mallar.
 - Jeolojik (jeofizik, jeodezik) amaçlı, sismik koşulları ölçmek ve kontrol etmek için kullanılan bilimsel ekipmanlar.

- Vergi pulları ve döviz (nümismatik amaçlı kullanılan vergi pulları ve döviz hariç).
- Menkul kıymetler.
- Kırgızistan Merkez Bankası tarafından ihraç veya ithal edilen para birimini, ekipman ve malzemeler, parasal ekipmanlar (banknot sayaçları, para detektörleri, nakit kamyonları v.s.), bilgisayar ve tüketim ürünleri, dizel jeneratörleri, ödeme sistemi için kullanılan makineler (ATM'ler, kiosklar, self-servis terminalleri ve diğer), özel amaçlı kullanılan taşıma araçları.

2.3.2.1.1.2 Katma Değer Vergisinde İstisnalar

Kırgızistan Vergi Kanununun 238–256 maddelerine göre KDV istisnası ve muafiyetleri aşağıdaki durumlarda uygulanmaktadır.

- **Arazi, konut ve bina temin edilmesi durumunda;** Otellerin, dinlenme tesislerin, tedavi ve dinlenme amaçlı sanatoryumların kiralanması ve arazinin ticaret amaçlı, park amaçlı kullanılması ve kiralanması durumları hariç.
- **Tarım ürünleri ve işlenmiş meyve, çilek ve sebze ürünlerinin temin edilmesi durumunda;**
- **Belediye hizmetleri (su, elektrik, çöp taşıma, gaz hizmetleri), Kırgızistan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığına ait kurumlar tarafından sunulan hizmetler ve mallar KDV'den muaf tutulmaktadır.**
- **Tesisat ve teçhizatların veya her hangi bir varlıkların Finansal kiralama (leasing) yoluyla temin edilmesi durumunda.**
- **Tıbbi amaçlı malların ve hizmetlerin temin edilmesi durumunda**
- **Finansal hizmetlerin temin edilmesi durumunda:**
 1. Kredilerin verilmesi, faizlerin toplanması, kredi işlemleri, garanti ve/veya teminatların verilmesi, banka teminatları.
 2. Mevduat işlemleri.

3. Ödeme işlemleri, transferler, borç sorumlulukları, çek işlemleri, toplama işlemleri
4. Değerli metal hesapların yürütülmesi
5. Döviz işlemleri
6. Hisse senet ve diğer menkul kıymet işlemleri
7. Yatırım fonlarının yönetimi
8. Clearing işlemleri
 - **Sigorta Hizmetleri**
 - **Emeklilik fonları**
 - **En az 6 sayı ile yolcu taşıma araçları dışında ulaştırma hizmetleri, demir yoluyla yapılan uluslararası taşıma hizmetleri**
 - **Roaming hizmetleri, ara bağlantı, uluslararası transit trafik için iletişim hizmetleri.**
 - **Ders kitapları ve okul malzemeleri, resmi dilde bilimsel yayınlar.**
 - **Gümrük rejimi altındaki malların, gümrük sınırlarındaki malların ve gümrük kontrolü altında malların yeniden işletilmesi durumunda.**
 - **Özelleştirme durumunda**
 - **Yardım amaçlı mallar temin edilmesi durumunda**
 - **Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından sunulan malların temin edilmesi durumunda.**
 - **Malların ücretsiz olarak teslim edilmesi durumunda.**
 - **Devlet ve belediye kuruluşları tarafından sunulan cenaze mal ve cenaze hizmetlerin temin edilmesi durumunda.**
 - **Gübre, kimyasal bitki koruma araçları, aşı ve hayvanlar için ilaçların temin edilmesi durumunda**
 - **Altının ihracı ve teslimatı durumunda**

2.3.2.1.1.3 KDV’de İthalat istisnası ve muafiyeti

Kırgızistan Cumhuriyeti Vergi Kanununun 257. maddesine göre İthalatta KDV’den aşağıdaki mal ve hizmetler muaf tutulmaktadır:

1. Menkul kıymetler, Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşların pasaport ve kimlik kartları formları
2. Engelliler için özel ürünler
3. Ders kitapları ve okul aksesuarları, bilimsel yayınlar
4. Kırgız Cumhuriyeti Gümrük Kanununda belirlenen KDV’den muaf tutulan mallar
5. Jeolojik (jeofizik, jeodezik) amaçlı, sismik koşulları ölçmek ve kontrol etmek için kullanılan bilimsel ekipmanlar
6. Vergi pulları ve döviz (nümismatik amaçlı kullanılan vergi pulları ve döviz hariç).
7. Kırgızistan Cumhuriyetine gelen yardımlar
8. Yabancı ülkelerin diplomatik kuruluşların, büyük elçiliklerin, konsoloslukların ve uluslararası kuruluşların kullandıkları mallar
9. Bebek maması
10. Doğal gaz
11. İlaçlar
12. Hayvanların ve tohum, mineral gübre ve kimyasal bitki koruma malzemelerin ithalatı

2.3.2.1.1.4 Makine ve Teçhizat İthalatında KDV istisnası

Kırgızistan Cumhuriyeti Vergi Kanununun 259. maddesine göre şirketlerin kendi üretimi için kullanacakları makine ve teçhizatın veya her hangi duran varlıkların ithal edilmesinde KDV alınmamaktadır.

2.3.2.1.2 İşletme Aşamasında Uygulanan Vergi Teşvikleri

Kırgızistan'daki işletme aşamasında avantaj sağlamaya yönelik vergisel düzenlemeler şunlardır: Hızlandırılmış Amortisman uygulanması, Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnası, Araştırma ve Geliştirme faaliyetlerine yönelik vergi teşvikleridir.

2.3.2.1.2.1 Hızlandırılmış Amortisman

Kırgızistan Cumhuriyeti Vergi Kanununun 200. maddesine göre amortisman uygulanabilecek varlıkların türleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

Tablo 3: Amortisman Oranları

	Duran Varlıklar	Amortisman Oranı
1	.Arabalar, yollarda kullanılmak üzere otomotiv araçlar, özel araçlar, ekipman ve malzemeler; bilgisayar, telefonlar, veri işleme ekipmanları	%30
2	Kamyonlar, otobüsler, özel araçlar ve römorkları, inşaat malzemeleri, tüm endüstriler için makine ve teçhizatlar, elektronik ve basit donanımları, telekomünikasyon ekipmanları; tarım makineleri; ofis mobilyaları, Maddi olmayan duran varlıklar	%25
3	Paragraf 1, 2, 4, 5 ve 6 yer almayan duran varlıklar	%20
4	Demiryolu, deniz ve nehir taşıma araçları, enerji santralleri ve ekipmanları, ısı mühendisliği ekipmanları, türbin ekipmanları, elektrik motorları ve dizel jeneratörleri, güç ve iletişim cihazları, boru hatları	%10
5	Binalar, tesisler, kuruluşlar	%10
6	Mükellefin maden yataklarına harcadığı jeolojik hazırlık giderleri, toprakaltı zenginliklerin kullanma hakkının alınması ve bu toprakaltı madenleriyle ilgili projelerin hazırlanma ve mühendislik çalışma giderleri ve madencilik sektöründe kullanılan duran varlıkları	%50

Kırgızistan Cumhuriyeti yeraltı madencilik sektörünü teşvik etmek, etkin bir şekilde gelişmesi ve yatırımların yapılması için bu sektörde kullanılabilir varlıklara %50 amortisman oranı uygulanmaktadır, ayrıca bu sektördeki varlıklara hızlandırılmış amortisman uygulanması da sağlanmaktadır.

Ayrıca Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Kırgızistan Cumhuriyeti Parlamentosunun izni ile varlıkların belirli türleri için hızlandırılmış amortismanı uygulayabilmektedir¹¹³.

Kırgızistan Cumhuriyeti 17 ekim 2008 yılı No 231 yasasıyla Küçük İşletmelere teşvik etmek amacıyla hızlandırılmış amortisman uygulama hakkı verilmiştir. Amortisman oranı ise normal amortisman oranının 2 katını geçmemektedir. Ayrıca küçük işletmeler, varlıkların kullanım süresi 3 yıl olmak üzere ilk yılda %50 amortisman oranını kullanabilmektedirler¹¹⁴.

2.3.2.1.2.2 Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri

Bilim ve teknolojinin gelişmesini sağlayacak ve bu alandaki belirsizlikleri aydınlatmak amacıyla, yeni bilgiler veya mevcut bilgilerle yeni malzeme, ürün ve araçlar üretmek, yeni ve özgün tasarıma dayanan yazılım üretimi dahil olmak üzere yeni sistem, süreç ve hizmetler oluşturmak veya mevcut olanları geliştirmek, bir ürünün maliyetini düşürücü, kalite, standart veya performansını yükseltici yeni tekniklerin veya teknolojilerin araştırılması amacıyla yapılan düzenli çalışmalara Ar-Ge denilmektedir¹¹⁵.

Bilginin ve buna bağlı olan teknolojinin birer üretim faktörü niteliği taşıdığı farkında olan pek çok ülkede Ar-Ge faaliyetlerini doğrudan destekleme yoluna gitmektedir. Bu desteklemeler kredi veya vergisel teşviklerden oluşabileceği gibi bazı yapısal düzenlemeler şeklinde de olabilmektedir.

¹¹³ Kırgızistan Cumhuriyeti Vergi Kanunu, Madde 200

¹¹⁴ Kırgızistan Genç Girişimciler Derneğinin Web Sitesi,

(Çevrimiçi) http://www.jia.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=111&Itemid=114&lang=en, 27 Şubat 2011.

¹¹⁵ Filiz Giray, a.g.e., s. 103.

Kırgızistan Cumhuriyeti de bu bağlamda pek çok ülkelerde olduğu gibi Ar-Ge faaliyetlerini destekleme yoluna gitmektedir. Kırgızistan Cumhuriyeti Vergi Kanununun 197. maddesine göre mükellefin ekonomik faaliyetlerle ilgili Ar-Ge harcamaları vergi matrahından düşürülür. Ayrıca bu maddede madencilik şirketleri için özel durum söz konusudur. Üretimi iptal edilmiş madenlerin yeniden üretimini başlayan madencilik şirketlerinin vergi matrahı %5 oranında, özel fona rezervasyon edilmesiyle azaltılmaktadır. Bu özel fon araçları 5 yıl içerisinde jeolojik Ar-Ge harcamalarına yatırılması gerekmektedir. Eğer bu fon 5 yıl içerisinde Ar-Ge amacıyla kullanılmamışsa, bu fondan kurumlar vergisi alınmaktadır. Madencilik şirketlerinin Ar-Ge harcamaları sadece bu özel fondan yapılmaktadır ve vergi matrahından indirilmemektedir.

2.3.2.2 Kırgızistan’da Serbest Ekonomik Bölgeler

Geçiş döneminde ekonomik sıkıntılar yaşayan Kırgızistan, diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri gibi, BDT ve diğer devletlerle kopmuş olan ekonomik bağlarını canlandırmaya yönelik çalışmalara başlamıştır. SSCB’nin dağılmasından sonra geçen on beş yıllık süre zarfında sosyal ekonomik değişiklik ve reformlar yapılmış, ülke gelişiminin temelleri atılıp yeni gelişme stratejileri ve programları belirlenmiş ve ekonomide istikrarın sağlanmasında önemli başarılar elde edilmiştir.

Kırgızistan’da Serbest Ekonomik Bölgelerin oluşturulmasının nedeni ve bu bölgelerin başarılı bir şekilde faaliyet gösterebilmeleri için yapılması gereken faaliyetleri incelemeye önce dünya Serbest Ekonomi Bölgesi uygulamalarını araştırmak gerekmektedir. Çünkü her ülkenin kendi spesifik özellikleri bulunmaktadır ve bir ülkede kurulacak bir Serbest Ekonomi Bölgesinin başarılı olup olmayacağı o ülkenin ekonomik, siyasi, hukuki, kültürel ve diğer faktörlerine bağlıdır.

Yabancı ülkelerin tecrübesi, Serbest Ekonomi Bölgelerinin buldukları ülkelerin ekonomilerinde çok önemli rol oynadığını ve bu ülkelere büyük katkılar sağlamaya devam edeceğini göstermektedir. Bugünkü ‘Asya Kaplanlarının’ elde ettikleri ekonomik başarılar buna en iyi kanıt olarak gösterilebilir.

Yukarıda belirtildiği gibi, SSCB'nin dağılması sonucu Kırgızistan birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Üretim kapasitesinin keskin bir şekilde düşüşü, vergi kayıp ve kaçığının yaygınlaşması, işsizliğin artması, müesseselerin çalışmaması, hukuki alt yapının yetersizliği, yeni kanun ve kalkınma programlarına ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur¹¹⁶.

Kırgızistan'da istikrarlı mal ve hizmetler piyasasını oluşturma, bütün ekonomik girişimleri geliştirme ve destekleme ve yeni ekonomik modelleri uygulama çalışmaları başlatılmıştır. Serbest Ekonomik Bölgelerin oluşturulması bu ekonomik çözümlerden birisi olmuştur¹¹⁷.

Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneş'i (Parlamento) tarafından çıkartılan 'Yabancı Yatırımlar Hakkında' Kanununun sadece liberal olması ülkeye geniş ölçüde yabancı sermaye çekmeye yeterli değildi. Bunun yanında, ülkede sosyal ekonomik istikrar, ekonomik durum, ideoloji, kültür ve diğer faktörlerden oluşan elverişli yatırım ortamının yaratılması gerekirdi. Çünkü yatırımcılar yatırım yapacakları ülkenin söz konusu ortamını göz önünde bulundurarak yatırım risk seviyesini değerlendirirler¹¹⁸.

Dünya ekonomisine daha hızlı entegrasyon sağlamak amacıyla Serbest Ekonomi Bölgeleri oluşturma politikasını benimseyip uygulamaya başlayan ve tarihi 'Büyük İpek Yolu' üzerinde bulunan Kırgızistan'da; siyasi istikrar, milli paranın nispeten sabit oluşu, oldukça yüksek ve bilimsel potansiyel, turizm fırsatı, ucuz hammadde, su ve hidroelektrik enerjisi, düşük kira ve işçi ücretleri, üretim birimlerinin kullanılmayan kapasitelerinin mevcudiyeti gibi bir çok düşük maliyetli üretim girdisinin ve diğer olumlu özelliklerin bulunması ülkeye yabancı yatırımları çekmede çok önemli rol oynamıştır¹¹⁹.

2.3.2.2.1 Kırgızistan'daki Serbest Ekonomi Bölgesi

Uygulamaları

¹¹⁶ Yevgeni Bondar, "Kırgızistan Ekonomisinin Reformlaşmasında Serbest Ekonomik Bölgeler", Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 4, Bişkek, 2002, s. 40.

¹¹⁷ Turar Koyçuyev, "Kak Jit Dalşe. Ekonomiçeskiye Nabroski", İlim, Bişkek, 1996, s.39.

¹¹⁸ Zarılbek Kudabayev, **Svobodniye Ekonomiçeskiye Zonı v Kırgızstane: Opıt I Problemi**, İsvestiya NAN Kırgızskoy Respubliki, Eho Nauki, 2-3, Bişkek, 1997, s. 27.

¹¹⁹ Kırgızistan'da Yatırımlar, (Çevrimiçi) <http://www.kyrgyzinvest.com/general.php>, 18 Ocak 2011.

Kırgızistan'da ilk olarak Narın Serbest Ekonomi Bölgesi 20 Nisan 1991 tarihinde faaliyete geçmiştir. Daha sonra, 1993 yılının Mayıs ayında Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş Kararnamesi ile Karakol şehri sınırları içinde oluşturulan 'Karakol' Serbest Ekonomi Bölgesi faaliyete geçmiştir. Aynı Kararname ile Calalabad ilinin Alay, Çon-Alay ve Kara Kulca ilçelerinde Serbest Ekonomi Bölgeleri oluşturulmuştur. 29 Haziran 1995 tarihli Jogorku Keneş Kararnamesi ile 'Manas' havaalanını, buna yakın olan Ak Çiy köyü ve Bişkek şehrindeki Milli Sergi Merkezi'nin sınırlarını kapsayan bölge 'Bişkek' Serbest Ekonomi Bölgesi olarak ilan edilmiştir. 1997 yılında ise Talas ilinde 300 hektarlık alan üzerinde 'Maymak' Serbest Ekonomik Bölgesi oluşturulmuştur¹²⁰.

Şimdi Kırgızistan'da 4(dört) adet Serbest Ekonomi Bölgesi faaliyette bulunmaktadır. Bunlar sırayla Bişkek, Karakol, Narın ve Maymak Serbest Ekonomi Bölgeleridir. Bunlar arasında en iyi çalışanı da 1996 yılında açılan Bişkek Serbest Bölgesidir. 1998 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti tarafından kurulmalarına karar verilen Torugart, İrkeştam, Ak-Col, Çaldovar, Kara-Su, Şarkan-Say, Üç-Korgon ve Gülçe Serbest Gümrük Bölgeleri ise gerekli yasal düzenlemeler yapılmadığından ve hukuki altyapı ile serbest gümrük bölgesi yürütme mekanizması oluşturulmadığından dolayı halen faaliyet dışı bulunmaktadır.

Kırgızistan'da ihracat için yatırım ve üretimi arttırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkânlarından daha fazla yararlanmak serbest bölge kurulmasındaki temel amaçları oluşturmaktadır.

Kırgızistan'daki Serbest ekonomi bölgelerinde faaliyette bulunan firmalara bir dizi vergi teşvikleri sağlanmaktadır. Buna göre, serbest ekonomi bölgelerindeki gerçek ve tüzel kişiler faaliyette buldukları sürece her türlü vergi, resim ve harçlardan muaf tutulmuştur. Ancak serbest ekonomi bölgelerinde faaliyet gösteren firmalar, onlara sağlanan vergi imtiyazları karşılığında her sene mal ve hizmet satışlarından elde ettikleri kazancın belirli bir kısmını serbest ekonomi bölgesi müdürlüğüne ödemek zorundadır. Ödeme prosedürü Kırgızistan hükümeti tarafından

¹²⁰ Kırgızistan Bigi Portalı, (Çevrimiçi) <http://www.welcome.kg/ru/economics/finance/werty/>, 18 Ocak 2011.

belirlenen ödeme esaslarına göre yapılmaktadır. Serbest ekonomi bölgesinde faaliyette bulunan firmalar yatırım ve üretim aşamalarında Meclis tarafından belirlenen yatırım teşviklerinden yararlanabilmektedir. Serbest Ekonomi Bölgesinde sağlanan teşvik ve avantajlardan yerli ve yabancı firmalar eşit olarak yararlanmaktadır. Serbest ekonomi bölgesinde faaliyette bulunan firmaların bölgedeki faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri gelir ve kazançların Kırgızistan'ın diğer kesimlerine transferi serbest olup, kanun gereği gelir vergisinden muaf tutulmaktadır. Serbest ekonomi bölgelerinde öretilen mallar için ihracat kotası ve lisans belgesi uygulanmamaktadır. Bölgede faaliyette bulunan kullanıcıların yanlarında bir iş akdine göre çalışan gerçek kişiler Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu ve Sosyal Güvenlik Mevzuatı hükümlerine göre gelir vergisi ve zorunlu sigorta primlerini ödemektedirler.

2.3.2.2.2 Kırgızistan'da Serbest Ekonomik Bölgelerin Tanımı, Amaçları ve Türleri

Kırgızistan Cumhuriyeti 16 Aralık 1992 yılı N 1076-XII sayılı Serbest Ekonomik Bölgeler Kanununa göre Serbest Ekonomik Bölgeler:

- Uluslararası iş bölümünde bölgelere ve/veya tam olarak ülkeye ekonomilerin entegrasyonun etkinliğini sağlamak;
- Yabancı sermaye, teknoloji ve yönetim uzmanlığını çekmek için uygun koşulları sağlamak;
- Bölgelerin ekonomik gelişmesini, yerli özel veya kamu işletmelerin ve kuruluşların varlıklarının yabancı sermaye ile entegrasyon edilmesiyle sağlamak;
- Modern bir sanayi ve sosyal altyapı oluşturmak;
- İç piyasayı tüketim ve sanayi amaçlı mallar ve ürünlerle yoğunlaştırmak;
- Yaşam standartlarını iyileştirilmek amacıyla Kırgızistan Cumhuriyeti il, ilçe ve şehirlerinde sınırları belirlenmiş alanlardır.

Kırgızistan'daki Serbest Ekonomik Bölgeler, Dış Ekonomik Faaliyetler hariç, Kırgızistan Gümrük Sınırları dışındadır. Kırgızistan'daki Serbest Ekonomik

Bölgelerde üretilmiş malların ihraç edilmesinde, Kırgızistan Gümrük Sınırları içinde üretilmiş mallar sayılmaktadır.

Kırgızistan Serbest Ekonomik Bölgelerinde dış ticaret ve ekonomik faaliyet alanında avantajlar sağlayan **özel hukuki rejimler** vardır. Bunlar¹²¹:

- 1. Özel Gümrük Rejimi.** Kırgızistan Serbest Ekonomik Bölgelerinde özel gümrük rejimi uygulanmaktadır. Buna göre Serbest Ekonomik Bölgeler ithal edilmiş mallardan veya re-export amaçlı mallardan gümrük vergisi alınmamaktadır. Ayrıca ihracat ve ithalat üzerindeki tarife dışı kısıtlamaları kaldırılmıştır ve malların serbest dolaşımı sağlanmıştır. Serbest Ekonomik Bölgelerde üretilmiş malların Kırgızistan Cumhuriyeti sınırları içinde satıldığı takdirde KDV ve ÖTV alınmaktadır.
- 2. Özel Kur Rejimi.** Kırgızistan Merkez Bankası kurallarına göre Serbest Ekonomik Bölgelerde tüzel kişiler ve bireyler arasındaki alış verişte dövizlerin serbest dolaşımı sağlanmaktadır.
- 3. Serbest Ekonomik Bölgelerde Ekonomik ve Dış Ticaret Faaliyetlerdeki Ayrıcalıklar.** Kırgızistan Cumhuriyeti sınırları içinde, serbest ekonomik bölge konuları hariç, tüketim mallarını üreten tüzel kişi veya bireyler serbest ekonomik bölgelerde faaliyette bulunduğu sürece bütün vergilerden muaf tutulmaktadır. Kırgızistan Gümrük Sınırları hariç, malların ihraç edilmesinde kota sınırları uygulanmamaktadır. Kırgızistan Gümrük sınırlarına ihraç edilen malların hacmi serbest ekonomik bölgedeki toplam üretimin %30'u aşmamalıdır.
- 4. Serbest Ekonomik Bölgelerde Emek İlişkilerinin Sözleşmeli Düzenlemesi Rejimi.** İşçi-işveren ilişkileri; işe alma ve çıkartma soruları, ücretler toplu iş sözleşmesi veya bireysel iş sözleşmesiyle yapılmaktadır.
- 5. Serbest Ekonomik Bölge Faaliyetlerin Finansmanı.** Serbest ekonomik bölgenin çalışması için bütçe oluşturulmaktadır. Bütçe gelirleri olarak arazi ve bina kirası, bölgedeki krediler, özelleştirme sayesindeki gelirlerden oluşmaktadır. Serbest ekonomik bölgelerin bütçesi Kırgızistan Cumhuriyeti

¹²¹ İhracat Desteği Bilgi Sitesi, (Çevrimiçi)http://www.export.by/zarubezhnoe_zakonodatelstvo_ved/O%20svobodnyh%20ekonomich_eshih%20zonah812/show.htm, 10 Aralık 2010.

Maliye Bakanlığıyla onaylanmaktadır. Serbest Ekonomik B6lgelerin altyapı harcamaları Kırgızistan Cumhuriyeti bütçesi tarafından karşılanmaktadır.

- 6. Serbest Ekonomik Bölgelere Giriş ve Çıkış Rejimi.** Serbest ekonomik bölgelerde yabancı uyruklular için basitleştirilmiş bir giriş ve çıkış sistemi uygulanmaktadır. Giriş ve Çıkış kuralları Kırgızistan Dış İşleri Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Ayrıca Dış İşleri Bakanlığı tarafından özel ajans oluşturulmaktadır. Finansmanı ise serbest ekonomik bölgelerin genel müdürlükleri tarafından karşılanmaktadır.
- 7. Serbest Ekonomik Bölgelerde Ayrıcalıkların Geçerlilik Süresi.** Serbest ekonomik bölge konuları için vergi ayrıcalıkları ve gümrük rejimi onların bu bölgede faaliyette bulunduğu tüm süreç için uygulanmaktadır. Serbest ekonomik bölge konuları Devlet vergi İdaresine sadece yıllık bilançoyu göstermek zorundadır.

BÖLÜM 3. KIRGIZİSTAN VERGİ TEŞVİK SİSTEMİNDEKİ YATIRIMLARI TEŞVİK EDİCİ VERGİ POLİTİKASININ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İyi ve etkin teşvik sistemi ekonomideki darboğazlığı giderecek, üretimde dışa bağımlılığı azaltacak, katma değeri yüksek ile önsel ve gerisel katsayıları yüksek sektörlerde üretime yönelik yatırımları ve muhtemelen başlangıçta yüksek hacimde sermayeye ihtiyaç duyan marjinal yatırımları hayata geçirebilecek, maliyeti, kaynak israfı, suistimali ve kırtasiyeciliği en az düzeyde olan bir teşvik sistemidir.

Etkin bir teşvik sistemi tesis edilmesindeki amaca ulaştığı ölçüde başarılıdır. Yani teşviklerin olmadığı bir durumda toplumca kabul edilmiş ölçütlere göre sağlanan sosyal faydayı teşvikle sağlanan faydayı aşamadığı sürece uygulanan teşvik programının gerekliliğini yani hayatiyetini ortaya koyar. Ancak teşvikler amacı ile sınırlı olmalı, aksine bir vergi cenneti oluşturma sonucunu doğurmamalıdır¹²².

Serbest piyasaya dayalı ekonomilerde devlet yardımları her ne kadar haksız rekabete yol açan bir mekanizma olarak görülürse de, ne geçmişte, ne günümüzde teşviklerden tamamen arındırılmış bir ekonominin varlığından söz etmek mümkün değildir. Giderek yoğunlaşan rekabet ortamında devlet yardımlarının niteliği ve çeşitliliği de artan bir önem kazanmaktadır. Bu noktada her ne kadar uluslararası anlaşmalarda temel prensip olarak devlet yardımlarına olumlu yaklaşılsa da kurallara bağlı kalmak kaydıyla devlet yardımları en gelişmiş ülke ekonomileri başta olmak üzere tüm ekonomilerde uygulanmaktadır.

Bu doğrultuda, Kırgızistan Cumhuriyeti de ekonomisini geliştirmek amacıyla çeşitli teşvik tedbirlerine başvurmaktadır. Kırgızistan Cumhuriyetinin ekonomisinin gelişmesi yerli ve yabancı yatırımlara bağlıdır. Modern dünya ekonomisi yatırımlar olmaksızın başarılı olarak gelişmemektedir. Çünkü sermayenin oluşturulması, iç ve dış piyasalarda üretimde rekabet gücünün sağlanması yatırımlar olmaksızın imkânsızdır. Bu nedenle yatırımlar Kırgızistan için önemlidir ve yatırımları teşvik edici tedbirler önceliklidir. Tabi ki, her ekonominin gelişmesi ve büyümesi

¹²² İsmail Tanrıöven, "Vergi Teşvikleri ile Hazinesinin Kaybına Karşılık Ekonominin Sağladığı Faydaların Mukayesesi", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C:47, Sayı: 1-4, İstanbul, 1998, s 333

yatırımların hacmine göre belirlenmektedir, ancak yatırım teşvik tedbirleri doğru yapılmalı ve amacına ulaşmalıdır. Yoksa aksine teşvikler ekonominin gelişmesine değil gerilemesine yol açacaktır. Aşağıdaki tablolarda önce yatırımların gelişimi anlatılacaktır ve vergi gelirleri teşvikler açısından değerlendirilecektir.

3.1 Kırgızistan’da Yapılan Yatırımların Yapısı

Kırgızistan Cumhuriyetinde yatırımlar genel olarak sabit sermaye yatırımları, sabit sermaye bakımı ve onarımı, maddi olmayan duran varlık yatırımları ve üretimi yapılmayacak maddi varlık yatırımları olarak çeşitlendirilmektedir.

Tablo 4 ve 5’e baktığımızda 2000–2009 yıllar arası ülkede yapılan yatırımların çoğunluğunu sabit sermaye yatırımları %82,7–94,1 oluşturmaktadır. Ancak 2006 yılında %51,9 oranına inmiştir. Mart 2005 yılında olan siyasi çalkantılardan kaynaklanmaktadır. Sabit sermaye yatırımları 2000–2009 yıllar arası rakamsal olarak artış göstermiştir. 2000 yılında 11371,9 milyon som iken, 2009 45516,3 milyon som olmuştur. Ancak 2000 yılında %94,1 iken 2008’de %87,5 2009’da ise %92 olmuştur. İkinci olarak sabit sermaye bakımı ve onarımı son 10 senedir %1,9–13,3 arasında dalgalanma seyretmiştir. Üçüncü olarak da maddi olmayan duran varlık yatırımları oluşturmaktadır. Son on senedir 0,2 – 5,7 arasında değişmektedir. 2006 yılında maddi olmayan duran varlık yatırımların %46 oluşu ise, Mart 2005 yılı siyasi çalkantılar sonucu, 2006’da teknik ve maddi yardımlar, danışmanlık hizmetleri ve diğer yardımlar olarak, tablo 5’de görüldüğü gibi yabancı ülke yardımları aracılığıyla finanse edilmiştir.

Tablo 6’da görüldüğü gibi finansman kaynakları açısından Yatırımların çoğunluğu yurt içi yatırımlar tarafından yapılmaktadır. 2009 yılı itibarıyla yurt içi yatırımlar 30358,5 milyon som, yabancı yatırımlar ise 16116,7 milyon som olmuştur. Yabancı yatırımların çoğunluğunu doğrudan yabancı sermaye yatırımı oluşturmaktadır. 2008 yılı itibarıyla yabancı yatırımların %45,6 oranını oluşturmaktadır.

Tablo 4: Kırgızistan'daki Yatırımların Yapısı (milyon som)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam	12017,3	11088,4	10964,0	11252,5	14404,6	14016,5	47008,0	35746,1	46475,2	56768,1
Sabit Sermaye Yatırımları	11371,9	10399,6	10081,2	10252,8	12212,5	12989,2	24385,5	29558,8	40655,7	52211,1
Sabit Sermaye Bakımı ve Onarımı	516,6	665,5	702,6	782,8	1916,8	702,0	884,8	3932,3	2764,6	2479,2
Maddi Olmayan Duran Varlık Yatırımları	128,8	23,3	180,1	192,7	250,4	303,2	21707,2	1521,5	2645,7	1938,0
Üretimi Yapılmayacak Maddi Varlık Yatırımları	-	-	0,1	24,2	24,9	22,1	30,5	733,5	409,2	139,8

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızstan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 5: Kırgızistan'daki Yatırımların Yapısı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Sabit Sermaye Yatırımları	94,1	93,8	92,0	91,1	84,8	92,7	51,9	82,7	87,5	92,0
Sabit Sermaye Bakımı ve Onarımı	4,7	6,0	6,4	7,0	13,3	5,0	1,9	11,0	5,9	4,4
Maddi Olmayan Duran Varlık Yatırımları	1,2	0,2	1,6	1,7	1,7	2,2	46,1	4,3	5,7	3,4
Üretimi Yapılmayacak Maddi Varlık Yatırımları	-	-	0,0	0,2	0,2	0,1	0,1	2,0	0,9	0,2

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızstan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 6: Finansman Kaynakları Açısından Yatırımların Yapısı (milyon som)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam	12017,3	11088,4	10964,0	11252,5	14404,6	14016,5	47008,0	35746,1	46457,2	56768,1
Yurt İçi Yatırımlar	5075,9	6814,2	7364,2	7242,1	9425,7	10086,5	18344,2	27975,8	30358,5	37081,5
Devlet Bütçesi	944,5	771,1	909,6	805,9	930,0	807,4	1116,1	3034,0	4832,2	6421,7
Belediye Bütçesi	187,5	253,9	209,4	502,0	313,5	163,2	280,3	709,8	1188,2	1546,3
Şirketlerin Öz kaynakları	2842,6	3738,8	4606,5	4309,3	5168,3	5940,1	12059,4	17471,5	14392,1	12259,6
Banka Kredileri			-	-	-	-	-	-	278,0	3622,1
Kamu Fonları	1101,3	2044,4	1638,7	1624,9	3013,9	3175,8	4888,4	6760,5	9668,0	13231,8
Yabancı Yatırımlar	6941,4	4274,2	3599,8	4010,4	4978,9	3930,0	28663,8	7770,3	16116,7	19686,6
Yabancı Kredileri	5175,9	3427,9	2073,9	2056,4	2351,1	2085,8	3438,7	4090,9	5416,2	12717,8
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	1564,7	795,5	1248,5	1218,4	1868,8	1536,0	1754,5	2134,0	7348,0	4781,6
Diğer Ülkelerin Karşılıksız Yardımları	200,8	50,8	277,4	735,6	759,0	308,2	23470,6	1545,4	3352,5	2187,2

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızistan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

3.1.1 Sabit Sermaye Yatırımların Yapısı

Tablo 7: OECD Ülkelerinde Sabit Sermaye Yatırımların GSYİH' YA oranı

ÜLKELER	2005	2006	2007	2008
Gelişmiş Ekonomiler				
AB ülkeleri				
Almanya	17,4	18,2	18,7	19,1
İspanya	29,4	30,6	31,0	29,6
Avusturya	21,9	21,8	22,2	22,4
Diğer ülkeler				
ABD	19,3	19,4	18,4	17,6
Japonya	23,3	23,4	23,4	23,1
Yeni Sanayileşmiş Asya Ekonomileri				
Güney Kore	28,9	28,7	28,5	29,3
Singapur	21,3	22,1	24,0	28,5
Avustralya	26,5	26,8	27,8	28,6
Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler				
AB ülkeleri				
Bulgaristan	24,2	25,9	29,8	33,4
Romanya	23,0	25,6	29,9	33,1
Estonya	30,5	33,5	31,7	28,0
Litvanya	22,8	25,2	28,0	24,8
AB aday ülkeler				
TÜRKİYE	21,0	22,3	21,8	20,3
Hırvatistan	24,6	26,1	26,2	27,6
Diğer Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler				
Arjantin	21,5	23,4	24,2	23,3
Çin	42,2	42,5	40,9	-
Hindistan	32,2	33,9	35,3	35,3
Rusya	17,7	18,5	21,1	21,5
Endonezya	23,6	24,1	25,0	27,6
Tayland	29,0	28,5	26,7	27,3
Malezya	20,5	20,8	21,7	19,8

Kaynak: IMF-IFS Yearbook 2009,

IMF-World Economic Outlook Database, October 2009.

Sabit sermaye yatırımların GSYİH' YA oranına baktığımızda sabit sermaye yatırımları 2000 yılında %17,4 iken 2009 yılında %25,9'a yükselmiştir. Özellikle 2006 yılı sonrası bir yükseliş izlenmiştir. 2005 yılında %12,9 iken 2006'da %21,4' yükselmiştir. OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında 2006 yılında kadar sabit

sermaye yatırımların oranı çok düşüktü. Ancak sonraları yükselmiştir. Yine de 2006 yılından sonra artmasına rağmen bazı gelişmekte olan ülkelerden düşüktür.

Tablo 9’da görüldüğü gibi sabit sermaye yatırımlarında son 10 senedir özel sektör yatırımları artış, kamu sektörü yatırımları ise azalış göstermiştir. Çoğunlukla sabit sermaye yatırımlarını Özel sektör yatırımları oluşturmaktadır. Özel sektör yatırımları 2000 yılında %64 iken 2009 yılında %79,6, kamu yatırımları ise 2000 yılında %36 iken 2009 yılında oranı %19,8 olmuştur.

Kamu yatırımlarında düşük nedenleri sırasında, bütçe açıkları nedeniyle kaynak ayırımında karşılaşılan zorluklar sayılabilir.

Tablo 10 ve 11’de görüldüğü gibi yatırımların en çok kısmı ulaşım ve iletişim, elektrik, gaz ve su üretimi ve dağıtımı, imalat ve madencilik sektörü oluşturmaktadır. Ulaşım hizmetleri rakamsal olarak artış gösterirken, oransal olarak azalma seyretmiştir. 2000’de %32,2 ve 2001’de %34,2 iken 2009’da %15 olmuştur. Elektrik, gaz ve su üretimi, imalat ve madencilik sektöründe ise dalgalanma söz konusudur. Elektrik, gaz ve su üretimi 2000’de %21,9 iken 2009’da %14,3 olarak ikinci sırada yer almıştır. İmalat sektörü genel olarak çok değişime uğramamıştır. 2009 yılı itibariyle imalat sektörü %11,1, madencilik ise %9,5 oluşturmaktadır. İmalat sektöründe rakamsal olarak artış gösterirken, madencilik sektöründe dalgalanma seyretmiştir. Madencilik sektörü 2000 yılında %6,6 iken 2006’da %16,9’a yükselmiş, ama 2008’de yine %6,6’a inmiştir. 2009 yılında da teşvik sonucu madencilik sektöründe bir senede önemli artış izlenmemiştir. Yani madencilik ve imalat sektörlerinde bir gelişme olmamıştır. Diğer sektörlerde ise önemli yatırımlar yapılmamış ve toplam sabit yatırımlar içinde az paya sahiptirler. Kırgızistan’daki önemli sektörlerinde genel olarak önemli ölçüde gelişme olamamış ve azalma bile seyredilmiştir.

Tablo 8: Kırgızistan’da Sabit Sermaye Yatırımların GSYİH’ YA oranı

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
GSYİH (milyon som)	65357,9	73883,3	75366,7	83871,6	94350,7	100899,2	113800,1	141897,7	187991,9	201222,9
SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (SSY) (milyon som)	11371,9	10399,6	10081,2	10252,8	12212,5	12989,2	24385,5	29558,8	40655,7	52211,1
SSY/GSYİH (%)	17,4	14,1	13,4	12,2	12,9	12,9	21,4	20,8	21,6	25,9

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızstan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 9: Mülkiyet Özelliğine Göre Sabit Sermaye Yatırımlarının Yapısı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Sabit Sermaye Yatırımları Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Devlet Yatırımları	36,0	34,7	30,6	29,8	35,6	23,6	19,1	19,9	8,6	12,8
Belediye Yatırımları						-	-	-	8,0	7,0
Özel Sektör Yatırımları	64,0	65,3	69,4	70,2	64,4	76,4	80,9	80,1	83,4	79,6
Diğer Yatırımlar						-	-	-	-	0,6

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızstan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 10: Ekonomik Faaliyetlere Göre Sabit Sermaye Yatırımları (milyon som)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam	10855,0	9842,2	9377,9	8950,5	10218,6	12989,2	24385,5	29558,8	40655,7	42496,8
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	399,2	391,6	470,8	410,3	330,6	442,6	663,3	481,0	779,1	845,3
Madencilik	719,7	427,3	608,3	606,4	382,9	2053,3	4129,5	3931,5	2665,9	4030,7
İmalat	1480,5	533,9	1043,9	922,9	945,1	1523,0	2645,6	4122,6	4699,6	4713,1
Elektrik, Gaz ve Su Üretimi ve Dağıtımı	2375,3	752,7	797,8	1403,8	1474,5	1427,1	1346,6	1883,6	2368,4	6077,2
İnşaat	79,1	386,7	496,4	160,6	63,9	55,3	83,4	91,1	320,5	4,3
Ticaret; Motorlu Taşıtlar, Ev Eşyaları ve Kişisel Eşyaları Tamiri	320,9	894,2	1386,0	737,2	577,1	614,7	1379,9	1487,3	1391,7	1454,1
Oteller ve Restoranlar	451,9	846,8	429,7	248,9	413,6	300,9	390,3	1435,8	2398,8	2066,6
Ulaşım ve İletişim	3491,0	3366,4	1776,6	1765,6	2270,1	2105,9	6108,6	4940,6	8951,0	6372,7
Finansal Faaliyetler	23,5	145,8	30,9	34,8	72,3	282,2	663,0	956,4	1134,9	123,8
Gayrimenkul İşlemleri	66,9	111,3	118,3	203,3	480,5	346,8	504,9	1524,7	4573,4	2741,4
Devlet Yönetimi	120,8	497,2	42,9	66,3	122,0	132,7	1584,7	687,7	1124,0	223,6
Eğitim	106,0	277,4	467,3	732,5	664,8	383,0	460,9	1035,9	1671,2	1311,4
Sağlık ve Sosyal Hizmetleri	104,2	271,3	371,6	340,3	196,5	110,4	401,3	145,6	268,7	171,7
Kamu, Sosyal ve Kişisel Hizmetleri	193,4	71,3	275,1	181,3	338,3	297,8	382,9	396,7	568,9	569,3

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızstan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 11: Ekonomik Faaliyetlere Göre Sabit Sermaye Yatırımları (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	3,7	4,0	5,0	4,6	3,2	3,4	2,7	1,6	1,9	2,0
Madencilik	6,6	4,3	6,5	6,8	3,8	15,8	16,9	13,3	6,6	9,5
İmalat	13,6	5,4	11,1	10,3	9,3	11,7	10,8	14,0	11,6	11,1
Elektrik, Gaz ve Su Üretimi ve Dağıtımı	21,9	7,6	8,5	15,7	14,4	11,0	5,5	6,4	5,8	14,3
İnşaat	0,7	3,9	5,3	1,8	0,6	0,4	0,3	0,3	0,8	0,0
Ticaret; Motorlu Taşıtlar, Ev Eşyaları ve Kişisel Eşyaları Tamiri	3,0	9,1	14,8	8,2	5,7	4,7	5,7	5,0	3,4	3,4
Oteller ve Restoranlar	4,2	8,6	4,6	2,8	4,0	2,3	1,6	4,9	5,9	4,9
Ulaşım ve İletişim	32,2	34,2	18,6	19,7	22,2	16,2	25,1	16,7	22,0	15,0
Finansal Faaliyetler	0,2	1,5	0,3	0,4	0,7	2,2	2,7	3,2	2,8	0,3
Gayrimenkul İşlemleri	0,6	1,1	1,3	2,3	4,7	2,7	2,1	5,2	11,2	6,5
Devlet Yönetimi	1,1	5,1	0,5	0,7	1,2	1,0	6,5	2,3	2,8	0,5
Eğitim	1,0	2,8	5,0	8,2	6,5	2,9	1,9	3,5	4,1	3,1
Sağlık ve Sosyal Hizmetleri	1,0	2,8	4,0	3,8	1,9	0,8	1,6	0,5	0,7	0,4
Kamu, Sosyal ve Kişisel Hizmetleri	1,8	0,7	2,9	2,0	3,3	2,3	1,6	1,3	1,4	1,3

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızistan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 12: Finansman Kaynakları Açısından Sabit Sermaye Yatırımların Yapısı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Sabit Sermaye Yatırımları Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Yurt İçi Yatırımlar	38,1	57,8	50,5	65,1	66,1	71,6	75,9	78,5	64,0	74,2
Devlet Bütçesi	7,5	7,0	8,4	7,8	8,0	6,3	5,4	8,8	10,9	12,3
Belediye Bütçesi	1,0	0,9	1,3	2,4	2,4	1,3	1,4	2,4	1,8	1,9
Şirketlerin Öz kaynakları	20,5	29,1	40,8	37,7	27,0	37,5	47,1	40,8	22,9	23,8
Banka Kredileri	-	-	-	-	-	-	-	0,6	0,8	6,0
Kamu Fonları ve Diğer	9,1	20,8	16,9	17,2	28,7	26,5	22,0	25,9	27,6	30,2
Yabancı Yatırımlar	61,9	42,2	32,6	34,9	33,9	28,4	24,1	21,5	36,0	25,8
Yabancı Kredileri	47,7	34,3	19,9	21,5	21,9	15,5	14,5	10,7	12,7	15,3
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	12,8	7,4	10,9	8,9	6,2	11,2	8,0	6,9	19,7	7,4
Diğer Ülkelerin Karşılıksız Yardımları	1,4	0,5	1,8	4,5	5,8	1,7	1,6	3,9	3,6	3,1

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızistan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 12’de görüldüğü gibi sabit sermaye yatırımları çoğunlukla yurt içi yatırımlar tarafından karşılanmaktadır. Son 10 yıldır %50,5 ile %78,5 arasında değişmektedir. Yabancı yatırımlar ise %21,5 ile %42,2 arasında değişmektedir. Yurt içi yatırımlar 2000’den itibaren artış göstermişken, yabancı yatırımlar azalış göstermiştir. 2000’de yurt içi yatırımlar %38,1 iken 2009’da 74,2 yükselmiştir. Ancak yabancı yatırımlar ise 2000’de %61,9 iken 2009’da %25,8’e inmiştir. Yurt içi yatırımların çoğunluğunu şirketlerin öz kaynakları ve kamu fonları ve diğer yatırımlar oluşturmuştur.

3.1.2 Yabancı Yatırımların Yapısı

Tablo 13 ve 14’e göre yabancı yatırımların çoğunluğunu diğer yatırımlar oluşturmaktadır. Son 9 senedir %74,3 ile %89,9 arasında değişmektedir. İkinci olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları oluşturmaktadır. 2002 yılında %22,6 iken 2010 yılı itibariyle %16,4 düşmüştür. Hibe ve teknik yardımlar ise %7,8 olmuştur. Genel olarak yabancı yatırımları artış göstermiş ve ancak 2010 azalma göstermiştir. 2009’da 3590,4 milyon som iken 2010’da 2 716, 6 som olarak gerçekleşmiştir. Bunun nedeni olarak 2010 yılı nisan ayında siyasi çalkantıların oluşu sayılabilir.

Tablo 13: Yabancı Yatırımların Yapısı (milyon dolar)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Yabancı Yatırımlar	512,7	1042,9	1512,2	2170,8	2514,0	3158,0	4397,7	3590,4	2 716, 6
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	115,7	147,0	175,6	210,3	335,6	436,8	866,2	556,7	445,9
Portföy Yatırımları	15,7	1,3	30,7	2,6	0,5	9,7	8,0	1,5	0,9
Diğer Yatırımlar	381,3	815,7	1299,7	1952,3	2127,0	2656,0	3464,6	2828,6	2 059,4
Hibe ve Teknik Yardımlar	-	78,9	6,2	5,6	50,9	55,5	58,9	203,6	211,2

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızstan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 14: Yabancı Yatırımların Yapısı (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Yabancı Yatırımlar	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	22,6	14,1	11,6	9,7	13,4	13,8	19,7	15,5	16,4
Portföy Yatırımları	3,1	0,1	2,0	0,1	0,02	0,3	0,2	0,04	0,03
Diğer Yatırımlar	74,3	78,2	86,0	89,9	84,6	84,1	78,8	78,8	75,8
Hibe ve Teknik Yardımlar	-	7,6	0,4	0,3	2,0	1,8	1,3	5,7	7,8

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızstan v Tsivrah**, Bişkek, 2002-2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005-2009.

Tablo 15: Ülkelere Göre Yabancı Yatırımların Yapısı (%)

	2005	2006	2007	2008	2009
Yabancı Yatırımlar	100	100	100	100	100
BDT Ülkelerinden Gelen Yatırımlar	36,0	38,6	29,4	40,5	44,3
Diğer Ülkelerden Gelen Yatırımlar	64,0	61,4	70,6	59,5	55,7

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızistan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;
Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Kırgızistan’da yabancı yatırımlar Bağımsız Devletler Topluluğundan (BDT) gelen yatırımlar ve diğer ülkelerden gelen yatırımlar olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. 2009’da Bağımsız Devletler Topluluğundan gelen yatırımlar %44,3, diğer ülkelerden gelen yatırımlar ise %55,7 olmuştur.

Ülkelere göre doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yapısına baktığımızda, tablo 16’ya göre BDT ülkelerinden gelen yatırımlar 2009 yılı itibariyle %41,6 oluşturmaktadır ve en çok Kazakistan’dan yatırım yapılmıştır. Aynı anda yatırımların çoğunluğunu Kazakistan’dan gelen yatırımlar oluşturmaktadır. 2008’de oranı %41,7 iken 2009’da %34’e düşmüştür. Kazakistan’dan sonra Rusya, Büyük Britanya Birleşik Krallığı, Çin ve Türkiye’den yatırımlar yapılmaktadır. 2009’da Rusya %7,5, Büyük Britanya Birleşik Krallığı %18,1, Çin %9,2, Türkiye %6,3 oranında yatırım yapmıştır.

Ekonomik faaliyetlere bakıldığında, (tablo 17) doğrudan yabancı sermaye yatırımları en çok imalat sektörüne yapılmaktadır. 2000’te %49,1 iken ve sonraları bir azalış gösterirken, 2010’da tekrar artmış ve %48,4 olmuştur. 2010 yılı itibariyle, gayrimenkül işlemleri %39,9 olmuştur. Finansal faaliyetler 2009’da %42,4 iken %1,6’ya düşmüştür. Madencilik sektörüne yapılan teşviklere rağmen yatırımlarda aynı durum söz konusudur. 2005’te 11,6 iken 2010’da %0,2’ye düşmüştür. Diğer sektörlere yapılan yatırımlar ise çok düşüktür.

Tablo 16: Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Yatırımların Yapısı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Yabancı Yatırımlar	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
BDT Ülkelerinden Gelen Yatırımlar	14,6	7,1	22,6	18,7	16,5	23,5	46,8	45,4	46,7	41,6
Beyaz Rusya	0,5	0,2	0,5	0,8	0,3	0,3	0,1	0,2	0,4	0,1
Kazakistan	0,2	1,6	5,4	9,0	8,9	19,2	40,7	41,8	41,7	34,0
Rusya	6,0	3,3	14,7	7,5	6,8	3,9	5,9	3,1	4,2	7,5
Özbekistan	0,1	1,3	0,2	0,7	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2	0,0
Ukrayna	-	-	0,1	0,4	0,3	0,1	0,0	-	0,4	0,0
Diğer Ülkeler						0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
Diğer Ülkelerden Gelen Yatırımlar	85,4	92,9	77,4	81,3	83,5	76,5	53,2	54,6	53,3	58,4
Avustralya	0,4	-	5,0	0,1	1,7	2,3	1,0	1,3	2,1	3,9
Avusturya	-	-	-	0,0	0,0	-	0,0	3,4	0,0	0,0
Virgin Adaları(Britanya)	-	-	-	0,0	-	0,1	0,9	0,1	0,3	2,0
Almanya	10,6	24,9	7,7	4,1	4,8	17,3	15,9	6,6	5,5	1,5
İsrail	-	-	-	0,1	1,2	2,3	0,2	0,2	0,0	0,4
Hindistan	1,1	0,5	0,6	0,5	0,2	0,1	0,4	0,3	0,5	0,1
İran	0,1	1,7	0,7	0,3	0,8	0,5	0,4	0,2	0,9	0,7
İtalya	0,7	0	0,4	0,3	0,2	0,2	0,0	0,0	-	-
Kanada	7,5	14,4	11,0	21,1	26,5	12,4	2,6	1,4	11,1	3,5
Kıbrıs	0,9	0,5	0,8	1,2	6,5	5,0	6,9	1,9	1,3	0,4
Chin	1	2,8	7,3	9,9	3,4	2,2	2,2	6,7	6,6	9,2
Birleşik Arap Emirlikleri	0,6	1	0,9	4,6	0,9	0,5	1,0	0,4	0,6	0,3

Pakistan	-	-	-	-	-	0,2	0,2	0,9	1,5	0,3
Portekiz	-	-	1,3	0,9	0,9	3,7	0,3	-	0,0	0,1
Kore Cumhuriyeti	-	4,3	6,6	4,9	4,8	0,2	0,2	0,6	2,8	2,1
Büyük Britanya Birleşik Krallığı	6,7	1,8	2,2	1,3	6,0	14,0	11,3	13,8	8,5	18,1
ABD	26,2	19,4	17,4	6,7	8,0	5,6	1,9	3,0	0,7	4,2
Türkiye	13,5	18,1	11,6	17,2	13,1	7,7	3,8	3,8	1,5	6,3
İsviçre	0,4	0,3	-	2,7	0,1	0,8	0,1	0,1	0,0	0,2
Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası	-	-	-	0,2	0,5	0,1	1,4	1,8	0,9	0,2
Diğer Uluslararası Örgütler	-	-	-	1,5	0,7	0,4	1,4	4,1	4,5	1,7
Diğer Ülkeler						0,9	1,1	4,0	4,1	3,2

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızstan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 17: Ekonomik Faaliyetlere Göre Doğrudan Yabancı Yatırımların Yapısı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	-	0,1	0,7	1,3	5,6	0,4	1,1	1,0	0,1	0,0	0,0
Madencilik	5,1	4,8	4,4	8,3	5,7	11,6	16,6	12,5	0,9	1,3	0,2
İmalat	49,1	56,5	45,6	49,8	52,9	45,1	42,0	30,9	27,8	12,2	48,4
Elektrik, Gaz ve Su Üretimi ve Dağıtımı	-	-	0,0	0,2	1,2	0,0	0,0	0,0	-	0,2	-
İnşaat	5,2	0,1	1,9	3,4	3,3	5,8	2,7	2,9	5,7	3,0	1,0
Ticaret; Motorlu Taşıtlar, Ev Eşyaları ve Kişisel Eşyaları Tamiri	16,4	25,8	17,0	15,4	14,0	10,4	8,0	9,1	6,5	8,4	4,1
Oteller ve Restoranlar	11,8	7,6	4,1	1,3	0,5	1,2	0,6	0,6	0,3	0,9	1,8
Ulaşım ve İletişim	3,3	2,5	6,9	3,2	3,9	2,2	2,8	3,1	2,0	4,0	2,9
Finansal Faaliyetler	1,7	0,5	5,2	2,7	6,1	19,5	18,4	25,9	39,8	42,4	1,6
Gayrimenkul İşlemleri	6,2	1,5	11,4	2,4	5,0	3,5	7,5	13,7	16,9	27,4	39,9
Devlet Yönetimi	-	-	-	0,9	0,4	0,0	0,1	-	-	-	-
Eğitim	0,0	0,0	2,2	6,3	0,5	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Sağlık ve Sosyal Hizmetleri	0,0	0,0	0,0	3,6	0,4	0,0	0,2	0,0	0,0	0,1	-
Kamu, Sosyal ve Kişisel Hizmetleri	0,8	0,1	0,4	0,8	0,2	0,3	0,0	0,2	0,0	0,1	0,1

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızistan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

3.2 Kırgızistan Vergi Gelirlerinin Yapısı ve Teşvikler Açısından Değerlendirme

Bağımsızlığını kazandıktan sonra ilk yıllarında Kırgızistan'da büyük bir ekonomik çöküş ve mali darboğaz yaşanmıştır. Ülkede hammadde stoklarında kıtlık ve yetersizlik yaşanmış, üretim durmuş, mal piyasası yıkılmış, giderlerin finansmanı sadece emisyon yoluyla sağlanmış ve enflasyon hızla artmaya başlamıştır. Geçiş süreci ile birlikte eski gelirlerinden mahrum kalan Kırgızistan, bütçe gelir kaynaklarının nerede ise tamamından yoksun kalmıştır. Bu süreçte ülkenin karşı karşıya kaldığı bu sorunların biran önce aşılabilmesi için hükümet özellikle yabancı yatırımları ülkeye çekmek için bir dizi reform yapmıştır.

Kırgızistan Cumhurbaşkanlığı tarafından gerçekleştirilen bir düzenleme ile, Kırgızistan Cumhuriyetinin uluslararası alanda ekonomik ilişkilerde etkili katılımları sağlamak ve yabancı yatırımcıları kaynak olarak ülkeye çekebilmek için ve gerekli teknolojik ilerlemeyi sağlayabilmek için “Yatırımlar Hakkındaki Kanun” düzenlenmiştir. Sonra aynı kanuna bazı düzenlemelerle geliştirilerek 30.09.1997 tarihinde Cumhurbaşkanının kararı ile “Yabancı Yatırımlar Hakkında Kırgızistan Cumhuriyeti Kanunu” olarak değiştirilmiştir. Bu kanun kabul edilinceye kadar genel olarak herhangi bir yasal düzenleme yoktu. 27 Mart 2003 yılında bu kanuna bazı eklemeler yapılarak yabancı yatırımcıların haklarını biraz daha genişletilmiştir. Bu kanun ülkemizdeki yatırım ortamının iyileşmesini sağlayan devletin yatırım politikasının temel ilkelerini koruyor, yerli ve yabancı yatırımcılara adaletli, ayrımsız hukuki rejimi sağlamakla yabancı sermayeleri çağırmanın güvencesi olmak istenilmiştir. Genel olarak teşvikler kurumlar vergisi, gümrük ve KDV muafiyeti şeklinde uygulanmaktadır.

Kırgızistan Vergi Gelirleri Yapısına baktığımızda bütün gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi dolaysız vergiler vergi gelirlerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Örneğin Katma Değer Vergisi son 10 yıldır %37,1 ile % 48,8 arasında değişmektedir. Ve ikinci gelir kaynağı olarak gelir üzerinden alınan vergiler oluşturmaktadır. Gelir ve kurumlar vergisi toplamı %13,7–21,2 arasında değişmektedir. Ondan sonra üçüncü olarak uluslar arası ticaretten alınan vergiler oluşturmaktadır. %3,2 ile 14,1 arasında değişmektedir. Dördüncü olarak da ÖTV

%4,3-%19,8 arasında değişmektedir. Özel tüketim vergisinin azalışının sebebi olarak 2001'den itibaren alkollü içeceklerle oranların azaltılmasıdır. Diğer vergilerin oranları ise pek fazla değildir. Bu nedenle pek çok vergiler kaldırılmıştır. Özellikle 2009 yılında yürürlüğe giren yeni Vergi Kanunda vergi sayısı 16'dan 8'e indirilmiştir. Genel olarak 10 sene içerisinde 3 kere yeni vergi kanunları kabul edilmiştir. Ve bu vergi kanunlarında yatırımları teşvik etmek amacıyla pek çok tedbirler alınmıştır. Birinci olarak 2001 yılında, ikinci olarak 2006 yılında ve sonuncusu 2009'da kabul edilmiştir. Bu nedenle aşağıdaki tablolar 2006 yılı öncesi vergi gelirleri ve 2006 yılı sonrası vergi gelirleri olarak ayrılmıştır ve bu sırada uygulanan teşvik sonuçlarının etkileri göz önüne alınacaktır.

Tablo 18: 2006 Yılı Öncesi Kırgızistan Vergi Gelirlerinin Yapısı (milyon som)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Vergi Gelirleri Toplamı	7675,5	9187,9	10474,7	11912,0	13980,5	16361,4
Gelir ve Kurumlar Vergisi Toplamı	1326,4	1954,5	2050,8	2120,2	2361,3	3027,2
Gelir Vergisi	753,7	960,9	1083,2	1207,9	1442,8	1744,1
Kurumlar Vergisi	572,7	993,6	967,6	912,3	918,5	1283,1
Vergi daireleri tarafından uygulanan müsadere, para cezaları ve diğer cezalar	8,5	5,4	7,3	9,0	-	-
Diğer sınıflandırılmamış vergiler	44,4	48,5	73,2	161,2	158,5	336,5
İşletmelerin Üretim Mülkiyetinden Alınan Vergiler	0,18	0,089	0,193	0,106	-	-
Katma Değer Vergisi	2976,2	4221,4	4793,6	5522,8	6829,9	7088,5
Yerli ürünlerde KDV	1237, 3	1351, 6	1530, 7	1576, 9	1445, 6	1337, 3
İthalattan Alınan KDV	1738, 9	2869, 8	3262, 9	3945, 9	5384, 3	5751, 2
Satış Vergisi	231,9	305,0	410,3	470,8	548,0	605,0
Özel Tüketim Vergisi	1518,4	1102,6	1081,9	1164,0	1245,2	1149,7
Yerli ürünlerde ÖTV	1052, 1	613, 7	554, 0	594, 5	553, 9	489, 2
İthalattan Alınan ÖTV	466, 3	488, 9	527, 9	569, 5	691, 3	660, 5
Motorlu Taşıtlar Vergisi	469,5	409,5	378,5	444,0	478,0	514,4
Olağanüstü Olaylar Vergisi	589,1	580,3	651,3	728,7	835,3	937,2
Maden kaynaklarının geliştirilmesi ve üretimi için Fonlar	24,3	24,8	191,5	427,2	568,7	518,5
Toprak Vergisi	178,6	208,7	318,2	312,1	335,1	318,9
Maden Kaynaklarının Kullanımından Alınan Vergiler	0,638	0,151	0,042	-	-	-
Orman Kaynaklarının Kullanımından Alınan Vergiler	0,024	0,006	0,054	-	-	-
Uluslararası Ticaretten Al. Vergiler	275,1	301,4	418,8	422,8	449,3	1663,9
Diğer Vergiler	31,5	25,2	98,5	128,6	170,7	201,1

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızistan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 19: 2006 yılı Öncesi Kırgızistan Vergi Gelirlerinin Yapısı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Vergi Gelirleri Toplamı	100	100	100	100	100	100
Gelir ve Kurumlar Vergisi Toplamı	16,9	21,2	19,7	17,8	16,9	18,5
Gelir Vergisi	9,8	10,5	10,3	10,1	10,3	10,6
Kurumlar Vergisi	7,1	10,7	9,4	7,7	6,6	7,9
Vergi daireleri tarafından uygulanan müsadere, para cezaları ve diğer cezalar	0,1	0,1	0,0	0,1	-	-
Diğer sınıflandırılmamış vergiler	0,7	0,5	0,7	1,3	1,1	2,0
İşletmelerin Üretim Mülkiyetinden Alınan Vergiler	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-
Katma Değer Vergisi	38,8	45,9	45,8	46,5	48,8	43,3
Yerli ürünlerde KDV	16,1	14,7	14,6	13,4	10,3	8,2
İthalattan Alınan KDV	22,7	31,2	31,2	33,1	38,5	35,1
Satış Vergisi	3,2	3,3	3,9	3,9	3,9	3,7
Özel Tüketim Vergisi	19,8	12,0	10,3	9,8	8,9	7,0
Yerli ürünlerde ÖTV	13,7	6,7	5,3	5,0	4,0	3,0
İthalattan Alınan ÖTV	6,1	5,3	5,0	4,8	4,9	4,0
Motorlu Taşıtlar Vergisi	6,1	4,5	3,6	3,7	3,4	3,1
Olağanüstü Olaylar Vergisi	7,7	6,3	6,2	6,1	6,0	5,7
Maden kaynaklarının geliştirilmesi ve üretimi için Fonlar	0,3	0,3	1,8	3,6	4,2	3,3
Toprak Vergisi	2,3	2,3	3,1	2,6	2,4	1,9
Maden Kaynaklarının Kullanımından Alınan Vergiler	0,0	0,0	0,0	-	-	-
Orman Kaynaklarının Kullanımından Alınan Vergiler	0,0	0,0	0,0	-	-	-
Uluslararası Ticaretten Al. Vergiler	3,7	3,3	4,0	3,5	3,2	10,3
Diğer Vergiler	0,4	0,3	0,9	1,1	1,2	1,2

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızistan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg 2005–2009.

Tablo 20: 2006 Yılı Sonrası Kırgızistan Vergi Gelirlerinin Yapısı (milyon som)

	2006	2007	2008	2009	2010
Vergi Gelirleri Toplamı	20022,0	26530,1	35901,4	36097,8	39365,1
Gelir ve Kurumlar Vergisi Toplamı	3307,9	3629,7	5879,3	5657,1	6338,6
Gelir Vergisi	2064,8	2218,7	3276,2	3921,5	4407,0
Kurumlar Vergisi	1243,1	1411,0	2603,1	1735,6	1931,6
Patent Vergisi	157,4	652,2	957,7	1688,6	1492,7
Gelir Üzerinden Alınan Diğer Vergiler	40,7	56,0	72,1	2915,3	5279,2
Emlak Vergileri	127,5	126,6	228,6	468,2	865,3
Toprak vergisi	411,9	586,8	665,5	917,3	798,8
Katma Değer Vergisi	9150,6	12701,6	16540,0	13467,4	14602,2
Yerli ürünlerde KDV	1686,5	2679,5	3598,9	4588,3	4232,0
İthalattan Alınan KDV	7464,1	10022,0	12941,1	8879,1	10370,0
Satış Vergileri	-	-	-	3932,6	3698,9
Yol Vergisi	501,6	636,3	962,9	138,4	48,4
Olağanüstü Olaylar Vergisi	1032,1	1277,2	1916,6	264,4	5,9
Özel Tüketim Vergisi	1205,4	1448,2	1575,0	1668,6	1689,3
Yerli Ürünlerde ÖTV	471,7	480,7	481,5	506,5	520,8
İthalattan Alınan ÖTV	733,7	967,5	1093,6	1162,0	1168,5
Maden Kaynaklarının Kullanımından Alınan Vergiler	463,8	457,6	881,4	682,8	199,7
Uluslar arası Ticaretten Alınan Vergiler	2803,3	3789,5	4633,6	4138,9	4350,1
Diğer Vergiler	819,8	1168,5	1588,6	158,3	1,9

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızistan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg 2005–2009.

Tablo 21: 2006 Yılı Sonrası Kırgızistan Vergi Gelirlerinin Yapısı (%)

	2006	2007	2008	2009	2010
Vergi Gelirleri Toplamı	100	100	100	100	100
Gelir ve Kurumlar Vergisi Toplamı	16,5	13,7	16,4	15,7	16,1
Gelir Vergisi	10,3	8,4	9,1	10,9	11,2
Kurumlar Vergisi	6,2	5,3	7,3	4,8	4,9
Patent Vergisi	0,8	2,5	2,7	4,7	3,8
Gelir Üzerinden Alınan Diğer Vergiler	0,2	0,2	0,2	8,1	13,4
Emlak Vergileri	0,6	0,5	0,6	1,3	2,2
Toprak vergisi	2,0	2,2	1,9	2,5	2,0
Katma Değer Vergisi	45,7	47,9	46,1	37,3	37,1
Yerli ürünlerde KDV	8,4	10,1	10,0	12,7	10,8
İthalattan Alınan KDV	37,3	37,8	36,1	24,6	26,3
Satış Vergileri	-	-	-	10,9	9,4
Yol Vergisi	2,5	2,4	2,7	0,4	0,1
Olağanüstü Olaylar Vergisi	5,1	4,8	5,3	0,7	0,1
Özel Tüketim Vergisi	6,0	5,4	4,4	4,6	4,3
Yerli Ürünlerde ÖTV	2,3	1,8	1,3	1,4	1,3
İthalattan Alınan ÖTV	3,7	3,6	3,1	3,2	3,0
Maden Kaynaklarının Kullanımından Alınan Vergiler	2,3	1,7	2,4	1,9	0,5
Uluslar arası Ticaretten Alınan Vergiler	14,1	14,3	12,9	11,5	11,0
Diğer Vergiler	4,2	4,4	4,4	0,4	0,0

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızistan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;

Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg 2005–2009.

Tablo 18 ve 19’da görüldüğü gibi 2006 yılına kadar gelir ve kurumlar vergisi rakamsal olarak biraz artış göstermesine rağmen oransal olarak pek çok değişmemiştir. Gelir vergisi %9,8 – 10,6 arasında değişmişken, kurumlar vergisinde ise %6,6 – 10,7 arasında değişmiştir. 2001 yılında kurumlar vergisinin %10,7

oluşunun sebebi Kırgızistan'da yapılan vergi reformları dolaydır. 2001 yılında vergilemede karşılaşılan oransızlıkları ve adaletsizlikleri gidermeye çalışılmış, küçük boyutlu işletmelerin gelişimini teşvik etmek amacıyla ve kayıt dışı ekonomiyi önlemek için vergi oranları aşağıya düşürülmüştür. Örneğin tarım sektörünü ve kamusal tüketimi teşvik etmek amacıyla bu sektörlerdeki küçük işletmelerden %5, ticaret ve taşımacılık sektöründeki işletmelerden %6 ve diğer küçük işletmelerden %10 oranında vergi alınmaya başlanmıştır. 2002 yılında da gelir ve kurumlar vergisi oranı %30'dan %20'ye indirilmiştir. Ancak kayıt dışı ekonomi azalmamış kurumlar ve gelir vergisinde de bir artış izlenmemiştir.

2006'da yılında kayıt dışı ekonomiyi önlemek ve yatırımları teşvik etmek amacıyla yeni vergi kanunu kabul edilmiş, kurumlar ve gelir vergisi oranları %10'a indirilmiştir ve tek oranlı olarak alınmaya başlamıştır. 2006 yılına kadar gelir vergisi oranları %12–20 arasında, kurumlar vergisi ise %20 oranında uygulanması vergi bilinci oluşmamış Kırgızistan için çok yüksekti ve vergi kaçaklığını artırmıştır. Vergi oranların indirilmesi sonucu yatırımların artacağı kayıt dışı ekonomisinin azalacağı ve vergi gelirlerin artacağı düşünülmüştür. Fakat 2006 yılından sonra gelir ve kurumlar vergisi rakamsal olarak biraz artmasına rağmen oransal olarak azalma seyretmiştir. Yani kurumlar ve gelir vergisi oranların düşürülmesi vergi gelirlerini artırmamış tersine azaltmıştır. 2005 yılında kurumlar vergisinin payı %7,9 iken 2010 yılında %4,9'a inmiştir. Gelir vergisinde ise hiçbir değişme olmamıştır.

Çiftçi gelir vergisine tabi olan vergisini arazi vergi türünde, küçük çaplı ticaretçi ve üreticiler da gelirlerini patent sistemine göre ödemeleri gelir vergisi mükelleflerinin çok az olduğunu göstermektedir (ekonomik aktif nüfusun 1/3 gelir vergisini ödemektedir). Dolayısıyla gelir vergisinde artan oranlı tarife uygulanmasına rağmen ülke ekonomisinde gelir dağılımını düzenlemek gibi asıl fonksiyonunu yerine getirmede etkin rol oynamaktan çıkmış vaziyettedir.

Zorunlu Patent Sistemine göre KOBİ'lerin vergilendirilmesi vergi sisteminin sadeleştirilmesi amacıyla 2001 yılı uygulamaya konulmuştur. Vergi Kanunlarında gelir vergisi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ama bazı verilere göre zorunlu patent sisteminin asıl sebebi bazı sektörlerin vergilendirilmesi için hesap yürütme ve yönetiminin imkansız olması, yani vergi yönetiminin daha gelişmemiş, hukuki bazın

yetersiz olmasından kaynaklanmıştır. Zorunlu patent tek vergi sisteminden farklıdır. Hatta bazı özellikleri (daha basit, ekonomik) itibarıyla tek vergi sisteminden KOBİ'ler arasında daha çok kullanılmaktadır. Ama KOBİ'ler arasında popüler olmasına rağmen onların teşvik edilmesinde yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla bu sistemin daha da geliştirilmesi gerekmektedir¹²³.

Katma değer vergisi Kırgızistan vergi sisteminde 1992 yılı Ocak ayından itibaren %28 oranında uygulamaya konulmuştur. 1996 yılından itibaren vergi mevzuatındaki varış ülkesi ilkesine göre uzak yabancı ülkelerden ithal edilen mallar üzerinden alınır. Bu uygulama KDV toplama yönetiminde önemli ölçüde kolaylıklar getirmiştir. Aynı zamanda söz konusu yapılacak ihracatlara KDV'den muafiyet tanınmıştır. Ayrıca %20 oranında belirlenmiştir.

KDV kamunun vergi gelirleri arasında 1993–1999 yılları sürekli artış gösteren dolaylı bir vergi olarak bütçe gelirlerinin en önemli kaynağıdır. İstatistik verilere göre KDV 1994–2000 yılı arasında % 29,9'dan % 38,8'e artmıştır. 2001 yılında ise vergi gelirlerinin %45,9 oluşturmuştur¹²⁴. Son 10 senedir de vergi gelirlerinin nerdeyse yaklaşık yarısını oluşturma özelliği itibarıyla Kırgızistan'daki en önemli dolaylı vergi türüdür.

KDV oranı % 20 olurken dünya standartlarına göre yüksek bir orandır. Üstelik KDV oranı %20 olan ülkelerde, KDV GSYİH'nin %8 -% 9'u düzeyindeyken, Kırgızistan'da GSYİH'nin %5'i düzeyine bile ulaşamamaktadır. Bu durum, KDV'nin etkili olarak uygulanabilmesinin önünde engellerin olduğunu göstermektedir. IMF'in tavsiyesi üzerine varış ilkesine göre KDV uygulaması kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak Kazakistan (1997), Özbekistan (1998), Tacikistan, Ukrayna ile iki taraflı, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Moldova ve Rusya ile 2001 yılı hükümetler arası anlaşmalar yapılmıştır ve bu anlaşmalar 2001 yılında meclis tarafından onaylanmıştır. KDV'nin bu ilkeye göre uygulanması KDV gelirlerinin artmasını sağlamıştır. KDV 2009 yılına kadar %20 oranında hep sabit kalmıştır ama vergilendirilecek alanlarda ise değişmeler yaşanmıştır.

¹²³ Ermeka Layliyeva, "Nalogovaya Politika Tormoz Proizvodstva", **Rnok Kapitalov Dergisi**. Bişkek, 2000, s. 47.

¹²⁴ (Çevrimiçi) <http://minfin.kg>, Kırgızistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığının Web Sitesi

Kırgızistan'da KDV üzerinde çok değişikliklere gidilmiştir. Yapılan değişiklikler Özellikle 1996 yılı yapılan değişiklikler KDV'nin asıl klasik özelliklerinin değiştirerek, onun bir tüketim vergisi olma niteliğini ortadan kaldırmaktadır. Örneğin¹²⁵:

- Tarım işletmelerinin KDV'den muaf tutulması tarım sektöründeki üretiminin ihracata ve yatırıma yönelme motivasyonunu kırmaktadır.
- Yeraltı kazıları faaliyetlerinde (altın çıkarımında) KDV muafiyetinin sadece bir şirkete tanınması, diğer altın madenlerinin araştırılması gibi bu alandaki diğer firmaların çalışmalarını durdurmasına neden oldu.
- İhracat / İthalat hizmetlerinin vergilendirilmesinde uygulanacak KDV'nin net ve anlaşılır olarak tanımlanmamış olması bu alanda faaliyet gösteren firmalara ekstradan vergi yükü yaratmaktadır.

KDV ülke ekonomisinde hareketliliği artırır ve işletmelerin gelirlerinin artmasına etki eder. KDV oranının artması firmaların tasarruflarını azaltır dolayısıyla girişimciliği zedeler, gelirlerin azalmasına neden olur. Oranın düşük olması ise yatırım amaçlı formların serbestçe kullanılmasını dolayısıyla ekonomide canlılığı sağlamaya imkân verir. Dünya tecrübesinde görüldüğü gibi KDV yerel üreticileri korumada ihracat için üretimin artmasını teşvik edici niteliktedir. Kırgızistan'da ise bu vergi türü diğer vergilerden daha aktif daha kullanışlı olmasıyla ayrılır. Bu nedenle 2009 yılında yürürlüğe giren yeni vergi kanununda KDV %12'ye indirilmiştir.

Tablo 17 ve 20 de görüldüğü gibi katma değer vergisi 2001'den 2009'a kadar % 43,3–48,8 arasında değişirken 2009 yılında %37,3 ve 2010 %37,1 oluşturmuştur. Bunun nedeni ise KDV oranının %12'ye indirilmesidir. Katma değer vergisi daha çok ithalattan alınmaktadır. 2001 ve 2008 yılları itibarıyla toplam vergi gelirlerinin %31,2–38,5 oranını oluştururken yerli ürünlerde KDV ise %8,2–14,7 oluşturmaktadır.

¹²⁵ M. Turgunbekov, "Vvedenie NDS Napolavkı Selhozproduksi", **Reforma Dergisi**, Bişkek, 2003, s. 42-46.

Özel Tüketim vergisi, Kırgızistan sınırlarında üretilen veya ülkeye ithal edilen tüketim malları üzerinden alınan dolaylı bir vergi türüdür.

Vergi kanununda ihracatı teşvik amaçla ihracat için üretilen ürünlerden ihraç edileceğine dair teşvik belgesi olduğu sürece özel tüketim vergisi alınmaz. Özel tüketim vergisi üzerindeki ayarlamalar hükümete aittir. Hükümet bu yetkiyi iç üretimi koruma ve ihracatı artırma gibi politikaları yürütmek ile kullanmaktadır.

Devlet bütçesinde özel tüketim vergisi toplam vergi gelirleri içindeki payı 1997 yılı % 11,2 iken 1999 yılında % 21 ve 2000 yılında %19,8 olmuştur. Daha sonra 2001 yılı önemli ölçüde azaldığı görülmüştür (%12). Bunun nedeni alkol ürünlerine uygulanan ÖTV'nin 40 somdan 15 soma (litre) düşürülmesidir. Sonraları da ÖTV' de sürekli azalma seyretmiştir. 2002'de %12 iken 2010'da %4,3'e inmiştir.

Özel tüketim vergisinde en büyük sorun, özel tüketim vergisine tabi olacak ürünlerin ülkede gizli üretilmesi, komşu ülkelerden ithal edilen malların da kaçakçılık yolu ile getirilmesi dolayısıyla mükelleflerin büyük kısmının vergiye muhatap olmaktan kaçmasıdır. Vergi indirimleri yapılarak bile istenilen sonuçlar alınamamıştır. Örneğin, 2001 yılında alkol ürünlerine uygulanan aksisin 1 litre için 40 som'dan 15 som'a düşürülmesi, sadece özel tüketim vergisi gelirinin azalmasına yol açmış ve istenilen sonuçlara da ulaşamamıştır. Ancak vergi denetiminin iyileştirilmesi ile özel tüketim vergisi sorunun çözülmesi mümkündür.

Diğer önemli gelir kaynağı olan Uluslararası ticaretten alınan vergidir. 2000 yılında %3,7 iken 2007'de %14,3 kadar yükselmiş ve 2010'da %11 inmiştir. 1998 yılında Kırgızistan'ın Dünya Ticaret Örgütüne üye olmuştur ve gümrük vergisi %15 oranında belirlenmiştir.

Kırgızistan bütçesindeki diğer vergi gelirlerin oranları az olduğundan ve önemli gelir kaynağını oluşturmadığından 2009 yılında kabul edilen yeni vergi kanununda vergi gelirlerin sayısı 16'dan 8'e indirilmiştir.

3.3 Kırgızistan'daki Vergi Teşvik Tedbirlerinin Etkisini Azaltan Unsurlar

Vergi teşvik politikalarının etkinliği hususunda en önemli konulardan biri yatırımların vergi teşviklerine olan duyarlılığıdır. Yatırım maliyetleri içinde vergi maliyetlerinin payı ne kadar az ise vergi teşviklerin yatırımları artırıcı veya yönlendirici etkisi o kadar azalacaktır.

3.3.1 Vergi Sistemine İlişkin Sorunlar

Yabancı yatırımcıların ülkeye gelmesini ya da mevcut yatırımcıların daha büyük pazar payına ulaşarak büyüyüp geliştirebilmeleri için kazançlarını tekrar ülkeye yatırması veya yatırmaması kararını Kırgızistan Cumhuriyetinin vergilendirme sistemi büyük ölçüde etkilemektedir. Haklarını ve menfaatlerini savunan yabancı yatırımcılar Kırgızistan'da yatırım yapmanın sakıncası ve aşılması gereken ciddi bir sorun vergi hukukunun etkisiz, yetersiz ve istikrarsız olduğundan şikayet etmektedirler. Yatırımcıların yatırım sonucu elde ettiği gelir vergi oranına göre değiştiğinden, yatırımcı aynı koşullarda başka ülkelerde vergi sistemini göz önünde bulundurarak yatırım projelerinin getirisini değerlendireceklerdir. Kuşkusuz yatırımcılar daha kârlı ve uygun koşullarda çalışabileceği ülkeyi seçer. Öbür taraftan, globalleşen dünyamızda gelişmiş ülkeler arasında doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkelere çekmek için ciddi bir şekilde rekabet etmektedirler. Bu doğrultuda, yabancı yatırımcılara mümkün olan tüm heves verici, teşvik edici, girişimciliği başlatıcı inisiyatif tedbirleri almaktadırlar.

Ülkemizde de yatırımcılar için en uygun yatırım ortamını yaratmanın, özellikle de makul bir vergi sistemini uygulamanın önemi her gün artmaktadır

Son 5 yıldır Kırgızistan Vergi Sistemi 2 defa değişikliklere uğramıştır. Birinci olarak 2006 yılında yeni bir Vergi Kanunu kabul edilmiş ve bazı düzenlemeler ve ilaveler yapılarak yürürlüğe girmiştir. İkinci olarak 2009 yılında yine yeni bir Vergi Kanunu yürürlüğe girmiştir.

2006 yılında kadar Kırgızistan Cumhuriyeti Vergi Kanununda gelir vergisi oranı %20–30 olup, gelişmekte olan ülkeler arasında uygulanan en yüksek oranlardandı. Dolayısıyla 2006 yılında yürürlüğe girmiş Vergi Kanununda gelir ve

kurumlar vergisi oranları tek oranlı olarak %10'a indirilmiştir. Gelir ve kurumlar vergisinin %10'a indirilmesinin nedeni yabancı yatırımcıları teşvik etmek ve vergi kaçakçılığını azaltmaktır. Ancak son 5 senedir doğrudan yabancı sermayenin hacmi çok artmamış ve vergi kaçakçılığı azalmamıştır. Aksine bütçede gelir kaybına uğramıştır.

Son olarak 2009 yılında yürürlüğe giren yeni Vergi Kanununda ise bazı eksiklikleri gidermek amacıyla ve yatırımları teşvik etmek amacıyla özellikle madencilik sektörün teşvik etmek amacıyla bazı değişiklikler yapılmıştır. KDV oranı diğer gelişmekte olan ve komşu ülkelerdeki orandan kıyasla yüksekti. Bu oranın yüksek oluşu ülkede kaçak malların artmasına neden olmuştur. Piyasalarda kaçak malların artması, üreticilerin ve yatırımcıların yasal olarak (kanunen) ürettikleri mal fiyatlarını ters yönde etkilediğinden, KDV tüketim vergisi şeklinde uygulanmayıp üreticilerin aleyhine olmuştur. Bu nedenle mal kaçakçılığını azaltmak yatırımları teşvik etmek amacıyla KDV oranı %20'den %12 indirilmiştir. Ancak son yıllardır mal kaçakçılığı azalmamış yatırımlar da artmamıştır. Tersine ülkede KDV oranı vergi gelirleri içinde büyük paya sahip olduğundan gelir kaybına neden olmuştur.

Dolayısıyla yatırımları teşvik etmek için sadece vergi oranların azaltılması yeterli değildir. Bununla birlikte vergi teşvik sisteminin iyi işlemesi için aşağıdaki şartların olması lazım:

- İyi Bir Vergi İdaresi Oluşturulmalı
- Vergi Sistemi Basit, Adil ve Etkin Olmalı
- Denetim Mekanizması Etkin Olmalı

İyi Bir Vergi İdaresi Oluşturulmalı. Bir vergi sisteminden beklenen başarı sadece uygun yasal mevzuatı oluşturmakla sağlanamaz; aynı zamanda bu yasaları etkin şekilde uygulayacak bir vergi idaresinin varlığını da zorunlu kılmaktadır. Nitekim Kırgızistan vergi sisteminin en büyük sorunu iyi vergi idaresinin oluşturulamamasıdır. Zira hazırlanan vergi kanunları çoğu zaman gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin vergi kanunları örnek alınarak oluşturulmuştur. Bu bakımdan günümüzün en önemli ve çağdaş vergileri aslında Kırgızistan vergi sistemi içerisinde yer almaktadır. Ancak buna rağmen vergileme alanında istenen başarı sağlanamamıştır.

Kırgızistan vergi idarelerinin sorunları vergi idaresinin örgütlenmesi, vergi mevzuatının çok sık değişmesi ve bunların karışıklıklara yol açması, teknolojik altyapısı ve otomasyon sistem yetersizliği, yeterli kadar eğitilmiş ve deneyimli personelin bulunmaması, vergi denetimi ve cezaların yeterli seviyelerde olmaması ve kamu kurumlarında bürokrasinin çok olmasıdır.

Bürokrasi işlemlerin fazla olması özellikle yabancı yatırımcılar üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Bazen Kırgızistan’da bir firma kurmak için 200 civarında çeşitli belge talep edilebilmektedir. Bu kadar bürokrasi ise ülkede rüşvet ve yolsuzluğu teşvik etmektedir. Nitekim Kırgızistan kamu idarelerinde yolsuzluk ve rüşvet olaylarının en yoğun yaşandığı ülkeler arasında yer almaktadır. Yapılan araştırmalara göre bürokrasinin yol açtığı çeşitli zorlukları aşabilmek için vergi mükellefleri her ay düzenli olarak rüşvet vermek zorunda kalmaktadır. Yolsuzluk vergisi olarak da adlandırılan bu ödemeler hem devletin vergi gelirlerini azaltmakta hem de vergi dışı ekonomiyi teşvik etmektedir. Kamu idareleri tarafından yolsuzluk ve rüşvet olayları düzenli bir şekilde yapıldığı için de mükellefler için birer yolsuzluk vergisine dönüşmüştür. Son yıllarda yolsuzluk vergileri devletin iktisadi ve mali yapısını tehdit eder boyutlara ulaşmış ve ekonomik gelişmeleri olumsuz etkilemiştir¹²⁶. Bu doğrultuda yapılan araştırmalara göre Kırgızistan’da büyük şirketler elde ettikleri yıllık gelirin yüzde 2,8’ini rüşvet olarak ödediklerini belirtirken, küçük şirketler yüzde 5,4 gibi yaklaşık iki kat daha fazla bir miktarı rüşvet olarak ödemek zorunda kalmıştır. Diğer taraftan mükelleflerin ödediği bu vergilerin gerçekten ilgili kamu idarelerine teslim edilip edilmediği hususunda da ciddi endişeler mevcuttur¹²⁷.

Vergi Sistemi Basit, Adil ve Etkin Olmalı. Ülkelerin vergi sistemlerini değerlendirmede genellikle üç kriter kullanılmaktadır. Bunlar; basitlik, etkinlik ve adalettir. Vergi yapıları bir başka bireyin refah düzeyini azaltmaksızın, herhangi bir bireyin refah düzeyini arttırarak vergi gelirlerinin artışının mümkün olabildiği vergi

¹²⁶ N.A. Karıpkulov, “Priçini Rosta Çisla Praverok Predprinimatelskoy Deyatelnosti Gosudarstvennıi Organami, Rosta Korruptsii V Kontroliruyuşih Organah İ Rekomendatsii Po Uluçşeniye Administrirovaniya İ Snijeniyukorruptsii”, Dokument Politiki, Bişkek, 2006. (Çevrimiçi) www.investment.kg/ru/downloads/21_02_06_doc_politics/24_02_06_doc_politic.pdf, 15 Ocak 2010.

¹²⁷ European Bank for Reconstruction and Development, **Transition Report**, London 1999, s. 115-116.

sistemleri etkindir. Basitlik vergi sisteminin kendi kendisini açıklayabilmesidir. Adalet ise tam anlamıyla tanımlanamamakla birlikte vergi reform önerilerinin temel gerekçelerindedir. Vergi sisteminin, farklı bireylere yönelik işlemlerinde adil olması gerekir.

Vergileme gücü asla yok etme gücü olmamalı, ilke olarak vergileme tarafsız olmalı, ekonomiye vergilemeyle müdahale en aza indirilmeli, yapısal değişim fiscal amaçların önünde yer almamalıdır. Vergi sistemlerini ekonomik koşullardan bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla vergi yapısı ekonomik değişimleri kavrayacak esneklikte olmalıdır. Vergi kanunları herkes için anlaşılır, rasyonel, açık ve basit hale getirecek şekilde düzenlenmelidir. Bunun için de sistemdeki gereksiz zorlukları ve uygulamaları kaldırmak ve vergi sistemini basitleştirmek gerekir.

Kırgızistan vergi sistemi basit ve kolayca anlaşılır bir yapıda değildir. Öncelikle Kırgız vergi kanunları bağımsızlıktan sonra geride kalan 15 yıllık sürede sayısız defa değişikliğe tabi tutulmuştur. Öyle ki vergi kanunları bu sürede nerede ise sil baştan birkaç kez yazılmıştır. Nitekim 1996 yılından itibaren yapılan düzenleme ve eklemeler sonucu vergi kanununda 600'den fazla değişiklik yapılmıştır. Önceden analiz yapılmaksızın gerçekleştirilen vergi kanunu düzenlemeleri vergi sisteminin istikrarlığına zarar vermiş ve vergi yapısının bütünlüğünü bozarak vergi idaresinin işini zorlaştırmıştır¹²⁸. Bunda siyasilerin, bürokratların ve mükelleflerin piyasa ekonomisi hakkında yeterli deneyimlerinin olmamasının rolü büyük olmuştur.

Vergi reformu dinamik bir mali olaydır. Doğası gereği vergi yasaları, ekonomik yaşamdaki değişimleri izlemek ve onlarla uyumlu olmak zorundadır. Bu nedenle vergi yasalarında sık sık değişiklik yapılması bir zorunluluk olarak Kabul edilebilir. Ancak, bu zorunluluk, sistemin temel doğrultuları ile kısa aralıklarla ve ilkeli yaklaşımlardan uzak biçimde oynaması anlamına gelmez. Önemli olan unsurlardan biri de vergi sisteminde istikrardır. İstikrarlı bir vergi politikası ortamı, iş adamlarına finans ve yatırım kararlarında uzun dönemli bir bakış açısı sağlar.

¹²⁸Turar Koyçuyev, **Ekonomika Kırgızskoy Respubliki**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, No: 24, Ders Kitaplar Dizisi:12, Bişkek, 2003, s. 128.

Kırgızistan'da 1992-2009 döneminde yapılan vergi reform çabalarına rağmen adil bir vergi yapısı oluşturulamamıştır. Özellikle iyi bir vergi idaresinin oluşturulamaması, vergi denetiminin etkinsiz oluşu, vergi kayıp ve kaçaklarının yoğunluğu ülkede vergi adaletinin sağlanmasını güçleştirmiştir. Bunun sonucunda ülkede yatay ve dikey vergi adaleti sağlanamamış ve vergi yükü belli kesim ve sektörler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Kırgızistan vergi sisteminin gayri adil olmasının nedenlerinden birisi toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payının yüksek olmasıdır. Yabancı bir ülkede yatırım yapma kararını etkileyen vergisel faktörlerden biri de, ev sahibi ülkedeki dolaylı vergilerin girdi maliyetleri üzerindeki etkilerdir. Bu nedenle bu ve bütün diğer nedenler yatırım yapma kararını etkilemektedir.

Denetim Mekanizması Etkin Olmalı. Yasalarla kurulan bir sistem ne kadar kusursuz olursa olsun, o sistemin başarıyla uygulanması, sisteme olan inanç, etkili bir denetim sistemi ve sisteme uyanları ödüllendirme, uymayanları cezalandırma mekanizmalarına ihtiyaç gösterir. Vergi cezalarının caydırıcı bir niteliğe sahip olması toplumda vergi bilincinin yerleşmesini sağlayıcı bir etkidir. Ancak, devletin vergi alma iradesini net ve ödünsüz bir şekilde ortaya koyması ve bunu da ciddi yaptırımlarla desteklemesi gerekir. Mükellef vergi denetiminin etkin ve yakalanma olasılığının yüksek olduğunu bildiği ölçüde, vergiye karşı yasal sorumluluklarını yerine getirmekten kaçınmayacaktır.

Bu konuda, kayıt dışı ekonominin ve vergi kaçakçılığının boyutunun çok küçük olduğu A.B.D.'deki duruma bakıldığında; vergi kaçırmanın nimetinin düşüklüğüne karşın, yakalanmanın külfetinin çok büyük olduğu görülmektedir. Vergi cezalarının tam olarak ve yaygın bir şekilde uygulanması, mükelleflerin hemen hemen tamamının gelirlerini eksiksiz ve doğru beyan etmelerinde etkili olabilmektedir¹²⁹.

Kırgızistan'da ise denetim sistemi iyi değildir. Denetim sisteminin iyi çalışmamasından yakalanmadan ve cezadan korkmamaktadırlar. Devlete vergi

¹²⁹ Ömer Tunç, "Maliye Bakanlığı Denetim Elemanlarının Performansı", Vergi Dünyası, Y.XII, s.200.

borcu bulunan bir kişi, rüşvet verdiği takdirde vergi borcu yokmuş gibi gösterilebilmektedir.

Bu nedenle Mükellef kadar, kamu gelirlerini toplayan idari makamların da denetlenmesi gereklidir. Vergi dairesi elemanlarının ve vergi polisinin görevini gereği gibi yapıp yapmadığı, rüşvet alıp almadığı da denetlenmelidir. İdare ve mükellef arasında karşılıklı güven ortamı oluşturulmalıdır. Vergi denetim ve incelemelerini yaygınlaştırma yolları genişletilmelidir. Verginin usulüne uygun ödenip ödenmediği, sunulan belgelerin gerçek olup olmadığı etkin bir biçimde denetlenmelidir.

3.3.2 Vergi Yükünün Düşük Olması

Vergi teşvikleri, vergiden kaçınma kavramı içinde yer almaktadır. Vergi teşviklerinin değişik tanımları yapılmıştır. Vergi teşvikleri, ekonominin belirli sektörlerindeki vergi yükünü azaltan veya ortadan kaldıran önlemler olarak da tanımlanmaktadır¹³⁰.

Böylece zaten vergi yükü düşük ülkede teşviklerin yapılması, ülkede gelir kaybına, kaynak israfına neden olmaktadır. Dolayısıyla ülkeyi vergi cenneti haline getirmektedir. Vergi cennetine ilişkin bazı özellikler aşağıdaki gibidir¹³¹:

- Vergi cenneti ülkelerindeki yasal düzenlemelerin etkin bilgi değişimini engellemesi,
- Vergi mevzuatı, vergi yargısı ve idaresine ilişkin şeffaflığın olmaması
- Gelir sağlayıcı faaliyetlerin bu ülkelerde gerçekteşmemesine rağmen yükümlülerin sadece vergisel ayrıcalıklar nedeniyle işlemlerini bu ülkelere yönlendirilmeleri,
- Vergi olmaması veya düşük oranda olmasıdır.

Kırgızistan'ın ekonomik dönüşüm süreci öncesinde merkezi planlamanın yapısı gereği bir vergi sistemine sahip olmaması, dönüşüm sonrasında rasyonel bir vergi sisteminin oluşturulmasını güçleştirmiş, bu da yeterli vergi gelirlerinin toplanmasını

¹³⁰ Filiz Giray, a.g.e., s. 24.

¹³¹ A.e., s. 31.

zorlaştırmıştır. Başka bir ifade ile ülkede geçmişten gelen iyi bir mali sistemin olmaması ve vatandaşlarda vergi bilincinin oluşmaması vergi yükünün düşük oranlarda kalmasına yol açmıştır.

Tablo 22: Kırgızistan'da Vergi Yüğü (%)

	200	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Vergi Yüğü	11,7	12,4	13,9	14,2	14,8	16,2	17,6	18,7	19,1	17,9

Kaynak: Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Kırgızistan v Tsivrah**, Bişkek, 2002–2005;
Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu Verileri, www.stat.kg, 2005–2009.

Tablo 23: OECD Ülkelerinde Vergi Yüğü (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009 geçici
Kanada	33,6	33,4	33,3	33,0	32,3	31,1
ABD	26,0	27,3	28,0	27,9	26,1	24,0
Avustralya	31,1	30,8	30,6	29,5	27,1	-
Japonya	26,3	27,4	27,9	28,3	28,1	-
Kore	24,6	25,5	26,8	26,5	26,5	25,6
Avusturya	42,8	42,1	41,7	42,1	42,7	42,8
Belçika	44,8	44,8	44,5	43,8	44,2	43,2
Fransa	43,5	43,9	44,2	43,5	43,2	41,9
Almanya	34,8	34,8	35,6	36,0	37,0	37,0
İtalya	41,1	40,9	42,1	43,4	43,3	43,5
Lüksemburg	37,9	37,8	35,9	35,7	35,5	37,5
Norveç	43,3	43,5	43,9	43,8	42,6	41,0
Portekiz	33,8	34,7	35,7	35,2	35,2	-
İsveç	49,9	49,5	49,1	47,4	46,3	46,4
İsviçre	29,1	29,2	29,6	28,9	29,1	30,3
Türkiye	31,3	24,3	24,5	24,1	24,2	24,6
İngiltere	35,6	36,3	37,1	36,2	35,7	34,3
Ortalama:						
OECD Toplam	35,5	35,8	35,9	35,4	34,8	-

Kaynak: OECD Tax Database

Kırgızistan'da 2009 yılı itibariyle vergi yükü oranı %17,9 (bakınız tablo 22), OECD ülkelerindeki vergi yükü ile karşılaştırıldığında Kırgızistan'da vergi yükünün ne kadar düşük seviyelerde olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Nitekim 2008 yılı itibariyle OECD ülkeleri ortalama vergi yükü yüzde 34,8'dir.

3.3.3 Altyapı yetersizliği

Ülkeye yatırımların yapılması için sadece ülkenin vergi teşvikleri yeterli değildir. Ülkenin altyapısı da yatırım kararlarını etkilemektedir.

Yatırımcılar faaliyetleri yürütmelerinde güçlük yaratan olumsuz etkenlerin biri Kırgızistan'da altyapının elverişsiz olmasıdır. Ülkede kara ve demir yolları kullanışlı değil ve hava taşımacılığı sınırlıdır. Kırgızistan'ın topraklarına baktığımızda coğrafi açıdan izolasyonludur. Bu denize çıkışın olmaması, yabancı ülkelerle iletişim ve ulaşım imkânlarının sınırlı olması, dağlı ülke olması (ülke sınırının dörtte üçünü dağlar oluşturmaktadır), yolların kısa ve eski olması, komşu ülkelerle sınır sorunlarının yaşanması, ama hoş iklime sahip olması v.b gibi etkilerin bileşimidir. İletişim ve ulaşım sistemi de gelişmemiş durumdadır.

3.3.4 Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları

Kayıt dışı ekonomi, resmi kayıtlarda görülmeyen ve geleneksel istatistiksel yöntemlere milli gelir hesaplarına dahil edilmeyen faaliyetler olarak tanımlanır. Diğer bir ifadeyle kayıt dışı ekonomi, belgelerle belgelendirilmeyen ekonomidir¹³².

Vergi teşvik unsurlarının etkinliğini azaltan önemli faktörlerden birisi ülkedeki kayıt dışı ekonominin boyutunun oldukça yüksek oluşu ve dolayısıyla vergi yükünün düşüklüğüdür. Kayıt dışı ekonominin çok olması vergi teşviklerin etkisiz kılmaktadır. Çünkü vergi vermeyen kişi veya vergilendirilmeyen yatırımlara teşvik önlemlerin yapılması, zaten vergi ödenmediğinden gereksiz kaynak israfına, rekabet eşitsizliğine, kaynakların etkin olmayan yatırımlara yapılmasına, ekonominin verimsiz çalışmasına ve devlet gelir kaybına neden olmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi yarattığı olumsuz, haksız, yorucu, yıpratıcı koşullar sebebiyle yatırımcıların kararlarını olumsuz yönde etkileyen temel sorundur. Hiç bir

¹³² Filiz Giray, a.g.e., s. 29.

iş adamı, aynı sektörde faaliyet gösteren kayıt dışı istihdamı sebebiyle vergi ve sigorta primi ödemeyen, kayıt dışı satışları sebebiyle KDV, kurumlar vergisi ve gelir vergisi ödemeyen bir rakiple baş etmek imkânını bulamaz. Böyle bir rakiple uğraşmak, kaybedilecek bir savaşa girişmektir. Dolayısıyla kayıt dışılığın olduğu bir ekonomiye, yabancı sermaye yaşam alanı görmediği için gelmemektedir¹³³.

Kırgızistan'da kayıt dışı ekonominin GSMH'ya oranı resmi kayıtlara göre 2000'li yıllarda yüzde 13 olarak açıklanmıştır. Ancak resmi olmayan hesaplamalara göre ülkede kayıt dışı ekonominin boyutları GSMH'nın yüzde 50'sine ulaşmaktadır¹³⁴.

Kırgızistan'da kayıt dışı ekonominin yüksek oranlarda olmasında 1990'lı yıllarda uygulanan vergi oranlarının yüksek seviyelerde belirlenmesinin etkisi yüksek olmuştur. Bu durum vergiden kaçınmayı ve vergi kaçakçılığını teşvik etmiştir. Öte yandan kayıt dışı ekonominin yüksek oranlarda olmasında ülkedeki yolsuzluk ve rüşvetin çok yaygın olmasının da etkisi büyüktür¹³⁵.

Kırgızistan ekonomisinin büyük payı, ne yazık ki araştırmalara göre kayıt dışıdır. Bişkek Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezinin başkanı R. İ. Mogilevskiye göre kayıt dışı ekonominin bu kadar büyük olmasının sebepleri olarak vergi sistemin eksikleri, ilk olarak farklı sektörlerin ya da işletmelerin eşitsiz olarak vergilendirilmesidir. Bu nedenle birçok işletmeler ve vatandaşlar kayıt dışı olmayı seçmektedirler. Çünkü eğer kayıt altı ekonomiyi seçmiş olsalardı ve bütün vergileri ödeseledir, ekonomik faaliyette bulunmaları çok zor olacaktı¹³⁶.

Kayıt dışı ekonomisindeki işletmelerin çoğunluğu küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Büyük şirketler ve kuruluşlar için kendi ekonomik faaliyetlerini, gelirlerini ve maliyetlerini gizlemek daha da zordur. Buna rağmen küçük ve orta

¹³³ YASED, **Vergi ve Teşviklerin Yabancı Yatırımların Ülkeye Kazandırılması üzerindeki etkisi**, Euromat Entegre Matbaacılık, Haziran, 2007, s. 98.

¹³⁴ Turar Koyçuyev, "Kırgızistan'da Yapılan İktisadi Reformlar ve Değerlendirilmesi", Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Sempozyumu, **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları**, No: 29, Kongreler Dizisi: 3, Bişkek, 2002.

¹³⁵ K. Tügen., "Kırgızistan'da Kamu Harcamaları ve Gelir Sistemi", Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Uluslararası Sempozyumu, **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları**, No:29, Kongreler Dizisi:3, Bişkek, 2002.

¹³⁶ R.İ. Mogilevskiy, **Rol nalogovoy sistemı v ekonomičeskom razvitii Kirgıztana i voprosı eyo soverşenstvovaniya, Nalogoviye pravootnoşeniya (opit Kirgıztana i otdelnih stan Evropeyskogo Soyuzu)**, Bişkek, S. 88.

ölçekli şirketler gelişmekte olan ülkenin yatırım faaliyetlerinde büyük role sahiptir. Küçük ve orta ölçekli işletmelere vergi teşviklerin yapılması ve bu işletmelerin gelirlerinin kullanılması ülkenin farklı sektörlerin ve altyapısının gelişmesine yardımcı olacaktır. Ancak vergi istisnaları ve muafiyetleri küçük ve orta ölçekli işletmelerin kayıt dışı ekonomiden çıkmasını garanti ve ülkeye yatırımların yapılmasını garanti etmemektedir. Vergi istisna ve muafiyetleri belki yatırımların gelişmesinde küçük bir artış gösterecektir, ama ülkenin gelirlerini azaltacaktır ve zaten büyük bütçe açığını daha da artıracaktır. Örneğin, kayıt dışı ekonomiyi azaltmak ve ülkeye ithal edilen ürünlerin hacmini artırmak için KDV oranını %20'den %12'ye indirilmiştir¹³⁷. KDV oranının indirilmesinden dolayı Kırgızistan Cumhuriyetinin bütçesi 6,4 milyar som kaybetmiştir¹³⁸. Gelir ve kurumlar vergisi oranlarının indirilmesi, vergi sayısının 16'dan 8'e azaltılması, yani yol vergisi, çöp vergisi gibi vergilerin kaldırılmasına rağmen, kayıt dışı ekonomi oranı değişmemiştir.

Kırgız Cumhuriyeti mevzuatı analizinin gösterdiği gibi, vergi teşvikleri ülkedeki belirli sektörlerin geliştirilmesine yönelik olabileceğini göstermiştir. Kırgızistan ekonomisinin öncelikli tercih edilen sektörlerden birisi madencilik sektörüdür. Dolayısıyla, 2009 yılında yürürlüğe giren yeni vergi kanununda bu sektörü teşvik etmek amacıyla bazı vergi istisna ve muafiyetleri yapılmıştır.

3.3.5 Ülkenin Siyasi Durumu

Verimli yatırımlar ekonomik ve politik istikrarın olduğu, kişilerin ve mükelleflerin güvende olduğu bir ortama ihtiyaç duyar. Politik istikrarsızlık firmalar için mevcut yasaların kredibilitelerini azaltarak belirsizlikler yaratır. İstikrarsız bir sistem en somut etkisini mülkiyet hakları üzerinde gösterir.¹³⁹

Yabancı yatırımların belirleyicilerinden biri istikrardır. Yatırımın yapılacağı ülkede siyasi istikrarın tesis edilmiş olması, yabancı yatırımcılar kadar yerli yatırımcıların da önemle üzerinde durduğu bir konudur. Ülkenin belirli bir siyasi

¹³⁷ R.İ. Mogilevskiy, a.g.e., s. 88

¹³⁸ Kırgızistan Maliye Bakanlığı Verileri, (Çevrimiçi) www.minfin.kg

¹³⁹ Mustafa Bulut, **Yatırım İkliminin Geliştirilmesinde Vergi Politikalarının Rolü**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2009, s. 90.

istikrara kavuşmuş olması, piyasadaki aktörlerin geleceği daha doğru görebilmelerini, dolayısıyla da daha rasyonel planlar ve öngörüler gerçekleştirebilmelerini beraberine getirir. Bu durum mevcut yatırımların güvence altında olmasına neden olurken, yeni yatırımların da yolunu açar.

Siyasi alandaki belirsizlik, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen diğer faktörler kadar önem taşır. Belirsizlik ortamı, ekonominin her bileşenini etkileyeceği gibi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını da etkiler. Genellikle sermaye hareketlerine serbestlik sağladığı gerekçesiyle, liberal demokratik rejimlerin varlığı yabancı sermaye tarafından istenir bir durumdur. Çünkü ev sahibi ülkenin hükümetinin siyasi kimliği yabancı sermayenin ülke içindeki varlığını ve hareketlerini belirleyicileri bir unsur olabilir¹⁴⁰.

Kırgızistan'da yıllardır süregelen siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı yatırımlar ve kalkınma önündeki en büyük engellerden birisidir. Özellikle 24 Mart 2005 yılındaki ve 6–7 Nisan 2010 yılındaki siyasi çalkantılar ülkenin ekonomisini ve yatırımları etkilemiştir. Örneğin: 2000–2004 yıllarında hükümet tarafından makroekonomik istikrarlığa, %5,6 ortalama büyüme hızına, ayrıca 2003'te %6,7 ve 2004'te %7,1 olarak büyüme hızı yüksek seviyelere ulaşılmıştır. Enflasyon oranı %3–4 indirilmiştir. Yoksulluk oranı %20'e düşmüştür, yani her sene %4 oranında azalmıştır. 24 Mart 2005 yılındaki siyasi çalkantılar sonucu suç şebekeleri tarafından yapılan soygunlar, yağmalar ve pogromlar ülkenin ticari yapılarını, piyasa ticaretini ve iş çevresini etkilemiş, ekonomide son derece olumsuz gelişmeler, üretim azalmıştır. Sonuç olarak, 2005 yılında 2004 yılına göre % 0,6 oranında ekonomide bir gerileme olmuştur. Özellikle %12 oranında sanayi sektöründe ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin temel umudu olan imalat sektöründe %15 oranında görülmemiş çöküş izlenmiştir. Son yıllarda gelişen turizm sektörü de çökmüştür. Halkın reel gelirleri azalmış, sosyal durumu kötüleşmiş, işsizlik artmış ve en önemlisi iç ve dış yatırımların hacmi azalmıştır. 6–7 Nisan 2010 yılındaki siyasi çalkantıların etkisi hemen hemen aynı olmuştur¹⁴¹.

¹⁴⁰ YASED, a.g.e., s 20

¹⁴¹ Analiz Merkezi, (Çevrimiçi) <http://www.analitika.org/article.php?story=20060308225509588>, 10 Ağustos 2011.

Göründüğü gibi ülkede siyasi ve toplumsal istikrarsızlık vardır ve bu doğal olarak ekonomi üzerinde olumsuz etkileri yaratmaktadır. Dolayısıyla siyasi istikrarsızlığın oluşu ülkeye yatırımların yapılmasını engellemektedir.

SONUÇ

Devletin toplumsal kalkınmayı temin etmek üzere ekonomiye müdahale etmesi, ancak bu müdahaleyi yaparken de ekonomi içerisindeki payının artmasının istenmediği ve müdahale esasının yönlendiricilikten ibaret olması istendiği vakit başvurabilecek tek yol, teşvik politikalarıdır. Nitekim ekonomi ve maliye bilimlerindeki gelişmelere, toplumların sosyo-iktisadi durumlarına, uluslararası uygulamalara ve anlaşmalara bakıldığında, teşvik politikalarının hemen hemen tüm ülkelerde uygulama alanı bulduğunu görmek mümkündür. Ancak, gelişmiş ülkelerin teşvik politikaları uygulama nedeni daha çok sanayileşmeye, istihdam yaratmaya, döviz gelirlerini artırmaya, özellikle kıt kaynakların en verimli ve ekonomiyi sürükleyici sektörlerle dağılımını temin etmeye yönelik olduğu görülmektedir. Amaçlar, kaynaklar ve sorunlar arasındaki bu farklılıklar teşvik politikalarının tasarımını da ülkeden ülkeye ve zamandan zamana farklılaşması hususunu beraberinde getirmektedir.

Bugün için verginin yatırımlar veya işletme faaliyetleri için bir maliyet unsuru olduğunda kuşku yoktur. Bu nedenle vergi teşvik politikaları, söz konusu maliyet unsurunu azaltarak veya süreli/süresiz tamamen ortadan kaldırarak yatırımların kârlılığını artırmayı, işletmelerin finansman imkânlarını genişletmeyi ve risk alma eğilimlerin güçlenmesini sağlayarak sermaye birikiminin artırılmasında, sanayileşmenin gelişmesinde ve yatırımların hızlanmasında önemli fonksiyonlar üstlenmiştir.

Herhangi bir ülkede yatırımları teşvik etmede birinci en iyi yol düşük döviz kuru uygulaması, işgücünün sosyal ve ekonomik haklarının geriletilmesi ve çevrenin bozulması gibi “sosyal damping” anlamına gelen yollarla elverişli bir iş ve çalışma ortamı oluşturmak değildir. Tam aksine birinci yol uygun bir makroekonomik, yapısal, hukuki ve düzenleyici ortam ile desteklenen ve uluslararası normlara uygun bir vergi sistemi oluşturmaktır. Piyasa başarısızlıklarının ve yoğun bir vergi rekabetinin varlığı halinde vergi teşvikleri ekonomik açıdan savunulabilir. Ancak bu durumda bile vergi teşviklerinin maliyet etkin olduğu tartışmalıdır. Maliyet etkin olduğu varsayılarak uygulamaya konulan vergi teşviklerinin istenilen sonucu vermesi için saydamlığı artıracak, bürokratların takdir yetkilerini azaltacak bir biçimde

hazırlanması ve uygulanması gereklidir. Öte yandan, vergi teşvikleri bir defa uygulamaya konulunca bazı teşvikler diğerlerine tercih edilmelidir. Öncelikle yatırım maliyetlerinin hızlı bir biçimde telafi edilmesini öngören vergi teşvikleri (yatırım indirimleri, hızlandırılmış amortisman) kurumlar vergisi oranı ile ilgili teşviklere göre daha maliyet etkindir; vergi tatilleri ise maliyet etkinliği en düşük olan uygulamalardır. Dolaylı vergi teşvikleri kötüye kullanmaya son derece elverişli uygulamalar olduğundan bunlar sadece ihracata yönelik üretimde kullanılan girdilerden alınan tarife ve benzeri yükümlülüklerin ortadan kaldırılması ile sınırlı kalmalıdır. Teşvikli mal ve hizmetlerin yurtiçi piyasaya sızma tehlikesi oldukça yüksek olan ihracat işleme bölgeleri (serbest bölge) ise genel olarak tavsiye edilebilir bir uygulama gibi gözükmemektedir.

Vergi teşviklerinin etkinliği, tartışmalı ve farklı görüşlerin ileri sürüldüğü bir konu olarak önümüze çıkmıştır. Bir teşvik politikasının başarısını belirleyen önemli özellik sunulan teşvikin etkin olup olmadığı konusunda ki araştırmalardır. Etkinlik, sistemin hedeflenen alanlara arzulanan oranda yatırımı aktarma gücüne sahip olmasıdır. Etkinliği belirlemede ki önemli iki kriterden biri fayda maliyet analizi olduğu ve bunun anlamı ise teşviklerin toplam maliyetinin toplam faydalarını aşmaması gerekliliğidir. İkinci kriter ise amaçları gerçekleştirecek etkili uygulamaların varlığıdır. Ancak teşviklerin etkinliğini ölçmek güçtür.

Diğer taraftan teşvik politikasının etkinliği, devletin teşvik ettiği sektörler dışında belirli baskı gruplarının bu katkıdan pay alma girişimi ve bu kesimler ile siyasal iktidar ve bürokrasi arasında bir lobicilik mücadelesinin var olabileceği unutulmamalıdır. Bu mücadeleden parasal gücü elinde bulunduranlar, siyasal iktidara yakın olanlar, rüşvet ilişkisine giren kesimler galip çıkmaktadır. Gerçekte korunması ve gözetilmesi gereken sektörler veya kesimler ise göz ardı edilebilirler. İşte bu durum teşviklerin etkinliğini sınırlayıcı çok önemli bir rol oynar. Bunu dışında gelişmekte olan ülkelerde vergi bilincinin tam olarak yerleşmemesi teşviklerin etkinliğini sınırlamaktadır. Bu durum, vergi kayıp ve kaçaklarının yaygın olduğu ülkelerde veya bölgelerde, vergi teşviklerinin pek değeri olmadığına işaret etmektedir. Çünkü, firmalar zaten vergiden kaçınma yollarını teşviksiz de elde edebilirler.

Genel olarak vergisel teşviklerin etkinliğine bakıldığında yatırım indiriminin en etkin olan araç olduğu görülmektedir. Tüketim bazlı vergilerden sermaye malları üzerinden alınan KDV bir diğer önemli vergisel teşvik enstrümanıdır. KDV desteğinin yatırım maliyetlerine net katkısı bulunmamaktadır. İstisnaya tabi tutulmasa da ödenen KDV sonuçta mahsuba tabi tutulacaktır. Sadece istisnaya tabi tutulan dönemle mahsup döneminin uzun olması durumunda, bu arada para değerindeki yıpranma kadar bir katkı söz konusu olacaktır. Tüm bunlara rağmen KDV istisnasının önemli teşvik etkiye sahip olması, yatırım döneminde firmalara sağladığı finansman giderlerinin azaltılmasıyla ilgilidir. Vergisel teşvik araçları içinde diğer önemli bir teşvik aracı Gümrük Muafiyetidir. Özellikle gümrük duvarlarının yüksek olduğu dönemlerde, gümrük vergileri teşvik sistemi içindeki önemli bir teşvik etkisine sahiptir. Ancak globalleşmenin ve bölgesel entegrasyonların gündeme gelmesiyle birlikte gümrük vergi ve fonlarının düşürülmesiyle (muafiyet, istisna veya indirimler) bir teşvik aracı olarak önemi azalmıştır.

Teorik olarak, teşvik tedbirlerinin yarattığı yatırım artışının vergi kaybı artışından fazla olduğu sürece, bu maliyetlere katlanmanın yerinde olduğu savunulabilir. Ancak, yatırım artışları ile vergi kaybındaki artışların eşit olduğu noktaya ulaşıldıktan sonra, devletin vergi almaktan vazgeçmesi için bir gerekçe bulmak kolay değildir.

Kırgızistan'daki durumu göz önüne alırsak, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Kırgızistan, birçok eski Sovyet ülkeleri gibi, piyasa ekonomisi sistemine geçiş yönünde bir tercih kullanmış ve bu doğrultuda siyasi, idari ve mali alanda bir dizi reform yapmıştır.

Coğrafi konumu ve doğal kaynakları dolayısıyla Kırgızistan'da elverişli yatırım ortamının oluşması için bir dizi faktörler vardır. Her şeyden önce, yüksek performanslı ürünleri ile Çin, petrol ve doğal gaz zengini olan Özbekistan ve Kazakistan, ucuz iş gücü olan Tacikistan gibi ülkeleriyle yakın olmasıdır. Ayrıca Kırgızistan'ın doğal kaynakları (kömür, altın, mermer, antimon, vb) da yatırımın oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Fakat uluslararası ticarete ulaşmak için, her şeyden önce ülke ekonomisine yatırım yapılması gereklidir. Özellikle, ekonominin geliştirilmesinde yabancı sermaye büyük önem taşımaktadır. Yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi birçok faktöre bağlıdır. Ülkenin yatırım çekiciliğini etkileyen faktörlerden biri de liberal bir vergi sisteminin olmasıdır.

Yani, ilk olarak öncelikli olan sektörlerde yatırımcılar için vergi de dahil olmak üzere teşviklerin yapılması gereklidir. Vergi ayrıcalıklarının olması ekonomide maddi ve manevi kaynaklara, yabancı sermaye de dahil olmak üzere, yatırımların yapılmasını teşvik edecektir.

İkinci olarak, yatırımcılar ile olan ilişkilerinde hükümet öncelikle güvenilir ve uzun vadeli bir iş ortağı olarak hareket etmelidir.

Kırgızistan ekonomisi geliştirilebilecek çeşitli sektörler vardır ve madencilik sektörü özellikle öncelikli sektörlerdendir. Kırgızistan vergi kanununa göre madencilik sektöründeki işletmeler aşağıdaki vergileri ödemektedirler:

1. Kurumlar vergisi
2. Katma değer vergisi
3. Satış vergisi
4. Maden kaynakları kullanımından alınan vergi
5. Emlak vergisi
6. Toprak vergisi

Madencilik sektörün etkin bir şekilde gelişmesi ve bütçe gelirlerin artması için Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti ile birlikte madencilik projeleri ve maden yatakları geliştirmek amacıyla yatırım yapmak isteyen yatırımcılara vergi muafiyet ve indirimleri yapılması ve vergi oranların düşürülmesi gereklidir. Proje gelirleri ise uluslar arası sözleşmelerde belirtmelidir. Bu tedbirler ise Kırgızistan Hükümetin vergi ayrıcalıkları alanındaki ilgili mevzuatın hazırlamasını zorlayacaktır. İlk başta belki vergi gelirleri azalacaktır, ancak maden yataklarının geliştirilmesinden elde edilen gelirler artacaktır. Unutmamak gerekir ki minimum maliyetle kârı maksimize etmek yatırımcıların temel amacıdır. Bu nedenle hükümet bunu dikkate alarak,

pratikte bunu etkin bir şekilde kullanması gereklidir. Bu strateji ise daha sonra madencilik sektörünün gelişmesine, maden yataklarının geliştirilmesinden elde edilen gelirlerin artmasına ve yeni iş yerlerin yaratılmasına neden olacaktır.

Çeşitli ülkelerin yasaların araştırılması sonucu, vergi oranların indirilmesi yatırımları çekmede etkin olduğu görülmüştür. Ancak uluslar arası deneyimlere rağmen, Kırgızistan'da vergilerin azaltılmasıyla veya onların tam kaldırılmasıyla ilgili tedbirlerin alınmasına gerek yoktur. Kırgızistan'da sadece öncelikli olan sektörlerde yukarıdaki sayılan vergilerin indirilmesi gereklidir. Vergi oranları ise bu sektörlerin önceliğine göre de düşürülmelidir.

Araştırmalar sonucu, ne yazık ki, Kırgızistan ekonomisinin çoğunluğunu kayıt dışı ekonomi oluşturmaktadır. Kayıt dışı ekonominin bu boyutlarda olmasının en önemli sebeplerden birisi ülkedeki vergi sistemidir. Özellikle işletmelerin veya farklı sektörlerin düzensiz olarak vergilendirilmesidir. Bu nedenle, birçok işletmeler ve vatandaşlar kayıt dışı olmayı seçmektedirler. Eğer işletmeler ve vatandaşlar kayıt altı ekonomide kalsalar ve bütün vergileri ödeseler hayatta kalması zor olacaktır.

Kayıt dışı ekonominin çoğunluğunu – öncelikle küçük ve orta ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. Büyük işletmeler ve kuruluşlar için gelir ve giderle ilgili faaliyetlerini gizlemek daha zordur. Ancak, küçük ve orta ölçekli işletmeler gelişmekte olan ülke için yatırım faaliyetlerin oluşmasında büyük role sahiptir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin vergi ayrıcalıklarıyla teşvik edilmesi sonucu, bu işletmelerin gelirleri kullanılarak ülkenin farklı sektörlerin gelişmesine neden olacaktır.

Kırgızistan'da kayıt dışı ekonomi konusunda çok sayıda teorik çalışmalar yapılmıştır. Çoğunluk kayıt dışı ekonominin azalması için vergi oranlarının düşürülmesini söylemektedirler. Belki, bu pozitif sonuçları verecektir. Fakat bazı vergi muafiyet ve indirimlerin getirilmesi kayıt dışı ekonomisinin azalmasını ve yatırımların artmasını garanti etmemektedir. Vergi oranların düşürülmesi ilk başta belki yatırımların küçük bir artmasına neden olacaktır, ama bütçe gelirlerin azalmasına neden olacaktır. Böylece zaten büyük olan bütçe açığı daha da artacaktır. Örneğin, kayıt dışı ekonominin azalması ve ithalat hacminin artması için KDV oranı

%20'den %12'ye indirilmiştir. Ancak KDV oranının indirilmesi Kırgızistan Cumhuriyeti bütçe gelirlerinin 6,4 milyar soma azalmasına neden olmuştur. Vergilerin 16'dan 8'e azaltılmasına, kurumlar ve gelir vergisi oranların düşürülmesine rağmen kayıt dışı ekonomi aynı kalmıştır.

Ülkeye yatırımları çekmedeki diğer önemli sorun siyasi alandaki belirsizliktir. Özellikle 2005 ve 2010 yılındaki siyasi çalkantılar sonucu suç şebekeleri tarafından yapılan soygunlar, yağmalamalar ülkenin ticari yapılarını, piyasa ticaretini ve iş çevresini etkilemiş, ekonomide son derece olumsuz gelişmeler, üretim azalmıştır. Özellikle sanayi sektöründe ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin temel umudu olan imalat sektöründe görülmemiş çöküş izlenmiştir. Son yıllarda gelişen turizm sektörü de çökmüştür.

Yatırımı çekmede yatırım indirimi ve yatırım kredisi önemli bir araçtır. Yatırım İndirimi; işletmelerin kazançlarından ayırarak yatırıma tahsis ettikleri fonların vergiden istisna edilmesidir. Bu şekilde belirli şartları taşıyan yatırımlar, belirli oranlarda vergiden istisna edilerek ekonomik kalkınma bakımından stratejik önem taşıyan bölgelere veya üretim türlerine yapılan yatırımlar teşvik edilmiş olur. Başka bir deyişle yatırım indirimi esas itibariyle özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesini amaçlayan bir vergi istisna rejimidir. Yatırım indirimin bir diğer olumlu yönü, olumlu dışsallıkları yaygın olan yatırımları seçip özendirilmesi ve hazineye yüklediği gelir kaybının hesaplanabilir oluşudur.

Genelde gelişmekte olan ülkelerde sıkça kullanılan teşvik türü olan yatırım kredisi, yatırım maliyetini etkilemeye çalışan bir teşvik türüdür. Yatırım Kredisi, yatırım gerçekleştiren bir kişinin bu yatırımının belli bir oranını o yılın vergi borcundan düşmesini sağlamaktadır. Yatırım indirimi ile yatırım kredisi arasındaki açık fark ise, yatırım indirimin de söz konusu fon matrahtan düşerken, yatırım kredisinde indirim tahakkuk eden vergi borcundan yapılmaktadır. Ancak indirilecek tutar eşit olduğunda, yatırım kredisi daha avantajlı olmaktadır.

Yatırım kredisi yatırım yapan girişimcilere verilen bir sübvansyon niteliğindedir. Şöyle bir fark vardır. Yatırım kredisi şeklindeki indirimden sadece o

yıl vergilenebilir geliri olan girişimciler yararlanacaklardır. Sübvansyonda böyle bir bağlayıcılık yoktur.

Yatırım kredisinin iki niteliği vardır. İlki anlaşılmasının daha kolay olmasıdır. İkincisi, marjinal oranları ne olursa olsun tüm yükümlüler için aynı kredi sağlamasıdır. Kredi miktarı küçük olsa bile yatırım kredisi, yeni yatırımlar için önemli bir teşvik sağlar.

Kırgızistan Cumhuriyetinde yatırım indirimi ve yatırım kredisi kullanılmamaktadır. Dolayısıyla Kırgızistan yatırımı çekmek için bu ikisinden kullanabilir.

Böylece, Kırgızistan Cumhuriyeti kısa bir sürede yatırım mevzuatını geliştirmesi ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bugüne kadar Kırgızistan ekonomik krizden çıkmak ve öncelikli sektörlerin geliştirilmek için kendi imkânları yeterli değildir. Kırgızistan ekonomisine yerli ve yabancı sermayenin yatırılması gerekmektedir. Bunun için yatırım ve vergilendirme alanında mevzuatların geliştirilmesi gerekmektedir. Elverişli bir yatırım ortamı oluşturmak için Kırgızistan Cumhuriyeti belirli bir sınırlar içinde Türkiye, Malezya, Singapur v.s. gibi ülkelerin yatırım çekme tecrübeleri kullanılabilir. Ayrıca teşvik tedbirlerinde tercihler yapılmalıdır. Vergi teşvikleri yatırımların hacmine göre ve yapıldığı sektöre göre her yatırımcı için ayrı ayrı verilmesi gereklidir.

BİBLİYOGRAFYA/KAYNAKÇA

❖ KİTAP VE SÜRELİ YAYINLAR

- Acinöroğlu, Serkan: “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 2009, s 147-169, (Çevrimiçi) http://www.kenancelik.com/documents/8SERKAN_ACINOROGLU.pdf, 18 Ocak 2010.
- Akkaya, Şahin: **Küreselleşme Sürecinde Vergi Yapıları Ve Vergi Rekabeti**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2005.
- Akkaya, Şahin: “Vergileme ve doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 43-44 seri, İstanbul, 2004, s. 53-75.
- Alkin, Erdoğan
Esin, Arif: **Sanayileşmede Teşvik Sistemleri**, İstanbul: TÜSİAD Yayını, 1990
- Aşıkoğlu, Rıza: **Türkiye'de Yatırım Teşvik Tedbirleri**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 278, 1988.
- Benk, Serakan: “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergisel Teşvikler” **Ekonomi ve Toplum**, C:6, Sayı:1, (Çevrimiçi) <http://www.isguc.org/?p=article&id=195&cilt=6&sayi=1&yil=2004>, 15 Ocak 2010
- Bıyık, Recep
Kıratlı, Aydın: **Vergi Teşvikleri ve Korumaları**, 2 baskı, Yıldız Ofset, İstanbul 2001. Bıyık, Recep
- Kıratlı, Aydın: **Vergi Teşvikleri ve Korumaları**, Acar Matbaacılık A.Ş., İstanbul 2000.
- Bildirici, Ziyaettin: **Çeşitli Ülkelerde ve Ülkemizde Yatırımları Özendirici Vergi Teşvikleri**, T.C. Anadolu Üni. Yayınları No: 329, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No: 70, Eskişehir 1989.
- Biyaliev, A.B.: “Kırgız Respublikasının Ekonomikasına İvestitsiyaları Tartuu Üçün Kandıy Çağımduu Şarttardı Tüzüü Kerek?”, Bişkek, 2003.
- Bondar, Yevgeniy: “Kırgızistan Ekonomisinin Reformlaşmasında Serbest Ekonomik Bölgeler”, **Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 4, Bişkek, 2002, s. 40-51
- Bulut, Mustafa: **Yatırım İkliminin Geliştirilmesinde Vergi Politikaların Rolü**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2009.

- Can Aktan Coşkun,
Y. Vural İstiklal: “Vergi Rekabeti”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, s. 1-18, (Çevrimiçi) <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi22/ccaktan.pdf>, 28 Şubat 2011.
- Cüneyt Sevim: “Serbest Bölgeler”, TC Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Ocak 2003, (Çevrimiçi) http://www.kho.edu.tr/yayinlar/bilimdergisi/doc/2003-2/8_serbest.doc, 5 Mart 2010
- Çalova, K.C.
Asanbekov, T.A.
Birimkulova, K.D.: **Nalogovıy Uçet i Audit Rasçetov s Byudjetom Problemi i Rşeniya**, Bişkek 1999.
- Çolbaşeva, S.D.: “Kırgız Cumhuriyeti Vergi Sistemi Ekonomik İstikrarlığın Temelidir”, **Kırgızistan Ekonomisi Reform Dergisi**, No: 3, Bişkek, 2003
- DEİK: “Türkiye-Kırgızistan Ticari ve Ekonomik İlişkileri”, DEİK, Türk Kırgız İş Konseyi, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.deik.org.tr/bultenler/Kirgizistan-Subat2006.pdf>, 30 Şubat 2011.
- DPT: **Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar Ve Türkiye. Dünyada küreselleşme ve bölgesel entegrasyonlar ve Türkiye ilişkileri özel ihtisas komisyonu (Değerlendirme Raporu)**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yayını, No: 2374, Ocak, 1995, (Çevrimiçi) www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3338/oik439.pdf, 5 Ocak 2010.
- Duran, Mustafa: **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, Hazine Müsteşarlığı Araştırma-İnceleme Dizisi, No:33, Ankara, 2003.
- Duran, Mustafa: **Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi No: 32, 2003.
- Erçakar, Mehmet Emin: “Serbest Bölgeler:Teorik Yaklaşım”,2004, (Çevrimiçi)<http://www.isguc.org/?p=article&id=206&cilt=6&sayi=1&yil=2004>, 4 Mart 2010.
- Erdağ, Nezat: **Türk Vergi Sistemi Vergi Avantajları – Vergi Cezaları**, 1. Bası, Beta Basım A.Ş., İstanbul, Haziran 2002.

- Erşen, Ercüment: “Kırgızistan Vergi Sistemi Ve Sorunları”, Kırgız-Türk İşadamları Derneği (KITİAD), Vizyon Dergisi, Bişkek, 2006, s. 24–25.
- European Bank for Reconstruction and Development: **Transition Report**, London 1999.
- Gerçek, Adnan: **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Yatırımlara ve İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi**, BOSYÖD, Bursa, 1998.
- Giray Filiz: “Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, 9, 2005, s. 93-122.
- Giray, Filiz: **Vergi Teşvik Sistemi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, Şubat 2008.
- Giray, Filiz
Koban, Emine
Tekin, Ahmet: **Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri**, Dumlupınar Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 16, Aralık 2006.
- Güner, Sedat: **Serbest Bölgeler**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1995.
- İncekara, Ahmet: **Türkiye’de Teşvik Sistemi**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul 1995.
- İnceci, Barbaros: **Avrupa Topluluğu ve Türkiye’de Sübvansiyonlar**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Yayını, 1993
- Karıpkulov, N.A.: “Priçini Rosta Çisla Praverok Predprinimatelskoy Deyatelnosti Gosudarstvennımi Organami, Rosta Korrupsii V Kontroliruyuşih Organah İ Rekomendatsii Po Uluçşeniyu Administrirovaniya İ Snijeniyukorrupsii”, **Dokument Politikı**, Bişkek, 2006. (Çevrimiçi)
www.investment.kg/ru/downloads/21_02_06_doc_politics/24_02_06_doc_politic.pdf, 15 Ocak 2010.
- Kırgızistan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu: **Kırgızstan v Tsivrah**, Bişkek, 2002-2005
- Kırgızskaya Respublika: **Vestnik Verhovnogo Soveta**, Bişkek, 2003.
- KOSGEB: “Kırgızistan Cumhuriyeti Ülke Raporu”, KOSGEB, Küçük Ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Bişkek, 2006.
- Koyçuyev, Turar: **Ekonomika Kırgızskoy Respubliki**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, No: 24, Ders Kitaplar Dizisi:12, Bişkek, 2003.

- Koyçuyev, Turar, “Kak Jit Dalşe. Ekonomiçeskiye Nabroski”, İlim, Bişkek, 1996, s.39-43.
- Koyçuyev, Turar: “Kırgızistan'da Yapılan İktisadi Reformlar ve Değerlendirilmesi”, Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Sempozyumu, **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları**, No: 29, Kongreler Dizisi: 3, Bişkek, 2002.
- Kudabayev, Zarılbek : **Svobodniye Ekonomiçeskiye Zomı v Kırgızstane: Opıt i Problemi**, İsvestiya NAN Kırgızskoy Respubliki, Eho Nauki, 2–3, Bişkek, 1997.
- Layliyeva, Ermeka: “Nalogovaya Politika Tormoz Proizvodstva”, **Rınok Kapitalov Dergisi**. Bişkek 2000.
- Mat, Hidayet: **Yatırım ve İstihdamı Arttırmak Amacıyla Devletin Arsa, Arazi ve Diğer Teşvik Uygulamaları**, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Ministerstvo Finansov
Kırgızskoy Respubliki: **Think Kyrgyz Republic**. Upravlenie Politiki Pryamıh Investiciy, Bişkek, 2007.
- Mogilevskiy, R.İ.: **Rol nalogovoy sistemı v ekonomiçeskom razvitii Kırgızstana i voprosı eyo sovershenstvovaniya, Nalogoviye pravootnoşeniya** (opıt Kırgızstana i otdelnih stan Evropeyskogo Soyuza), Bişkek.
- Morriset Jacques: “Does a country need a promotion agency to attract foreign direct investment? A small analytical model applied to 58 countries”, *Policy Research Working Paper*, World Bank –FIAS, Washington 2003, (Çevrimiçi)
<http://www.oecd.org/dataoecd/12/45/35034744.pdf>, 14 Ocak 2010.
- Mutlu Ayşegül: “Bölgesel Kalkınma ve Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Bazda Değerlendirilmesi”, **Yaklaşım Dergisi**, Mart 2003, Sayı: 123, s. 19-24.
- Niyazov, A.N.: “İnvestitsionniy Klimat i Ego Problemi”, Bişkek, 2003.
- OES: **Nalogovaya Politika: Soglosovanie İnteresov**, Bişkek, 2005.
- Oktayer Nagihan,
Susam, Nazan,
Çak, Murat: **Yatırım Kararlarının Belirlenmesinde Vergisel Faktörlerin Önemi**, İSMMMÖ, Mart Matbaacılık

- Sanatları Tic. ve San. Ltd. Şti., Yayın No: 100, Mart 2008.
- Önder, İzzettin: “Kaynak Dağılımı, Vergiler ve Teşvikler”, Vergi Reformu, İFMC Yayını, İstanbul, 1993.
- Öncel, Mualla,
Kumrulu Ahmet,
Çağan Nami: **Vergi Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004
- Öncel, Yenal
Öncel Türkan: “Uluslararası Vergi Rekabeti”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Seri: 43–44, İstanbul, 2004, s. 1-25.
- Öz Ersan,
Yaraşır Sevinç: “Global Bir Kavram: Vergi Rekabeti”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 52. Seri, 2009, s. 5, (Çevrimiçi)
<http://www.iudergi.com/tr/index.php/iktisatmaliye/artic le/viewFile/177/284>, 15 Ocak 2010
- Palata Nalogovih
Konsultantov: “Yeni KDV Kırgız Üreticilerini İflasa Götürür”, **Akipress Dergisi**, No:17-18, Bişkek, 1998, s. 9-11.
- Sabko S.V.: “Pravovie Osnovi Nalogooblojeniya v Sovremennom Kırgızstane”, Bişkek, 2004, (Çevrimiçi)
http://www.pec-tax.kg/files/sabko_tax.doc, 1 Mart 2010.
- Sarıaslan, Halil: **Genel Teşvik Politikalarının Değerlendirilmesi ve Yeni Stratejilerin Belirlenmesi Paneli**, Hazine Müsteşarlığı – TOBB, 1. Bölüm, Ankara 1999.
- Şenyüz, Doğan: **Türk Vergi Sistemi**, 2. baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1996.
- Tanrıöven, İsmail: “Vergi Teşvikleri ile Hazinesinin Kaybına Karşılık Ekonominin Sağladığı Faydaların Mukayesesi”, İktisat Fakültesi Mecmuası, C:47, Sayı: 1-4, İstanbul, 1998, s. 331-344.
- Tekin, Ahmet: “Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 16, Aralık 2006, s. 301-316, (Çevrimiçi)
<http://sbe.dpu.edu.tr/16/301-316.pdf>, 10 Şubat 2010.
- Tokatlıoğlu, Mircan: **Avrupa Birliğinde Maliye Politikası ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Alfa/Aktüel Kitabevi, İstanbul, 2004.

- TOBB: **Vergilemede Global Eğilimler, AB ve Türk Vergi Sistemi**, Mayıs, 2001.
- Tunç, Ömer: “Maliye Bakanlığı Denetim Elemanlarının Performansı”, *Vergi Dünyası*, Y.XII.
- Turgunbekov M.: “Vvedenie NDS Napolavkı Selhozproduksi”, **Reforma Dergisi**, Bişkek, 2003, s. 42-46.
- Turhan, Salih: **Vergi Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Tügen K: “Kırgızistan’da Kamu Harcamaları ve Gelir Sistemi”, Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Uluslararası Sempozyumu, **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları**, No:29, Kongreler Dizisi:3, Bişkek, 2002.
- TÜSİAD: **Sanayileşmede Teşvik Sistemleri**, TÜSİAD Yayını, İstanbul 1990.
- Tüylüoğlu, Şevket
Aktürk
Nemci, Levent: **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekme Çabalarının Kurumsallaşması**, Yatırım Promosyon Ajansları, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2006.
- Uluatam, Özhan: **Kamu Maliyesi**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001.
- Uluatam, Özhan: **Makro İktisat**, Baran Ofset bsk., Ankara, Savaş Yayınları, Eylül 1998.
- Uluatam, Özhan: **Türk Vergi Hukuku**, Adım Yayıncılık, Ankara, 1990.
- Uluatam, Özhan: **Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi ve Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971.
- Yalçın, Hasan: **Yatırım İndirimi Uygulama Esasları**, Kılavuz Yayınları, İstanbul, 1997.
- YASED: **Vergi ve Teşviklerin Yabancı Yatırımların Ülkeye Kazandırılması üzerindeki etkisi**, Euromat Entegre Matbaacılık, Haziran, 2007.
- Yavaş, Söner: “Serbest Bölgeler”, 2005, (Çevrimiçi)
http://www.turkhukuksitesi.com/hukukforum/art_showarticle.php, 5 Mart 2010

❖ ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Kırgızistan Cumhuriyeti Doğal Kaynaklar Bakanlığının Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.geo.gov.kg/index.php/ru/taxes/other-tax>, 25 Şubat 2011.
- Kırgızistan Vergi İdaresinin Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.sti.gov.kg>, 20 Şubat 2011.
- Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Emlak Bakanlığının Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.spf.gov.kg>, 20 Şubat 2011.
- (Çevrimiçi) <http://www.bisnis.doc.gov/bisnis/bisdoc/0308CCG-KG.htm>, 15 Ocak 2010.
- Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Emlak Bakanlığının Web Sitesi, (Çevrimiçi) http://www.spf.gov.kg/7_3_7.html, 26 Aralık 2010.
- Kırgız Türk İşadamları Derneği, (Çevrimiçi) www.kitiad.org.kg, 5 Ocak 2011.
- T.C. Bışkek Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliğinin Web Sitesi, (Çevrimiçi) (<http://www.musavirlikler.gov.tr/haberdetay.cfm?HaberID=3779&dil=TR&ulke=KI>), 15 Aralık 2010.
- T.C. Bışkek Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliğinin Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=1925&dil=TR&ulke=KIR>, 25 Temmuz 2010.
- Avrasya Ekonomi Topluluğunun Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.evrazes.com/about/history>, 6 Mart 2011
- BDT Ülkelerin İşçilerinin Web Sitesi, (Çevrimiçi) http://www.sng.allbusiness.ru/content/document_r_D8105FE3-9DC2-4FCC-978D-F93843F4F65B.html, 6 Mart 2011
- BDT Ülkelerin İşçilerinin Web Sitesi, (Çevrimiçi) http://www.sng.allbusiness.ru/content/document_r_6C354957-8A9B-46BF-972F-34A09262D6F4.html, 5 Şubat 2011
- Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, (Çevrimiçi) www.tika.gov.tr, 10 Ekim 2010.
- Kırgızistan Genç Girişimciler Derneğinin Web Sitesi, (Çevrimiçi) http://www.jia.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=111&Itemid=114&lang=en, 27 Şubat 2011.
- Kırgızistan'da yatırımlar, (Çevrimiçi) <http://www.kyrgyzinvest.com/general.php>, 18 Ocak 2011.
- Kırgızistan Bilgi Portalı, (Çevrimiçi) <http://www.welcome.kg/ru/economics/finance/werty/>, 18 Ocak 2011.

- İhracat Desteği Bilgi Sitesi,
(Çevrimiçi) http://www.export.by/zarubezhnoe_zakonodatelstvo_ved/O%20svobodnyh%20ekonomicheskikh%20zonah812/show.htm, 10 Aralık 2010.
- Kırgızistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığının Web Sitesi, (Çevrimiçi) <http://minfin.kg>, 25 Ocak 2011
- Analiz Merkezi, (Çevrimiçi) <http://www.analitika.org/article.php?story=20060308225509588>, 10 Ağustos 2011.